

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

- 1.1 ความหมาย และพฤติกรรมการเรียนรู้
- 1.2 กระบวนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
- 1.3 ลักษณะ รูปแบบ และประเภทการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
- 1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

2. ทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

- 2.1 ทักษะการสังเกต
- 2.2 ทักษะการสำรวจ
- 2.3 ทักษะการรวบรวมข้อมูล
- 2.4 ทักษะการสื่อสาร
- 2.5 ทักษะการแสดงทัศนคติ
- 2.6 แนวทางการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

3. การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย

- 3.1 พัฒนาการของเด็กปฐมวัย และการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ
- 3.2 แนวการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
- 3.3 รูปแบบการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ
- 3.4 บทบาทหน้าที่ และคุณลักษณะของครูปฐมวัย

4. แนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT

- 4.1 แนวคิด และหลักการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- 4.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1.1 ความหมาย และพฤติกรรมการเรียนรู้

กรมอนามัย (2559) กล่าวว่า การเรียนรู้ของเด็กจะเริ่มตั้งแต่อายุในท้องของแม่ จากการที่สมองจะพัฒนา จากด้านหลังมาด้านหน้าการเรียนรู้ในช่วงแรกจะเป็นเรื่องง่ายๆ ธรรมดาๆ และการดำเนินชีวิต ส่วนการคิดวิเคราะห์ หาเหตุผล ออกแบบสิ่งใหม่ ช่วงอายุ 0-6 ปี นับว่าเป็นช่วงทองของสมองเด็ก เนื่องจากเซลล์สมองจะมีการเจริญเติบโต และเชื่อมโยงกันมากที่สุดในช่วงนี้เสียมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก นิทาน ดนตรี เป็นสิ่งที่ช่วยให้ประสิทธิภาพของสมองดีขึ้น การที่สมองได้รับการกระตุ้นให้มีการโยงเส้นใยประสาทได้มากขึ้น จากการวิจัยพบว่า เมื่อได้ฟังนิทานหรือดนตรี สมองจะใช้ซีกขวาในการรับเสียง สมองซีกซ้ายจะซาบซึ้งทั่วทั้งทำนอง และจดจำภาษา ทำให้เห็นว่าสมองถูกได้รับการกระตุ้นให้มีใยประสาทโยงซึ่งกันและกันทั้ง 2 ซีก แต่เสียงที่ดังมาก และมีจังหวะกระแทกกระทั้น เช่น ดนตรีร็อคหรือดนตรีหมอลำที่ใช้เครื่องดนตรีไฟฟ้า กลองที่ดังมากๆ จะทำให้สมองเกิดความเครียด การสร้างใยประสาทจะถูกหยุดชะงักทันที

สิริอร วิชชาวุธ (2554, น. 20) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กไว้ว่า เด็กจะเรียนรู้จากการเลียนแบบของผู้อื่นและทำให้ตัวเองเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น เป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กที่ทำให้เด็กได้เกิดพัฒนาการด้านต่างๆ แต่พฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กจะเรียนรู้ได้มากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยที่เด็กจะมีความร่วมมือทำงานร่วมกับเพื่อน และมีความสามัคคีกับเพื่อน ในเวลาเล่นได้มากขึ้น การรู้จักการแบ่งปันสิ่งของให้กับเพื่อนและให้ความช่วยเหลือผู้อื่นมากกว่า และการเป็นผู้นำ

นิชรา เรื่องดารกานนท์ (2554, น. 45) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กไว้ว่า พฤติกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากประสบการณ์จากการเรียนที่แตกต่างกัน เด็กจะนำประสบการณ์ทัศนคติ ความคาดหวัง ความรู้ และทักษะที่ได้โดยเด็กจะยึดตนเองเป็นหลัก แต่เด็กจะมีจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ที่ได้จากการเล่นที่ทำให้เด็กมีการแสดงออกของบุคลิกภาพและความเป็นตัวเอง และความอยากรู้อยากเห็น ที่เด็กเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เก่า และการเรียนรู้ใหม่ที่ได้จากการสร้างความสัมพันธ์ของเด็กกับเพื่อนที่เล่นด้วยกัน โดยการแบ่งปันสิ่งของให้แกกัน การรู้จักการเป็นผู้นำเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นทำให้การเรียนรู้ของเด็กในช่วงวัยปฐมวัยมีชีวิตดีและความรู้สึกถึงการเชื่อมโยง การมองโลกในแง่ดีและการมีส่วนร่วมที่ช่วยพัฒนาทัศนคติให้เด็กในเชิงบวกต่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว

Vygotsky (อ้างถึงในสุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2556) อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้ใหญ่ เช่น พ่อ แม่ ครู หรือเพื่อน ในขณะที่เด็กอยู่ในสถานะสังคมและวัฒนธรรม (Sociocultural Context) ในกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาการชาวปัญญาเด็กหรือผู้เรียน เปลี่ยนสิ่งเร้าที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเข้าไปภายในใจโดยอาศัยกลไกกลาง (Mediation means) เป็นเครื่องช่วยเชื่อมโยงสิ่งเร้าภายนอก ในสถานะสังคมให้เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่มืออยู่เดิมภายในใจ กลไกกลางที่ใช้ เครื่องมือ (tool) และเชื่อมโยง (sign) ซึ่งเครื่องมือเป็นสิ่งที่เด็กใช้เพื่อช่วยในการทำงาน ให้สัมฤทธิ์ผลตามต้องการ เช่น ใช้เก้าอี้ต่อเพื่อช่วยในการหยิบจับของที่อยู่สูงเอื้อมไม่ถึงส่วนเครื่องหมาย เป็นสิ่งที่ใช้แทนวัตถุสิ่งของที่เป็นรูปธรรม และแบ่งเครื่องหมายออกเป็น 3 ชนิด คือ 1) Indexical sing 2) Iconic sing 3) Symbolic sing ผู้ที่สามารถใช้เครื่องหมาย

สัญลักษณ์ แทนสิ่งที่เป็นนามธรรมช่วยในการคิดจะเป็นผู้ที่มีพัฒนาการเชาว์ปัญญาขั้นสูง และยังสามารถเสนอหลักการสอนไว้ดังนี้

1. ผู้เรียนเป็นผู้ที่ลงมือกระทำ (active) และจะต้องมีส่วนในการเรียนรู้
2. การเรียนรู้ทุกชนิด เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ถือว่าสังคมเป็นแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ และพัฒนาการเชาว์ปัญญา
3. ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้ดีและมากขึ้นถ้าหากมีคนช่วย
4. ผู้เรียนทุกคนมี “Zone of Proximal Development” ต่างกันบางคนอยู่เหนือ บางคนอยู่ระหว่าง และบางคนอยู่ต่ำ การช่วยเหลือจากครูจะช่วยให้ทุกคนเกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพของตน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน จะช่วยให้ทุกคนเกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพของตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนจึงสำคัญมากโดยเฉพาะนักเรียนที่อยู่ต่ำกว่า Zone of Proximal Development
5. การพูดอย่างรู้คิดภายในหรือการคิดในใจ (Inner Speech) มีความสำคัญในการเรียนรู้จากการวิจัยพบว่า ผู้ที่แก้ปัญหาได้ดีใช้ Inner Speech ในการวางแผนการทำงานหรือแก้ปัญหา

Abusable (1978) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ทั้งนี้ไม่รวมถึงวุฒิภาวะและอาการที่ปรากฏช่วงการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติแต่เกิดจากการใช้ประสบการณ์แล้วมีกระบวนการบูรณาการสมองที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบข้อมูลที่รับไปสู่การจำ ถ้าได้รับประสบการณ์นั้นมีการกระตุ้นและแรงจูงใจที่ดีจะทำให้เกิดการรับรู้หรือประสบการณ์นั้นสามารถสร้างความงอกงามในความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้นและจำได้นานหากข้อมูลใหม่ที่ได้รับมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงต่อข้อมูลเก่าหรือประสบการณ์ที่มีอยู่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงการเรียนรู้เช่นคำพูดการกระทำอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ซึ่งในวัย 4 - 5 ปี เด็กจะเรียนรู้ผ่านการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันหรือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นเครื่องมือช่วยเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กขึ้นอยู่กับประสบการณ์เด็กจะนำประสบการณ์ที่สนใจความคาดหวังความรู้และทักษะที่มีแสดงออกเป็นบุคลิกภาพที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าเด็กจะเรียนรู้ได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลทั้งนี้เด็กจะสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้นหากมีผู้สนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การจัดกิจกรรมที่ตอบสนองการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยควรมีโอกาสในการกระทำซ้ำเพื่อให้เด็กเกิดความคุ้นเคย มีความพึงพอใจและยินดี เกิดความพยายามที่จะเรียนรู้ต่อไป มีความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมนั้นๆ พฤติกรรมจะเกิดขึ้นบ่อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับอัตราการตอบสนอง

1.2 กระบวนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ได้กำหนด แนวทางการจัดการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
 2. ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา
 3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้คิดเป็น รักการอ่านและการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
 4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
 5. ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมสื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
 6. การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ที่มีการประสานความร่วมมือจากบิดามารดาผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2549, อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2561, น.62) เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้ (Learning process) ของเรานั้นประกอบด้วยลำดับขั้นตอนพื้นฐาน 3 ประการดังนี้

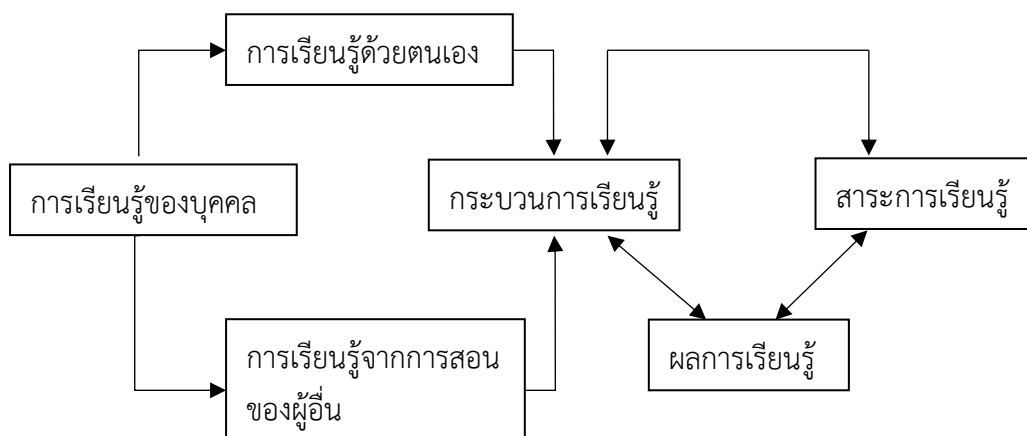
1. ประสบการณ์ (experiences) ในบุคคลปกติทุกคนจะมีประสบการณ์สัมผัสรับรู้อยู่ด้วยกันทั้งนั้นส่วนใหญ่ที่เป็นที่เข้าใจคือประสบการณ์สัมผัสทั้งห้าได้แก่ ตาหูจมูกลิ้นและผิวหนังประสบการณ์เหล่านี้จะเป็นเสมือนช่องประตูที่จะให้บุคคลได้รับรู้และตอบสนองสิ่งเร้าต่างๆ ถ้าไม่มีประสบการณ์เรานี้บุคคลจะไม่มีโอกาสรับรู้หรือมีประสบการณ์ใดเลยซึ่งเท่ากับเขาไม่สามารถเรียนรู้สิ่งใดด้วยประสบการณ์ต่างๆที่บุคคลได้รับนั้นย่อมจะแตกต่างกันบางชนิดก็เป็นประสบการณ์ตรงบางชนิดก็เป็นประสบการณ์แทนบางชนิดเป็นประสบการณ์รูปธรรมบางชนิดเป็นประสบการณ์นามธรรมหรือเป็นสัญลักษณ์

2. ความเข้าใจ (understanding) หลังจากบุคคลได้รับประสบการณ์แล้วขั้นต่อไปก็คือการตีความหมายหรือสร้างมโนคติ (concept) ในประสบการณ์นั้นกระบวนการนี้เกิดขึ้นในสมองหรือจิตของบุคคลเพราะสมองจากเปิดสัญญาณ (percept) และมีความทรงจำ (retain) ขึ้นซึ่งเราเรียกกระบวนการนี้ว่าความเข้าใจในการเรียนรู้ที่บุคคลจากเข้าใจประสบการณ์ที่เขาประสบได้ก็ต่อเมื่อเขาสามารถจัดระเบียบ (organize) วิเคราะห์ (analyze) และสังเคราะห์ (synthesis) ประสบการณ์ต่างๆ จนกระทั่งหาความหมายอันแท้จริงของประสบการณ์เรียนได้

3. ความนึกคิด (thinking) ความนึกคิดถือเป็นขั้นสุดท้ายของการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสมองซึ่งความนึกคิดที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องเป็นความนึกคิดที่สามารถจัดระเบียบ

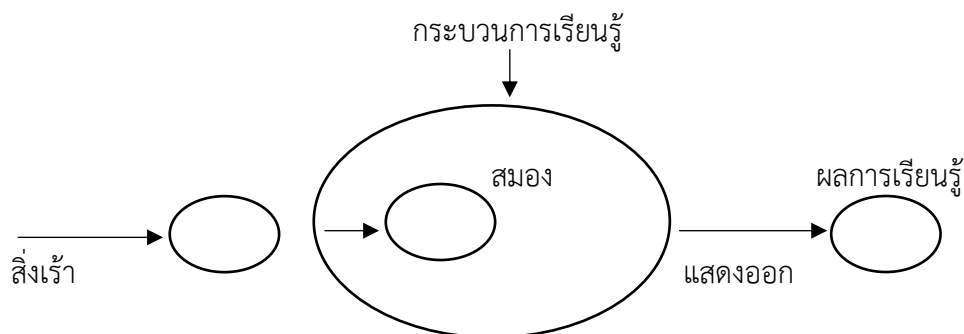
(organize) ประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับให้เข้ากันได้สามารถที่จะค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ทั้งเก่าและใหม่ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการบูรณาการการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2561, น.27, 63-68) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนหลายประการ โดยเริ่มที่ครูต้องมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้มีการจัดการการเรียนรู้ที่สมดุลเหมาะสมกับวัยความถนัดความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคมในระหว่างจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก็ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดทำสร้างสรรค์งานด้วยตนเองตามความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ชุมชนครอบครัวองค์กรต่างๆ ภายใต้บรรยากาศการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับครูและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ซึ่งการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้สาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นความรู้ความเข้าใจทักษะและทัศนคติเกี่ยวกับสาระที่เน้นรู้และเป็นส่วนที่เป็นกระบวนการหรือวิธีการในการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญดังภาพที่ 2.1

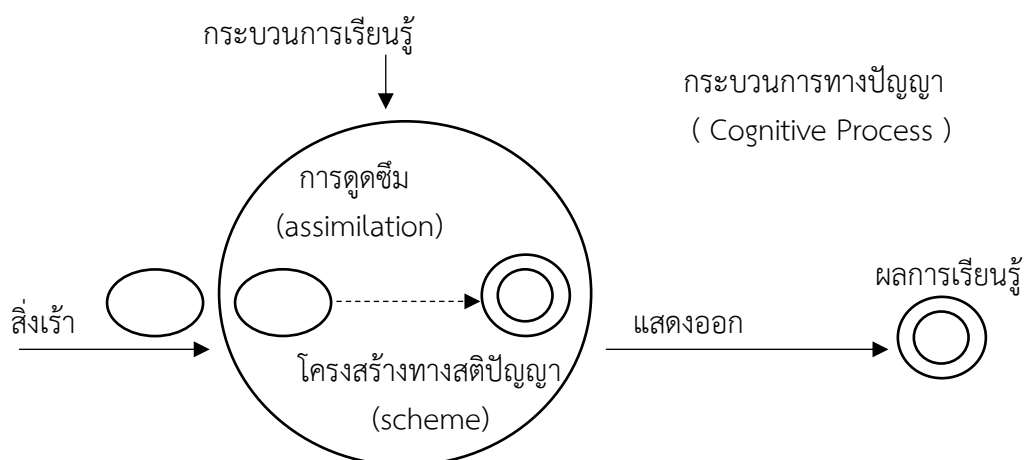
ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้. ทิศนา ขมมณี, 2545, น.3

จากภาพแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ของมนุษย์ซึ่งบุคคลเราทุกคนมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยไม่มีใครสอน และมีการเรียนรู้ที่เกิดจากการสอนของบุคคลอื่นๆบุคคลจะใช้กระบวนการเรียนรู้หรือวิธีการเรียนรู้ต่างๆที่อาจได้มาจากความคิดหรือความชอบของตนเองหรือจากผู้สอนในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ การเรียนรู้เนื้อหาสาระด้วยกระบวนการหรือวิธีใดที่เหมาะสมกับสาระนั้นย่อมส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี กล่าวคือ การเรียนรู้ในเนื้อหาสาระนั้นๆ อย่างกระจำและเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ควบคู่ไปด้วย กระบวนการที่บุคคลรับรู้สิ่งเร้าต่างๆ เข้าไปในสมองซึ่งเป็นโครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคลนั้นสมองก็จะเกิดการเรียนรู้ขึ้นมากซึ่งหากเราต้องการรู้ว่าบุคคลนั้นเรียนรู้แล้วหรือไม่เราต้องให้บุคคล นั้นแสดงความรู้ที่ออกมาดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 กระบวนการเรียนรู้ตามความเชื่อในอดีต. ทิศนา ขัมมณี, 2545, น.6

จากภาพแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสมองในการรับรู้สิ่งเร้าต่างๆเข้ามา เมื่อบุคคลรับรู้สิ่งเร้าเข้ามาแล้วก็จะพยายามจดจำสิ่งนั้นไว้เพื่อนำไปใช้ในโอกาสต่อไปดังนั้นผู้สอนจึงจำเป็นต้องให้สิ่งเร้าซึ่งก็คือเนื้อหาสาระต่างๆ แก่ผู้เรียนโดยพยายามหาวิธีให้ผู้เรียนรับสิ่งเร้านั้นเข้าไป ซึ่งผู้สอนคาดหวังว่าวิธีการหรือกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้และ ผู้เรียนควรแสดงความรู้ที่ได้นั้นออกมาได้ตามลักษณะของสิ่งเร้าที่ได้ให้ไป และจากความก้าวหน้าทาง วิชาการที่ได้มีการค้นพบข้อความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้อีกจำนวนมากซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบแล้วว่า สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี คือ ทฤษฎีการสร้างความรู้ หรือ constructivism ทฤษฎีนี้ เป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนแนวคิดของเพียเจต์ ซึ่งอธิบายพัฒนาการทางเขาว์ปัญญาของบุคคลไว้ว่า ประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ 2 ประการคือกระบวนการซึมซับประสบการณ์ (assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางเขาว์ปัญญา (accommodation) ซึ่ง เป็นการป รับเป ลี่ยนโครงสร้างทางสติปัญญาเดิมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดลอมใหม่ ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 กระบวนการเรียนรู้โดยการดูดซึม (assimilation). ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2561, น.

จากภาพที่ 2.3 อธิบายได้ว่าเมื่อบุคคลรับรู้สิ่งเร้าเข้าไปในสมองการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีการจัดกระทำในการนำสิ่งเร้านั้นไปเชื่อมโยงกับข้อมูลเดิมที่มีอยู่ในโครงสร้างทางสติปัญญาของตน (schema or schemata) ซึ่งบุคคลนั้นได้สั่งสมมาตั้งแต่เกิดกระบวนการที่โครงสร้างทางสติปัญญานั้นซึมซับรับสิ่งเร้าใหม่เข้าไปหรือกระบวนการที่ความรู้ใหม่กับความรู้เดิมเชื่อมโยงกันได้อย่างลงตัวและมีความหมายกับบุคคลนั้นจะทำให้บุคคลนั้นอยู่ในสภาวะสมดุล (equilibrium) มีความเข้าใจในประสบการณ์หรือความรู้นั้นสามารถอธิบายได้และแสดงออกได้ตามความเข้าใจของตนเนื่องจากตนเป็นผู้คิด ผู้สร้างความหมายของสิ่งนั้นด้วยตนเอง จึงสรุปได้ว่าการเรียนรู้ควรเป็นกระบวนการที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญาหรือกระบวนการทางสมอง (a cognitive process) ซึ่งบุคคลใช้ในการสร้างความเข้าใจหรือการสร้างความหมายของสิ่งต่างๆ ให้แก่ตนเองดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการของการจัดกระทำ (acting on) ต่อข้อมูลและประสบการณ์มิใช่เพียงการรับรู้ข้อมูล (taking in) หรือประสบการณ์เท่านั้น

2. การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะตนหรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (personal experience) ที่ไม่มีผู้ใดเรียนรู้หรือทำเป็นกันได้

3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม (a social process) เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถกระตุ้นการเรียนรู้และขยายขอบเขตความรู้ด้วย

4. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการคิดและการกระทำรวมทั้งการแก้ปัญหาและการศึกษาวิจัยต่างๆ

5. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ตื่นตัวสนุก (active and enjoyable) ทำให้ผู้เรียนรู้รู้สึกผูกพันเกิดความใฝ่รู้การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่น่ามาซึ่งความสนุกสนานหรือท้าทายให้ใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

6. การเรียนรู้อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (nurturing environment) สภาพแวดล้อมที่ดีสามารถเอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดี

7. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ (any time and any place) ทั้งในโรงเรียนครอบครัวและชุมชน

8. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง (change) กล่าวคือการเรียนรู้จะส่งผลต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งในด้านเจตคติความคิดความรู้สึกและการกระทำเพื่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

9. การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (lifelong process) บุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่เสมอเพื่อการพัฒนาชีวิตจิตใจของตนเองการสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นกระบวนการที่ยั่งยืนช่วยให้บุคคลและสังคมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

นงเนตร ธรรมบวร (2544) กล่าวว่า เพียเจต์ เชื่อว่า เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเรียนรู้ผ่านการสำรวจ และลงมือปฏิบัติ การเรียนแบบสร้างองค์ความรู้ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกิดจากประสบการณ์

2. การเรียนรู้เป็นกระบวนการตีความของสิ่งต่างๆ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของเด็กเป็นสำคัญ

3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการตีความหมายของสิ่งต่างๆ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของเด็กเป็นสำคัญ

4. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

5. การประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า เด็กปฐมวัยมีกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสที่ตอบสนองกับสิ่งเร้า เพื่อตีความหมาย (concept) และนำไปสู่ความนึกคิด ดังนั้นควรจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผ่านการใช้ประสบการณ์จริง ให้ทำเป็น คิดเป็น ภายใต้อารมณ์บวกสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ ที่อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการซึมซับประสบการณ์ (assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางเชาว์ปัญญา (accommodation) ให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมใหม่

1.3 ลักษณะ รูปแบบ และประเภทการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

พัชรี ผลโยธิน และอรุณี หรดาล (2558) เสนอลักษณะของการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไว้ 4 ลักษณะดังนี้

1) การเรียนรู้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นการใช้หู ตา จมูก ลิ้น ผิวหนังในการรับรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวซึ่งประสาทรับรู้เหล่านี้ของเด็กมีความพร้อมตั้งแตอยู่ในวัยทารกทำให้เด็กเรียนรู้สิ่งที่อยู่แวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว

2) การเรียนรู้จากการเลียนแบบเป็นการเรียนรู้ที่ได้จากการสังเกตบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดอาจเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองครูผู้ดูแลเด็กหรือแม้แต่เพื่อนสิ่งที่เด็กเรียนแบบอาจเป็นการพูดวิธีคิดการกระทำแต่การเรียนรู้จากการเรียนแบบที่ชัดเจนมาก คือการเรียนรู้ภาษาหรือคำพูด

3) การเรียนรู้จากการเล่นธรรมชาติของเด็กวัยนี้ชอบเล่นและการเล่นไม่ได้ให้แต่ความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้นแต่การเล่นไม่ว่าจะเป็นการเล่นในลักษณะใดก็ตามช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านภาษาการปรับตัวและมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ รอบตัว

4) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและบุคคลต่างๆ ที่เด็กเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเองการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุดถ้ากระบวนการเรียนรู้นั้นมีความหมายต่อเด็ก

อรุณี หรดาล และชนิพรรณ จาติเสถียร (2558, น.8-14) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style) หมายถึง วิธีการ พฤติกรรมที่แสดงออก หรือทักษะในการเรียนรู้ที่เด็กชอบหรือเลือกใช้ ซึ่งมีความแตกต่างกันตามลักษณะของบุคคลส่วนบุคคลอันเป็นผลมาจากพันธุกรรม ประสบการณ์ และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และเด็กปฐมวัยมักมีวิธีการเรียนรู้หลายแบบแต่จะมีแบบที่ตนเองชอบ หรือถนัดมากที่สุด และแบบที่ชอบรองลงมา เด็กจะเรียนรู้และพัฒนาได้ดีหากได้ใช้วิธีการหรือแบบการเรียนรู้ที่ตนเองชอบหรือถนัด ในทางตรงกันข้ามหากต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่ตนเองไม่ชอบหรือไม่ถนัด เด็กอาจไม่เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพของตน ดังนั้น เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้สูงสุดเต็มศักยภาพของตนเอง และเรียนรู้อย่างมีความสุข พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้ดูแล และบุคคลที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจแบบเรียนรู้ที่เป็นลักษณะส่วนบุคคลของเด็กแต่ละคน เพื่อปรับวิธีการหรือรูปแบบการส่งเสริมและพัฒนาเด็กให้สามารถตอบสนองความถนัด ความชอบ และความต้องการของเด็กได้

จิตตนันท์ บุญสุธิกรกุล (2558, น. 5) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพ ความรู้สึก และความคิดที่เด็กปฐมวัยใช้ในการรับรู้ตอบสนอง และปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้อย่างค่อนข้างคงที่ เป็นลักษณะที่เป็นรูปแบบเฉพาะของเด็ก ซึ่งหมายถึงวิธีการเรียนรู้เฉพาะที่เด็กใช้ในการรวบรวม จัดการหรือตอบสนองในการทำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และการทำงานในขณะนั้นๆ และเป็นวิธีที่เด็กเรียนรู้ได้ดีที่สุด เป็นลักษณะของการรับรู้ที่เด็กปฐมวัยคนหนึ่งใช้หรือทำเป็นประจำ และเป็นวิธีการที่เด็กใช้ความสามารถของตนที่มีอยู่ในการคิดและการเรียนรู้ด้วยลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เด่นมากกว่ารูปแบบการเรียนรู้อื่นๆ

เยาวพา เตชะคุปต์ (2544, น. 47-48) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ของ VAK มนุษย์จะมีความถนัดเฉพาะด้าน ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์จะต้องมีการผสมผสานหรือความสมดุลกันในระหว่างการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ดังนั้น รูปแบบการเรียนรู้จะเป็นผลที่สะท้อนมาจากการผสมผสานขององค์ปัญญา และจากการทำงานของสมองและความถนัดของสมอง ผู้เรียนเรียนรู้โดยรูปแบบที่แตกต่างกัน และช่วยในการออกแบบการเรียนการสอน การสร้างประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจำแนกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. ผู้ที่เรียนรู้ผ่านการดู หรือจักษุสัมผัส (Visual Learning Style) หมายถึง การดูหรือสังเกต หมายถึงรวมถึง ภาพไดอะแกรม การสาธิต การแสดง เอกสาร ภาพยนต์ แผนภูมิ เป็นต้น
2. ผู้ที่เรียนรู้ผ่านการฟัง หรือโสตสัมผัส (Auditory Learning Style) หมายถึง การส่งผ่านข้อมูล ผ่านการฟัง การพูดที่เกี่ยวกับตนเอง และผู้อื่น หรือเสียงต่างๆ
3. ผู้ที่เรียนรู้ผ่านทางร่างกายหรือกายสัมผัส (Kinesthetic Learning Style) หรือบางที่ใช้ว่า Tactile หมายถึง การได้รับประสบการณ์ทางกาย เช่น การสัมผัส ความรู้สึก การกอด การปฏิบัติ และประสบการณ์ที่เป็นความจริง (Practical Hands-on Experience) รวมทั้งการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ – ความรู้สึกทางกาย

Gagne (ทิสนา แคมมณี, 2555) ได้จัดประเภทของการเรียนรู้ เป็นลำดับขั้นจากง่ายไปหายากไว้ 8 ประเภท ดังนี้

1. การเรียนรู้สัญญาณ (signal - learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ อยู่นอกเหนืออำนาจจิตใจ ผู้เรียนไม่สามารถบังคับพฤติกรรมไม่ให้เกิดขึ้นได้ การเรียนรู้แบบนี้ เกิดจากการที่คนเรานำเอาลักษณะการตอบสนองที่มีอยู่แล้วมาสัมพันธ์กับสิ่งใหม่ที่มีความใกล้ชิดกับสิ่งเร้าเดิม การเรียนรู้สัญญาณ เป็นลักษณะการเรียนรู้แบบวางเงื่อนไขพาฟลอฟ

2. การเรียนรู้ - การตอบสนอง (stimulus - response learning) เป็นการเรียนรู้ต่อเนื่องจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง แตกต่างจากการเรียนรู้สัญญาณ เพราะผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมตนเองได้ ผู้เรียนแสดงพฤติกรรม เนื่องจากได้รับแรงเสริม การเรียนรู้แบบนี้เป็นการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ และการเรียนรู้แบบวางเงื่อนไข (operant conditioning) ของสกินเนอร์ ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำเอง มิใช่รอให้สิ่งเร้าภายนอกมากระทำพฤติกรรมที่แสดงออกเกิดจากสิ่งเร้าภายในใจของผู้เรียนเอง

3. การเรียนรู้การเชื่อมโยงแบบต่อเนื่อง (chaining) เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองที่ต่อเนื่องกันตามลำดับ เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ การเคลื่อนไหว

4. การเชื่อมโยงภาษา (verbal association) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะคล้ายกับการเรียนรู้การเชื่อมโยงต่อเนื่อง แต่การเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา การเรียนรู้แบบการรับสั่งเร็ว - การตอบสนองเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้แบบต่อเนื่องและการเชื่อมโยงทางภาษา

5. การเรียนรู้ความแตกต่าง (discrimination learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นความแตกต่างของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะความแตกต่างตามลักษณะของวัตถุ

6. การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (concept learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถจัดกลุ่มสิ่งเร้าที่มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน โดยสามารถระบุลักษณะที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ พร้อมทั้งสามารถขยายความรู้ไปยังสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากที่เคยเห็นมาก่อนได้

7. การเรียนรู้กฎ (rule learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรวมหรือเชื่อมโยงความคิดรวบยอดตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป และตั้งเป็นกฎเกณฑ์ขึ้น การที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้กฎเกณฑ์จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำการเรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ กันได้

8. การเรียนรู้การแก้ปัญหา (problem solving) เป็นการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา โดยการนำกฎเกณฑ์ต่างๆ มาใช้ การเรียนรู้แบบนี้เป็นกระบวนการที่เกิดภายในตัวผู้เรียน เป็นการใช้กฎเกณฑ์ในขั้นสูง เพื่อแก้ปัญหาที่ค่อนข้างซับซ้อน และสามารถนำกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหานี้ไปใช้กับสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันได้

จี้ระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ (2553, น.359-360, 408) กล่าวว่า ความรู้เบื้องต้นเด็กปฐมวัยแตกต่างกันตามประสบการณ์เดิมที่มี การพัฒนาความสามารถของเด็กแต่ละคนยังต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวในการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ และได้เปรียบเทียบความแตกต่างในการเรียนรู้ประเภทต่างๆ ของเด็กที่ส่งผลถึงพื้นฐานความรู้เบื้องต้นได้ ดังนี้

1. ถนัดเชิงภาษา พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การอ่าน การขีดเขียน การเล่าเรื่องต่างๆ จากประสบการณ์รอบข้าง เด็กเหล่านี้มักมีความสามารถที่โดดเด่นในเรื่องการจดจำชื่อ สถานที่ วัน วิธีการเรียนรู้ของเด็กจึงเป็นการพูด การได้ยิน การเห็นคุณค่า การใช้ภาษาในการพูดคุย

2. ถนัดเชิงเหตุผลและตรรกะ พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การทดลอง การคิดแก้ปัญหา การทำงานกับตัวเลข การถามคำถาม การสำรวจความสัมพันธ์และรูปแบบ เด็กเหล่านี้จึงมักมีความสามารถที่โดดเด่นในเรื่องความสามารถทางคณิตศาสตร์ การคิดเชิงเหตุผลจำแนก การทำงานที่มองถึงความสัมพันธ์และแบบรูปในเชิงนามธรรม

3. ถนัดเชิงมิติสัมพันธ์ พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การวาดภาพ การสร้าง การออกแบบ การดูหนัง การเล่นกับเครื่องจักรเครื่องกล เด็กเหล่านี้จึงมักมีความสามารถที่โดดเด่นในการจินตนาการ การสัมผัสได้ถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ การแก้ปริศนา การอ่านแผนที่ และภาพกราฟิก วิธีการเรียนรู้ของเด็กจึงเป็นการมองเห็น การคิดฝัน การใช้จิตในการสัมผัส การทำงานกับภาพและสี

4. ถนัดเชิงดนตรี พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การร้องเพลง-ฟังเพลง การทำเสียงสูง-ต่ำการเล่นดนตรี การตอบสนองต่อเสียงเพลง เด็กเหล่านี้จึงมักมีความสามารถที่โดดเด่นในการแยกเสียงการจดจำทำนอง การจับจังหวะ เวลา วิธีการเรียนรู้ของเด็กจึงอยู่ในรูปแบบของจังหวะ ทำนอง เพลง

5. ถนัดเชิงการเคลื่อนไหว พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การเคลื่อนไหวไปรอบๆ การสัมผัส การพูดการใช้ท่าทาง เด็กเหล่านี้จึงมักมีความสามารถที่โดดเด่นในกิจกรรมทางกาย (การเล่น กีฬา การ

ต้นการแสดงท่าทาง) งานประติมากรรม วิธีการเรียนรู้ของเด็กจึงเป็นลักษณะของการสัมผัส การเคลื่อนไหว การใช้พื้นที่ การใช้ประสาทสัมผัส

6. หน้าที่เชิงการสัมพันธ์กับสังคม พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การมีเพื่อนมากการพูดคุย สันติกับผู้คนการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต่างๆ เด็กเหล่านี้จึงมักมีความสามารถที่โดดเด่นในการเข้าใจความแตกต่างของคน การเป็นผู้นำ การจัดการ การสื่อสาร การประนีประนอมข้อขัดแย้ง วิธีการเรียนรู้ของเด็กจึงมีลักษณะการแบ่งปัน เปรียบเทียบ การสร้างความสัมพันธ์ การทำงานอย่างร่วมมือ การสัมผัส

7. หน้าที่เชิงการสัมพันธ์กับตัวตน พฤติกรรมที่แสดงออกคือ การทำงานคนเดียว การค้นหา ความสนใจของตนเองเด็กเหล่านี้จึงมักมีความสามารถที่โดดเด่นในการทำความเข้าใจในตนเอง ความสามารถในการติดตามสัญญาณของตน ความมุ่งมั่นในความสนใจและเป้าหมายตนวิธีการเรียนรู้ของเด็กจึงมีลักษณะเป็นการทำงานคนเดียว การนำทางตนเอง การมีพื้นที่และขอบเขตส่วนตัว

ทั้งนี้ได้เปรียบเทียบมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แต่ละชาติมุ่งพัฒนา มีความแตกต่างกันตามบริบทและความจำเป็น ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 การเปรียบเทียบมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของเด็กปฐมวัย

ด้าน พัฒนาการ	Australia	UK	สกศ	หลักสูตร46
ปัญญา	Confident and involved learners	Understanding of the world	การคิดและปัญญา	สติปัญญา: การเรียนรู้ การคิด
		Math		
	Communicators	Communication	ภาษา	ภาษา
		Creative	ความคิดสร้างสรรค์	ความคิดสร้างสรรค์
			จริยธรรม	คุณธรรม จริยธรรม
จิต	Sense of identity	Personal, social, emotional	สังคม อารมณ์	จิตใจ: สุขภาพจิต ศิลปะ
	Connected to their world			สังคม: ประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อม
กาย	Sense of well being	physical	การเคลื่อนไหว สุขภาวะทางกาย	กายและสุขนิสัย

สรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออก หรือทักษะในการเรียนรู้ที่ได้ใช้เป็นประจำหรือบ่อยมากที่สุด เด็กปฐมวัยมักมีรูปแบบการเรียนรู้หลายรูปแบบ แต่ในสถานการณ์ต่างๆ เด็กจะมีวิธีการที่ตนเองถนัดมากที่สุด ซึ่งส่งผลให้เด็กมีการเรียนรู้และมีพัฒนาการที่ดี ซึ่งส่งผลต่อความคิดและการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมในขณะนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบได้แก่บุคคลที่มีการเรียนรู้ผ่านการดู บุคคลที่มีการเรียนรู้ผ่านการได้ยิน และบุคคลที่มีการเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหวทางกาย

1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

คณะกรรมการการปฏิรูปการศึกษาเรียนรู้ (2543, น.21) ได้เสนอปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้ประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิดทำสร้างสรรค์โดยครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้จากสื่อและสรุปการเรียนรู้ร่วมกัน
2. ผู้สอนควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญาอารมณ์ สังคมความพร้อมของร่างกายและจิตใจและสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง
3. การจัดสาระการเรียนรู้ควรให้เหมาะสมกับวัยความถนัดความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคมทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการจะต้องทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความคิดความสามารถความดีและมีความสุขในการเรียนรู้
4. การจัดแหล่งเรียนรู้ควรมีหลากหลายและเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้แหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัดและความสนใจ
5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนควรมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูลห่วงใยมีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้คือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมคิดและแก้ปัญหาาร่วมกัน
6. สิทธิมีศรีทธาต่อครูผู้สอนสาระที่เรียนร่วมกันทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้มีใจรักที่จะเรียนรู้ทั้งนี้ครูต้องมีความเชื่อว่าสิทธิทุกคนสามารถเรียนรู้ได้และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

7. สาระการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวของ ผู้เรียนจนผู้เรียนสามารถนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

8. กระบวนการเรียนรู้มีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ชุมชนครอบครัวองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด

นิชรา เรืองดารกานนท์ (2554, น. 28 – 29) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการและการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ปัจจัยทางพันธุกรรม และปัจจัยทางสภาพแวดล้อมดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางพันธุกรรม (Heredity) คือปัจจัยภายในที่กำหนดขอบเขตลักษณะ และขีดความสามารถของบุคคล ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยผ่านทางกระบวนการถ่ายทอดทางยีน (Genetics) ที่อยู่ในเชื้อสายของบรรพบุรุษมายังลูกหลาน ทำให้บุคคลในครอบครัวเดียวกันมีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน และมีลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน ซึ่งโดยปกติบุคคลจะมีโครโมโซม

อยู่ 23 คู่ โดย 22 คู่แรกจะถ่ายทอดลักษณะทางร่างกาย ส่วนคู่ที่ 23 จะเป็นโครโมโซมที่กำหนดเพศของบุคคล

2. ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยภายนอกที่เป็นตัวผันแปรพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็กไปในทิศทางหนึ่ง แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ได้แก่ บ้าน โรงเรียน ของเล่น อาหาร บรรยากาศ เป็นต้น ส่วนประเภทที่สอง คือ สภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ได้แก่ ครอบครัว ญาติ พี่น้อง ครู ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น สภาพแวดล้อมประเภทเดียวกันอาจมีผลต่อเด็กแต่ละคนไม่เท่ากัน และเด็กแต่ละคนอาจมีการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมในลักษณะที่แตกต่างจากคนอื่นได้ เนื่องจากความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กในการรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างๆ แตกต่างกัน

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2553, น. 105 – 106) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการและการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. สภาพของครอบครัว จุดเริ่มต้นของชีวิตเด็กทุกคนมาจากครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสภาพแวดล้อมอันดับแรกที่มีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด ลักษณะครอบครัว โครงสร้าง ขนาดจำนวนสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว ฐานะเศรษฐกิจและสังคม บทบาทของพ่อแม่ที่ทำให้มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก

2. ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู พ่อแม่เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตอย่างเต็มที่และมีความพร้อม ทั้งทางร่างกายและจิตใจจนสามารถที่จะปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ เพราะการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตให้กับเด็กและมีอิทธิพลต่อการสร้างบุคลิกภาพและพฤติกรรมให้แก่เด็ก

3. สภาพสังคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในปัจจุบันมีการแข่งขันกันอย่างสูง ซึ่งในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนค่านิยมทางสังคมจากเดิมที่เคยเป็นสังคมเอื้อเฟื้อมาเป็นสังคมที่เห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนมีปัญหาสังคมต่างๆ เกิดขึ้นหลายประการ ทำให้เด็กขาดการอบรมสั่งสอนเท่าที่ควร ผลกระทบของสภาพสังคมและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและวิชาการสมัยใหม่ พ่อแม่ควรเรียนรู้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากขึ้นกว่าเมื่อก่อนและให้คำแนะนำในทางที่ถูก สิ่งที่ดีและไม่ควร เพื่อลดปัญหาหรือพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กให้น้อยลง

4. ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและทันเหตุการณ์ ซึ่งสื่อเหล่านี้เข้ามามีอิทธิพลต่อการได้รับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวันของเด็กเป็นอย่างมาก ส่งผลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กที่ละน้อย โดยเฉพาะในช่วงปฐมวัยที่เด็กมีความสามารถในการรับรู้ เรียนรู้ และเลียนแบบสิ่งรอบตัวได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเด็กได้รับการถ่ายทอดที่เป็นสิ่งเร้าความสนใจเด็กมักจดจำ และทำตามทันทีโดยสะท้อนออกมาในคำพูดและการกระทำอย่างเด่นชัด เพราะเด็กวัยนี้เป็นวัยที่ชอบการแสดงออกอย่างเปิดเผย อยากรู้ อยากเห็น ซึ่งความเหมาะสมของการได้รับเนื้อหาสาระจากสื่อประเภทต่างๆ จะช่วยกระตุ้นพัฒนาการและส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กรวมทั้งการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ (2552) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนหมายถึง สิ่งที่เป็นเหตุ ซึ่งเอื้ออำนวยให้การเรียนรู้เกิดขึ้นประกอบด้วยปัจจัย ด้านผู้เรียนและสภาพแวดล้อม มนุษย์มีทั้งความเหมือน ความแตกต่างกัน ส่วนที่เหมือนกันได้แก่ ความต้องการพื้นฐาน เป็นต้น ส่วนที่แตกต่างกันได้แก่ รูปร่างหน้าตา สติปัญญา ความถนัด ความสนใจ เจตคติ ฯลฯ แม้บุคคลจะมีความแตกต่างกันได้มากมายหลายประการ แต่ความต่างต่างนั้นก็อยู่ภายใต้กรอบที่ธรรมชาติกำหนดให้ดังนี้

1. ความสมบูรณ์ทางชีวภาพ ทั้งสองและระบบประสาท การเข้าใจลักษณะของผู้เรียน ครูควรศึกษาทำความเข้าใจสภาพทางชีววิทยา สมรรถนะ ระบบประสาท สารเคมีในระบบประสาท การเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของร่างกายด้วยความแตกต่างของรูปร่าง และลักษณะที่ปรากฏ ความแตกต่างด้านร่างกาย ได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่จากพันธุกรรม แต่สิ่งที่ได้รับมาจากพันธุกรรมนี้จะพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับการจัดสิ่งแวดล้อมอีกประการหนึ่ง

2. สติปัญญา หมายถึง ความสามารถทางสมองของบุคคลที่จะคิด กระทำหรือแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ความถนัด หมายถึง ศักยภาพ หรือความสามารถที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานให้บุคคลใช้ความสามารถด้านที่มีอยู่นั้นเกิดสัมฤทธิ์ผลได้ “พรสวรรค์” ที่ได้รับจากธรรมชาติ เมื่อเข้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ได้รับประสบการณ์ มีการฝึกฝนทักษะเหมือนเป็น “พรแสวง” ย่อมทำให้สิ่งส่งเสริมสมรรถภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิดให้พัฒนาอย่างเต็มประสิทธิภาพมากกว่าผู้ที่ไม่มีความถนัดติดตัวมาแต่กำเนิด

4. อัตมโนทัศน์ หมายถึง การรับรู้ตนเอง หรือความรู้สึกนึกคิด หรือโนภาพที่มีต่อตนเอง หรือมีผลต่อการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม เป็นเสมือนแกนหลักของบุคลิกภาพ ตัวแปรที่มีผลต่อการรับรู้ตนเอง มีอยู่หลายประการเช่น

4.1 การได้รับการยกย่องจากบุคคลที่มีความสำคัญ

4.2 การสังเกตเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นเมื่อมีการทำกิจกรรมตนเอง

4.3 การได้ข้อสังเกตจากผู้อื่น ในกรณีนี้การรับรู้ตนเองอาจบิดเบือนไปโดยไม่ตั้งใจ

เด็กทุกคนเริ่มพัฒนาอัตมโนทัศน์ตามประสบการณ์ที่ได้รับ ดังนั้นครูจึงต้องใช้คำพูดทางบวก เพื่อสนับสนุนให้มีอัตมโนทัศน์การรับรู้ตนเองในแง่ดี มีกำลังใจพร้อมกับส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมตามความถนัดตามความสนใจ และสนับสนุนให้นักเรียนทำงานนั้นให้สำเร็จ สร้างความภาคภูมิใจให้ตนเองและเป็นการสร้างเสริมสังคมที่ส่งเสริมการทำในสิ่งที่ถูกต้อง เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ดูแลซึ่งกันและกัน ให้โอกาสนักเรียนได้เรียนรู้จากความผิดพลาดเพื่อการพัฒนาไปสู่ สิ่งที่ดีกว่าเดิม

5. เจตคติ เป็นทั้งความคิด ความรู้สึก หรือความโน้มเอียงทางการกระทำที่เกิดจากประสบการณ์เรียนรู้ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ

5.1 องค์ประกอบด้านความคิดความเข้าใจ (Cognitive) ความคิดอาจเปลี่ยนแปลงได้เมื่อมีข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเพิ่ม

5.2 องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affective) เปลี่ยนแปลงได้ยากเนื่องจากการประเมินผลความรู้สึกเป็นเรื่องของความสนใจ และการให้คุณค่าจึงเป็นเรื่องความคงทน

5.3 องค์ประกอบด้านการกระทำ พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลกับองค์ประกอบด้านความคิด และความรู้สึกต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน

6. ความสามารถในการถ่ายโยงการเรียนรู้ หมายถึง การที่ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่เรียนแล้วมาใช้ในสภาพการใหม่ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

6.1 การถ่ายโยงการเรียนรู้ทางบวก คือ การที่เมื่อได้เรียนรู้สิ่งหนึ่งแล้ว ทำให้การเรียนรู้สิ่งหนึ่งง่ายขึ้น

6.2 การถ่ายโยงการเรียนรู้ทางลบ คือ การที่สิ่งที่เรียนรู้ไปก่อนกับสิ่งที่เรียนใหม่รบกวนกัน เช่น การเรียนรู้ภาษาถิ่นกับภาษาที่ใช้ในโรงเรียน ดังนั้นการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ครู ผู้ปกครอง ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ และยังกล่าวว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพัฒนาของผู้เรียนในระดับอนุบาลมีความสำคัญอย่างยิ่งวัยนี้ ต้องวางรากฐานในด้านต่างๆ เช่น การเรียนรู้ การมีเหตุผล การเชื่อมั่นในตนเอง การสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดี เด็กในวัยนี้จะเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองมากขึ้น ทั้งนี้สามารถแยกแยะการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการด้านต่างๆ

Bronfenbrenner (1979 อ้างอิงใน จีระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ, 2553, น. 45) กล่าวว่า พัฒนาการของเด็กปฐมวัยได้รับอิทธิพลจากการรับรู้ที่มาจากการมีปฏิสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมต่างๆ คือ

1. ประสบการณ์ที่ได้รับจะมีอิทธิพลต่อการแสดงออกของพฤติกรรม
2. การพยายามทำความเข้าใจเด็ก จะไม่เกิดประโยชน์ถ้าเกิดขึ้นโดยไม่ได้นำถึงคุณสมบัติสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมเด็ก ว่ามีความหมายต่อเด็กอย่างไร
3. การค้นหาความสำคัญของสิ่งต่างๆ บุคคล หรือสถานที่เกิดขึ้นว่า จะส่งผลกระทบหรือจิตใจต่อเด็กอย่างไรบ้าง
4. การทำความเข้าใจถึงอิทธิพลที่มีต่อการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นจริงว่าเกิดจากการจินตนาการวาดฝัน และสื่อสารภายในตนเองของเด็ก

McCombs and Whisler (1997, อ้างถึงใน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สิทธิรัตน์, 2561, น.23-26) ได้เสนอหลักการทางจิตวิทยาการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ 14 ข้อซึ่งแบ่งตามลักษณะของปัจจัย คือ ปัจจัยด้านความคิดและการรู้คิดที่เกิดจากตนเอง ปัจจัยด้านแรงจูงใจและอารมณ์ ความรู้สึก ปัจจัยด้านพัฒนาการทางสังคม และปัจจัยด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการรู้คิดและการรู้คิดที่เกิดจากตนเอง
 - 1) ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ผู้เรียนจะเรียนรู้เนื้อหาสาระที่ซับซ้อนได้ดีที่สุดเมื่อมีความตั้งใจสร้างความหมายจากข้อมูลและประสบการณ์ที่ได้รับ
 - 2) เป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้เมื่อผู้เรียนได้รับการสนับสนุนและชี้แนะจากผู้สอน ผู้เรียนที่ประสบผลสำเร็จจะสามารถสร้างความรู้ที่มีความหมายและผสมผสานสอดคล้องกัน ผู้สอนสามารถช่วยเหลือผู้เรียนในการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่มีความหมายให้สอดคล้องกับความใฝ่ฝันและความสนใจทางการศึกษา
 - 3) การสร้างความรู้ผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จสามารถเชื่อมโยงข้อมูลใหม่ที่ได้รับให้เข้ากับความรู้ที่มีอยู่เดิมด้วยวิธีการต่างๆ ที่มีความหมายความรู้จะขยายวงกว้างและมีความลึกยิ่งขึ้น

ผู้สอนควรช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้และบูรณาการความรู้ เช่น การวางกรอบความคิด การจัดระบบหัวข้อ การแยกประเภท เป็นต้น

4) การคิดเชิงกลยุทธ์ผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จจะสามารถสร้างและใช้กลยุทธ์ทางความคิดและการใช้เหตุผลเพื่อบรรลุเป้าหมายของการเรียนรู้ที่ซับซ้อนได้ผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จจะคิดถึงกลยุทธ์ซึ่งเป็นวิธีการในการเรียนรู้ใช้เหตุผลแก้ปัญหาหรือเรียนรู้ในเรื่องความคิดรวบยอดผู้สอนจึงควรให้การช่วยเหลือผู้เรียนได้รับการพัฒนาประยุกต์ใช้และประเมินผลทักษะการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์ของตน

5) การคิดทบทวนเกี่ยวกับการคิดของตน ผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จจะสามารถพินิจพิเคราะห์ว่าตนคิดและเรียนรู้ได้อย่างไรเป้าหมายของการเรียนรู้หรือความสามารถของตนอย่างเหมาะสมเลือกกลยุทธ์หรือวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมและควบคุมความก้าวหน้าที่จะไปสู่เป้าหมายได้ผู้สอนควรเน้นการช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนากลยุทธ์ระดับสูงซึ่งจะช่วยยกระดับการเรียนรู้และความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ให้ดีขึ้น

6) สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่างๆ ทางสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีผลทั้งทางบวกและทางลบ ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนต้องเหมาะสมกับระดับความรู้เดิม ความสามารถด้านการรู้คิด และกลยุทธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ปัจจัยด้านแรงจูงใจและอารมณ์

1) ปัจจัยด้านแรงจูงใจและอารมณ์ที่มีต่อการเรียนรู้ แรงจูงใจของผู้เรียนมีอิทธิพลต่อสิ่งที่เรียนรู้ รวมทั้งวิธีเรียนรู้ในทำนองเดียวกันแรงจูงใจที่จะเรียนก็ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมจากสภาพอารมณ์ ความเชื่อ ความสนใจ เป้าหมาย และนิสัยในการใช้ความคิดของแต่ละคน ผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงสภาพทางอารมณ์ของผู้เรียนและอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนที่มีต่อสภาพอารมณ์ของผู้เรียนด้วย

2) แรงจูงใจภายในที่จะเรียนรู้ในการสร้างสรรค์การคิดระดับสูงและความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียน งานที่ผู้เรียนรับรู้ว่าเป็นของใหม่และยากที่สุดที่เกี่ยวกับความสนใจของตนและในโอกาสเลือกและปฏิบัติจะช่วยกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจภายในที่จะเรียนรู้ ผู้สอนจึงควรสนับสนุนความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียนโดยมอบหมายงานที่เกี่ยวข้องและมีความหมายสำหรับผู้เรียน

3) ผลของแรงจูงใจที่มีต่อความพยายาม ผู้เรียนจะต้องใช้ความพยายาม และฝึกปฏิบัติอย่างมากเพื่อให้ได้รับความรู้และทักษะที่ซับซ้อน หากผู้เรียนขาดแรงจูงใจภายในที่จะเรียนรู้ก็จะไม่เต็มใจที่จะพยายามนอกจากจะถูกบังคับ ซึ่งความพยายามและฝึกปฏิบัติอย่างมากเพื่อให้ได้รับความรู้และทักษะที่ซับซ้อน ผู้สอนจึงต้องช่วยสร้างอารมณ์ด้านบวกและแรงจูงใจภายในให้ผู้เรียนโดยจัดกิจกรรมที่มีเป้าหมายชัดเจนน่าสนใจและมีความหมายสำหรับผู้เรียน

4) อิทธิพลด้านพัฒนาการเรียนรู้ที่มีต่อการเรียนรู้ การเรียนรู้จะมีประสิทธิผลเมื่อคำนึงถึงพัฒนาการที่แตกต่างกันทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมของผู้เรียน โดยบุคคลจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อสิ่งที่เรียนรู้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของตน และมีการนำเสนอด้วยวิธีการที่สนับสนุนและน่าสนใจ ผู้สอนจึงต้องตระหนักและมีความเข้าใจในความแตกต่างของพัฒนาการของผู้เรียน

5) อิทธิพลทางสังคมต่อการเรียนรู้ การเรียนรู้ได้รับอิทธิพลจากปฏิสัมพันธ์และร่วมมือกับผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้แนวคิดและวิจารณ์ญาณที่นำไปสู่พัฒนาการทางด้านสังคมและจริยธรรมที่สูงขึ้น

3. ปัจจัยด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนจึงควรจัดบรรยากาศการเรียนรู้ทางบวก โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความคิดขั้นสูง

1) ความแตกต่างระหว่างบุคคลในการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนจะมีกลยุทธ์ วิธีการ และความสามารถในการเรียนรู้ต่างกัน ซึ่งเกิดจากพันธุกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับ ดังนั้นผู้สอนจะต้องพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่ผู้เรียนชอบมีการปรับหลักสูตรวิธีการจัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมสื่ออุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกความแตกต่างระหว่างบุคคล

2) การเรียนรู้และความหลากหลายการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุดเมื่อคำนึงถึงภูมิหลังที่แตกต่างกันของผู้เรียนในด้านภาษาวัฒนธรรมและสังคมผู้สอนต้องให้ความสนใจใส่ใจและรับรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล

3) มาตรฐานและการประเมินผล การตั้งมาตรฐานที่สูงอย่างเหมาะสมและท้าทายและประเมินผลผู้เรียนและความก้าวหน้าในการเรียนรู้รวมทั้งการประเมินเชิงวินิจัยการประเมินเชิงกระบวนการและการประเมินผลสัมฤทธิ์ล้วนเป็นส่วนสำคัญไม่อาจแยก ออกได้ในกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นผู้สอนควรกำหนดเป้าหมายในระดับสูงที่เหมาะสมกับผู้เรียน

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ปัจจัยทางพันธุกรรมซึ่งเป็นปัจจัยภายในของบุคคลโดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางยีนทำให้บุคคลมีลักษณะคล้ายคลึงกันและปัจจัยสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยภายนอกที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อประสบการณ์และการเรียนรู้ของบุคคลทั้งนี้ปัจจัยภายนอกถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยมากที่สุดอันเป็นผลมาจากลักษณะโครงสร้างของครอบครัวความสัมพันธ์ในครอบครัวลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งผลต่อการเจริญทางด้านร่างกายและจิตใจสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีส่งผลต่อวิธีการเลี้ยงดูและอบรมเด็กที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีส่งผลให้เกิดการติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็วและผู้ปกครองสามารถรับข่าวสารเกี่ยวกับพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กได้เร็วขึ้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อทัศนคติความคิดความรู้สึกที่ก่อให้เกิดการกระทำอันเป็นผลมาจากประสบการณ์การเรียนรู้

2. ทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

จินดารัตน์ โพธิ์นอก (2557) กล่าวว่า ทักษะ หมายถึง ความชำนาญหรือความสามารถในการกระทำหรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นทักษะด้านร่างกาย สติปัญญา หรือสังคม ที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝน หรือการกระทำบ่อย ๆ เช่น คุมีทักษะการใช้คำถาม การนำเข้าสู่บทเรียน การใช้สื่อการสอน นักเรียนมีทักษะ การฟัง พูด อ่าน เขียน การคิดคำนวณ หรือทักษะทางสังคม ทักษะที่จะทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการทำงาน

วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์ (2014) กล่าวว่า สังคมปัจจุบันและอนาคต เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร การสอนแบบดั้งเดิม คือการบอกเล่า และเป็นการฝึกให้เขาทำตาม จึงไม่สอดคล้องกับ

สภาพแวดล้อมใหม่ ทั้งด้านอาชีพ และสังคม ที่ต้องการคนที่มีทักษะนี้ เด็กยุคใหม่ ต้องแยกแยะ ข้อมูลที่มากมายเหล่านี้ ว่าเรื่องใดจริง มีความน่าเชื่อถือเพียงใด และความรู้ต่างๆ ก็มีมากมาย และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เด็กจึงต้องมีทักษะในการค้นคว้า ค้นหาที่จะเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ นี้ การไม่รู้ ค้นคว้า

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการเรียนรู้สถานการณ์ หรือเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตประจำวันของเด็กปฐมวัย เป็นการใช้ประสาทสัมผัสในการตอบสนอง สถานการณ์ที่อยู่ตรงหน้า หรือคำถามกระตุ้นกระบวนการคิด ส่งผลให้แสดงพฤติกรรม เช่น การบอก การเล่า การอธิบาย การแยก การกระทำ ซึ่งถือเป็นการสื่อสารอย่างมีความหมาย อันเป็นผลมาจาก ทักษะคิดต่อเรื่องนั้นๆ ในการวิจัยครั้งนี้จึงแบ่งทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยเป็น 5 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการสังเกต ทักษะการสำรวจ ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล ทักษะการสื่อสาร และทักษะการ แสดงทัศนคติ

2.1 ทักษะการสังเกต

Charlesworth and Lind (2010) กล่าวถึง ทักษะการสังเกตของเด็ก ปฐมวัย เป็นกระบวนการในการสืบค้นเพื่อสร้างความรู้และมโนทัศน์ต่างๆ ขึ้นมาด้วยตนเอง และการสังเกต (observing) คือ การใช้สัมผัสทั้ง 5 ในการสังเกต เช่น ตา จูรูปร่าง หู ฟังเสียง ลิ้น สัมผัสรส จมูกดมกลิ่น และผิวหนังสัมผัส หรือจับต้อง การใช้ประสาทสัมผัสเหล่านี้อาจใช้ทีละอย่าง หรือหลายอย่าง ร่วมกันเพื่อเก็บข้อมูลโดยมิได้เพิ่มความคิดเห็นของตนเองลงไป

นิศารัตน์ อิศระมนโรส และคณะ (2558) กล่าวว่าทักษะการสังเกต หมายถึง ความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง เข้าไปสัมผัสโดยตรงกับวัตถุหรือสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อค้นหาข้อมูลหรือรายละเอียดของวัตถุหรือเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เหล่านั้นแล้วบันทึกผลการสังเกตตามความเป็นจริงที่สังเกตได้โดยไม่ใส่ความคิดเห็นของผู้สังเกตลงไป

สรุปได้ว่า การสังเกต หมายถึง การรับรู้ข้อมูลผ่านการมอง เพื่อระบุรายละเอียดของวัตถุด้วยการบอก ชื่อ สี ขนาด รูปร่าง การใช้งาน การจัดหมวดหมู่ของวัตถุ

2.2 ทักษะการสำรวจ

Charlesworth and Lind (2010) กล่าวว่า การสำรวจ (Exploration) เป็นการสร้างความหมายจากการลงมือทำ ผ่านการใช้ประสาทสัมผัส

Lawson (1995, 158-160) กล่าวว่าขั้นการศึกษาสำรวจในการสอนวิทยาศาสตร์นี้ช่วย กระตุ้นให้นักเรียนเกิดภาวะอสมดุลย์นักเรียนจะประเมินความรู้ของตนว่ามีความรู้ใดที่สัมพันธ์กับ ปัญหาที่กำลังศึกษาและเริ่มจากระบบโครงสร้างทางความคิดของตนเองใหม่ในขั้นการสำรวจนี้ นักเรียนจะได้ประสบการณ์จากสิ่งต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติและผลที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติในสถานการณ์ใหม่นักเรียนจะลงมือศึกษาสำรวจปรากฏการณ์สิ่งต่างๆหรือความคิดใหม่อย่างอิสระ ผลจากการศึกษาสำรวจทำให้นักเรียนเกิดคำถามสงสัยที่ไม่สามารถใช้แบบแผนการให้ เหตุผลแบบเดิมที่เคยใช้มาตอบคำถามนั้นได้ การอภิปรายในกลุ่มขนาดเล็กจึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำ กิจกรรมในขั้นนี้เพราะนักเรียนแต่ละคนจะถูกกระตุ้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของความคิดเห็นของตนเองและของผู้อื่นครูทำหน้าที่เป็นเพียงผู้สังเกตผู้ซักถามและผู้ช่วยของนักเรียนเท่านั้นซึ่งครูอาจ

แนะนำเพียงเล็กน้อยหรือใช้คำถามเพื่อช่วยแนะแนวทางในการคิดของนักเรียนได้บ้างขั้นสำรวจนี้จึงเป็นขั้นการเรียนรู้โดยการค้นพบและเป็นขั้นที่นักเรียนพร้อมที่จะดำเนินการควบคุมการเรียนรู้ของตนเอง

Martin et al (1994) เสนอขั้นการสำรวจตามวงจรการเรียนรู้ในการสอนวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ขั้นการสำรวจช่วยกระตุ้นให้นักเรียนเกิดภาวะอสมดุลย์และส่งเสริมให้เกิดการซึมซับข้อมูลต่างๆ เข้าสู่โครงสร้างทางความคิดครูทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะเตรียมกิจกรรมและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับบทสนทนาที่ต้องการสอนครูอาจตอบคำถามหรือซักถามเพื่อนแนะนำการสังเกตชักจูงให้นักเรียนใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือทักษะการคิดรวมทั้งคู่แล้วให้ดำเนินกิจกรรมในการศึกษาสำรวจเป็นไปด้วยดีส่วนนักเรียนจะเป็นผู้ลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองโดยศึกษาสำรวจวัสดุอุปกรณ์เพื่อรวบรวมและบันทึกข้อมูลสำหรับนำมาใช้ในการสร้างบทสนทนาทางวิทยาศาสตร์

สรุปได้ว่า การสำรวจ หมายถึง การสังเกตวัตถุแล้วแสดงออกด้วย การนับ การจำแนก จัดกลุ่ม การบอกรายละเอียด บอกลักษณะ การบอกความสัมพันธ์

2.3 ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2546) กล่าวถึงขั้นตอนกระบวนการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ขั้นการรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมความรู้ข้อเท็จจริงประสบการณ์เดิม ตลอดจนข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการคิดแก้ปัญหา

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560, น.33) ได้ระบุความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ความสามารถในการคิดรวบยอด ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล และความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจ ของเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี ซึ่งมีความสัมพันธ์ ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. บอกลักษณะและส่วนประกอบของการสื่อสารจากการสังเกตโดยใช้ประสาทสัมผัส
2. จับคู่และเปรียบเทียบความแตกต่าง หรือความเหมือนของสิ่งต่างๆ โดยใช้ลักษณะที่สังเกตพบเพียงลักษณะเดียว
3. จำแนกและจัดกลุ่มสิ่งต่างๆ โดยใช้อย่างน้อย 4 ลำดับ
4. เรียงลำดับสิ่งของ หรือเหตุการณ์อย่างน้อย 4 ลำดับ
5. ระบุสาเหตุ หรือผลที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ หรือการกระทำเมื่อมีผู้ชี้แนะ
6. คาดเดา หรือคาดคะเนสิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีส่วนร่วมในการลงความเห็นจากข้อมูล
7. ตัดสินใจในเรื่องง่ายๆ และเริ่มเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้น
8. ระบุปัญหาและแก้ปัญหาโดยลองผิดลองถูก

กรมวิชาการ (2534, ทิศนา ขัมมณี, 2560, น.310-311) กล่าวว่า กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด มีขั้นตอนดังนี้

- 1) สังเกต ให้ผู้เรียนรับรู้ข้อมูล และศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ โดยใช้สื่อประกอบเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดข้อกำหนดเฉพาะด้วยตนเอง
- 2) จำแนก ให้ผู้เรียนบอกข้อแตกต่างของสิ่งที่รับรู้และให้เหตุผลในความต่างนั้น
- 3) หาลักษณะร่วม ผู้เรียนมองเห็นความเหมือนในภาพรวมของสิ่งที่รับรู้ และสรุปเป็นวิธีการหลักการ คำจำกัดความ หรือนิยามศัพท์

4) ระบุชื่อความคิดรวบยอด ผู้เรียนได้ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่รับรู้

5) ทดสอบและนำไปใช้ ผู้เรียนได้ทดลอง ทดสอบ สังเกต ทำแบบฝึกหัด ปฏิบัติ เพื่อประเมินความรู้

สรุปได้ว่า การรวบรวมข้อมูล หมายถึง การบอกลักษณะที่เกิดจากการสังเกต การจำแนก จัดกลุ่ม คาดคะเนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการลงความเห็นจากข้อมูล ระบุการแก้ปัญหาโดยการพูด

2.4 ทักษะการสื่อสาร

Lindon (1998) กล่าวว่า ภาษา คือ คำที่พูดออกมาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล

วรนาท รักสกุลไทย และนฤมล เนียมหอม (2552) กล่าวว่า ภาษา คือ ระบบที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการคิด และการติดต่อสื่อสาร ประกอบด้วยสัญลักษณ์ที่อยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผน หรือกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับในบริบทสังคม และวัฒนธรรมที่มนุษย์อาศัยอยู่

Charlesworth and Lind (2010) กล่าวว่า ทักษะการสื่อความหมาย คือ การนำเอาข้อมูลดิบ ซึ่งได้มาจากการสังเกต การวัด การทดลองมาจัดทำใหม่ เช่น ก็นำมาเรียงลำดับหาความถี่ แยกประเภท คำนวณหาค่า และนำมาจัดเสนอในรูปแบบใหม่ เช่น รูปกราฟ ตาราง แผนภูมิ แผนภาพ วงจร

กรมวิชาการ (2534, ทิศนา แหมมณี, 2560, น.314) กล่าวว่า กระบวนการเรียนภาษา เป็นกระบวนการที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาทักษะทางภาษา มีขั้นตอนดังนี้

1) ทำความเข้าใจสัญลักษณ์ สื่อ รูปภาพ รูปแบบ เครื่องหมาย ผู้เรียนรับรู้เกี่ยวกับความหมายของคำ กลุ่มคำ ประโยคและถ้อยคำสำนวนต่างๆ

2) สร้างความคิดรวบยอด ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้จากประสบการณ์นำมาสู่ความเข้าใจ และเกิดภาพรวมเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนด้วยตนเอง

3) สื่อความหมาย ความคิด ผู้เรียนถ่ายทอดทางภาษาให้ผู้อื่นเข้าใจได้

4) พัฒนาความสามารถ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามขั้นตอนคือความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560, น.32) ได้ระบุการใช้ภาษาสื่อสารในช่วงอายุ 4-5 ปี

1. ฟังผู้อื่นพูดจนจบและสนทนาโต้ตอบสอดคล้องกับเรื่องที่ฟัง

2. เล่าเรื่องเป็นประโยคอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า ทักษะการสื่อสาร หมายถึง การแสดงความรู้สึก หรือความคิดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจ ด้วยการใช้เสียง ในการเล่าเรื่องเป็นประโยคสอดคล้องกับสถานการณ์

2.5 ทักษะการแสดงทัศนคติ

กรมวิชาการ (2534, ทิศนา แหมมณี, 2560, น.315) กล่าวถึงกระบวนการสร้างเจตคติ เป็นกระบวนการแรกที่แทรกได้กับทุกเนื้อหา เน้นความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งที่เรียน อาจเป็นความคิด หลักการ การกระทำ เหตุการณ์ สถานการณ์ ฯลฯ มีขั้นตอนดังนี้

1) สังเกต ผู้เรียนพิจารณาข้อมูล เหตุการณ์ การกระทำที่เกี่ยวข้องกับการมีเจตคติที่ดี และเจตคติที่ไม่ดี

2) วิเคราะห์ ผู้เรียนพิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นตามมา แยกเป็นการกระทำที่เหมาะสมได้ผลที่น่าพอใจ และการกระทำที่ไม่เหมาะสมได้ผลที่ไม่น่าพอใจ

3) สรุป ผู้เรียนรวบรวมข้อมูลเป็นหลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติ

Harris (1998, อ้างถึงใน จีระพันธุ์ พูลพัฒน์, 2559, น.178) กล่าวถึง การสร้างสรรค์ทัศนคติ เป็นความสามารถในการที่จะยอมรับความเปลี่ยนแปลงและสิ่งใหม่ ความเต็มใจที่จะเล่นกับความคิด และความเป็นไปได้ ความยืดหยุ่นในการมอง มีนิสัยที่จะสนุกกับสิ่งที่ดี ขณะเดียวกันก็หาแนวทางในการปรับปรุง

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560, น.34) ได้ระบุ การมีเจตคติต่อการเรียนรู้ และมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี ดังนี้

1. สนใจซักถามเกี่ยวกับสัญลักษณ์หรือตัวเลขที่พบเห็น
2. การกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม
3. ค้นหาคำตอบข้อสงสัยต่างๆ ตามวิธีการของตนเอง
4. ใช้ประโยคคำถามว่า “ที่ไหน” “ทำไม” ในการค้นหาคำตอบ

สรุปได้ว่า การแสดงทัศนคติ หมายถึง การพิจารณาตัดสินใจการแสดงความคิดเห็นด้วยการ พุดต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเชิงบวก และตั้งคำถามได้สอดคล้องกับสถานการณ์

2.6 แนวทางการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

De Cecco, John P. (1968) ได้เสนอแนวคิดการสอนให้ผู้เรียนเกิดทักษะดังนี้

1. วิเคราะห์ทักษะที่สอนครูต้องวางแผนที่จะสอนโดยวิเคราะห์งาน (task analysis) พิจารณาทักษะที่จะสอนว่ามีรายละเอียดอย่างไรใช้ทักษะอะไรบ้าง และทักษะนั้นๆ ต้องอาศัยกลไก ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายและจากฝึกด้วยวิธีใด

2. การประเมินความสามารถของภาคเรียนเกี่ยวกับทักษะที่จะสอนต้องตรวจสอบว่าผู้เรียน มีความสามารถพื้นฐานเพียงพอที่จะเรียนทักษะที่จะสอนอย่างไรไม่ถ้ายังขาดความรู้ความสามารถ ที่จำเป็นต่อการเรียนพื้นฐานก็จัดให้ตามความเหมาะสม

3. เตรียมการฝึกว่าควรเปิดในด้านใดบ้างส่วนใดต้องฝึกมากหรือน้อยฝึกทักษะที่ผู้เรียน ยังขาดอยู่และส่งเสริมที่ผู้เรียนมีอยู่แล้วให้เกิดความชำนาญยิ่งขึ้น

4. ชื่นอธิบายและสาธิตทักษะผู้เรียนได้ดูตัวอย่างให้สังเกตเองอาจใช้ภาพยนตร์ ฉายหมุนเวียนให้ผู้เรียนทำตามเนื่องจากว่าภาพยนตร์มีคุณค่ายิ่งในครั้งแรกของการเรียนกับขั้น สุดท้ายของการเรียนเมื่อนักเรียนมีทักษะในขั้นสูงอาจหันมาพิจารณารายละเอียดจากภาพยนตร์อีกครั้ง หนึ่ง

5. จัดภาวะเพื่อการเรียนทักษะ 3 ประเภทคือ

1) จัดลำดับสิ่งเร้าและการตอบสนองให้ผู้เรียนปฏิบัติให้ถูกต้องตามลำดับก่อนหลัง เมื่อมีสิ่งเร้าให้ตอบสนองทันที ให้มีจังหวะต่อเนื่องกันไป และสอนให้เข้าใจถึงการทำงานประสานกัน ของส่วนต่างๆ

2) ลองฝึกเน้นทักษะย่อยที่สำคัญ ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในส่วนที่ผิด เพื่อเกิดความคล่องแคล่วว่องไวและมีการจัดแบ่งเวลาฝึก

3) ให้แรงเสริมในส่วนที่ถูกต้องดีแล้วโดยให้รู้ผลของการปฏิบัติ (feedback) ซึ่งมีสองทางคือ การรู้ผลจากภายนอก (extrinsic feedback) คือ จากคำบอกกล่าวของครูว่าดีหรือบกพร่องควรแก้ไขอย่างไร ซึ่งเมื่อผู้เรียนมีพัฒนาการก้าวหน้าไปถึงขั้นที่จะเพิ่มพูนความชำนาญ เขาจะรู้โดยสังเกตด้วยตนเองเป็นการรู้ผลจากภายใน (intrinsic feedback)

เขียน ไชยศรี (2530, อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2561, น. 366-367) ได้เสนอลำดับขั้นการฝึกทักษะตั้งแต่ง่ายไปหายากดังนี้

1. การเรียนแบบ (Imitating) เป็นการทำตามทีละขั้นไปตามที่แสดงให้เห็นดูอาจจะมีการช่วยเหลือในขณะที่ทำตาม

2. การทำโดยยึดแบบ (Patterning) เป็นการทำด้วยตนเองโดยการบอกแนวให้คำชี้แจงหรือทบทวนการปฏิบัติให้ก่อน ผู้ปฏิบัติอาจทำโดยการลองผิดลองถูกด้วยตนเองอาจเข้าใจไม่ถูกต้องทีเดียวในตอนแรกโดยให้ลองทำหลังจากอธิบายให้ฟัง ทำหลังจากทบทวนขั้นตอนให้ฟัง ทำหลังจากแสดงหรือปฏิบัติให้ดูหรือทำหลังจากให้ศึกษาจากคำสั่ง

3. การทำด้วยความชำนาญ (Mastering) เป็นการทำได้ถูกต้องแม่นยำเหมาะสมกับเวลา โดยไม่มีการช่วยเหลือชี้แจงแนะนำทำให้ดู หรือไม่มีการให้รูปแบบใด เพียงแต่กำหนดหัวเรื่องและวิธีการว่าให้ทำอะไร โดยเน้นความถูกต้อง ความว่องไวความคงที่ ความประสานสัมพันธ์ ความคงทนความแน่นอน ความถูกต้องตามสัดส่วน ความแข็งแรง

4. การทำในสถานการณ์ต่างๆ ได้ (Applying) เป็นการทำในสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์อื่นๆ ที่นอกเหนือจากที่เคยทำมาแล้วได้ดูความถูกต้องในเวลาอันเหมาะสม โดยไม่มีการช่วยเหลือไม่มีการแนะนำขั้นตอนกระบวนการหรือการปฏิบัติใดๆ จากผู้อื่นโดยเน้นการเลือกทักษะที่ต้องการใช้ในการแก้ปัญหา การกำหนดทักษะที่ต้องการใช้ในการแก้ปัญหา ความสนใจในการใช้ทักษะนั้นในยามจำเป็น การกำหนดขั้นตอนกระบวนการในการแก้ปัญหา

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน ควรคำนึงถึง 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้สอนควรวิเคราะห์ทักษะจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว 2) ความสามารถในการใช้ทักษะของผู้เรียน เพื่อออกแบบกระบวนการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับทักษะพื้นฐานของผู้เรียน และตอบสนองระดับความแตกต่างของผู้เรียน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาทักษะที่สูงขึ้นในอนาคต ทั้งนี้การพัฒนาทักษะของเด็กปฐมวัยควรเป็นกิจกรรมที่ให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการใช้ประสาทสัมผัส มีโอกาสได้ฝึกฝน หรือทำซ้ำในกิจกรรมที่สนใจ อำนวยความสะดวกในสภาพแวดล้อมที่หลากหลายและประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง

3. การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย

3.1. พัฒนาการของเด็กปฐมวัย และการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ

นิตยา คชภักดี (2554, น. 1 – 2) กล่าวถึงความหมายของพัฒนาการไว้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการทำหน้าที่ (function) และวุฒิภาวะ (maturation) ของอวัยวะระบบต่างๆ รวมทั้งตัวบุคคลให้ทำสิ่งต่างๆ ที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนการเพิ่มทักษะใหม่ๆ ในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม หรือภาวะใหม่ ในบริบทของครอบครัวและสังคม ความสามารถในการทำหน้าที่ด้านต่างๆ ของบุคคลแสดงออก ในพฤติกรรม พัฒนาการ คือ การกระทำ การคิด การพูด และผลงานที่ก้าวหน้าเป็นขั้นตอน เช่น ทักษะในการทรงตัวและเคลื่อนไหว การใช้ภาษาสื่อความหมาย การช่วยเหลือตัวเอง การสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น การควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสมกับกาลเทศะ และการมีคุณธรรม เป็นต้น พฤติกรรมพัฒนาการที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นไปตามการทำงานสั่งการของสมองที่เติบโตและพัฒนาอย่างรวดเร็วในช่วงปฐมวัย และมีการจัดระเบียบวงจรระบบประสาทในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตั้งแต่ออยู่ในครรภ์มารดา แรกเกิด จนถึงบรรลุวุฒิภาวะเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ช่วงอายุ 18 – 20 ปี เด็กจะมีร่างกายเติบโตและมีวุฒิภาวะเพิ่มขึ้นตามลำดับ

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2550) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง ธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ทั้งทางร่างกายจิตใจสังคมและสติปัญญาในการทำหน้าที่ (function) และวุฒิภาวะ (Maturation) ของอวัยวะต่างๆ ในด้านโครงสร้างการจัดระเบียบส่วนต่างๆ ของร่างกายรวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกมีลักษณะและทิศทางที่แน่นอนสัมพันธ์กับเวลาทำให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างดี มีประสิทธิภาพตลอดจนการเพิ่มทักษะใหม่มาจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม

จิราวรรณ แทนวัฒนกุล (2554, น. 29) ได้กล่าวไว้ว่า ในช่วงชีวิตของแต่ละบุคคล การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่มียู่ตลอดเวลาไม่มีอะไรอยู่นิ่งตั้งแต่เกิดจนตาย ในช่วงชีวิตการเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจเริ่มขึ้น บางอย่างอาจถึงจุดยอดเต็มที่และบางอย่างอาจเริ่มถอยหลัง แต่ทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การเปลี่ยนแปลงในช่วงชีวิตของแต่ละคนอาจแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับขนาด (Changes in size) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านขนาด เช่น รูปร่างที่สูงใหญ่ น้ำหนักที่มากขึ้น อวัยวะทั้งภายนอกและภายในมีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงทางสัดส่วน (Changes in Proportion) สัดส่วนของมนุษย์จะมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงระยะต่างๆ ของอายุ เช่น ในผู้ใหญ่จะมีสัดส่วนของส่วนต่างๆ แตกต่างไปจากเด็ก เช่น เมื่อแรกเกิดส่วนศีรษะจะมีขนาด 1 ใน 4 ของส่วนสูงทั้งหมด แต่เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่สัดส่วนของศีรษะจะเปลี่ยนแปลงไปเป็น 1 ใน 7 ของส่วนสูงของร่างกาย นอกจากนั้นส่วนลำตัวเมื่อเจริญเติบโตเต็มที่ก็จะยาว 3 เท่าของความยาวของลำตัวเมื่อแรกเกิด เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความซับซ้อน (Changes in complexity) โดยทั่วไป เมื่อมนุษย์มีการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้น ลักษณะต่างๆ จะมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ทางด้านร่างกาย เช่น การเคลื่อนไหวของมือสามารถ ที่จะหยิบ จับ ดึง และบิดสิ่งต่างๆ ได้ ทางด้านอารมณ์ มีการแสดงอารมณ์ได้เพิ่มขึ้นและซับซ้อนขึ้น

ทางด้านสังคมรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้าหรือคนที่ไม่คุ้นเคย ทางด้านสติปัญญา สามารถคิดสิ่งที่ซับซ้อนขึ้นได้ เช่น สิ่งที่เป็นนามธรรมหรือต้องใช้เหตุผลเชิงตรรกะ

4. ความสามารถเก่าหายไปพร้อมกับความสามารถใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ (Disappearance of old feature and acquisition of new features) การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากสิ่งเก่าที่เคยมีหายไป แล้วมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นมาทดแทน เช่น การเปลี่ยนของฟันน้ำนมไปสู่การมีฟันแท้ เป็นต้น

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการทำหน้าที่ (function) และวุฒิภาวะ (maturation) ของอวัยวะระบบต่างๆ ในโครงสร้างการจัดระเบียบส่วนต่างๆ ของร่างกายที่มีลักษณะและทิศทางที่แน่นอนสัมพันธ์กับเวลา ตลอดจนการเพิ่มทักษะใหม่ๆ ของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย ในเด็กปฐมวัยมุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาการ 4 ด้าน ได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ พัฒนาการด้านสังคม พัฒนาการด้านสติปัญญา สามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. พัฒนาการด้านร่างกาย

กิเซลล์ (Gesell, อ้างถึงใน เมธาวิ อดุมธรรมมานภาพ และภริมา วิจิธาสิทธิกุล, 2556) มีความเชื่อว่า ความพร้อมทางกายกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมขึ้น เช่น เด็กจะพูดได้ก็ต่อเมื่อมีความพร้อมด้านกล้ามเนื้อปาก เป็นต้น ดังนั้นการเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อร่างกายมีความพร้อม หรือมีวุฒิภาวะเท่านั้น หากร่างกายยังไม่พร้อมหรือยังไม่มีวุฒิภาวะการฝึกฝนหรือการเรียนรู้ย่อมไม่มีประโยชน์แต่จะเป็นการเสียเวลาโดยใช่เหตุ ด้วยความเชื่อดังกล่าว กิเซลล์จึงได้ทำการทดลองเพื่อพิสูจน์ทฤษฎี ซึ่งจากผลการทดลองดังกล่าว กิเซลล์ จึงได้กำหนดทฤษฎีพัฒนาการดังนี้

1. ทิศทางของพัฒนาการ (Developmental Direction) เป็นการพัฒนาการอวัยวะเคลื่อนไหวอย่างมีระเบียบ โครงสร้างและส่วนประกอบของร่างกายแนวตั้งความเจริญของร่างกายจะพัฒนาจากศีรษะลงมาไปหาปลายเท้า และการพัฒนาแนวขวาง หมายถึง ความเจริญของร่างกายจะพัฒนาจากส่วนกลางลำตัวออกไปสู่ปลายมือ

2. พัฒนาการมีความสัมพันธ์กัน (Reciprocal Interweaving) กล่าวคือ ในขณะที่พฤติกรรมชนิดหนึ่งของเด็กกำลังเจริญสูงอยู่ พฤติกรรมอีกอย่างหนึ่งจะหยุดชะงักไป เช่น ขณะที่ทารกกำลังหัดพูดจะหยุดชะงักลง เป็นต้น

3. พัฒนาการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมส่วนรวมมาสู่กิจกรรมเฉพาะตัว (Functional Asymmetry) เช่น การเคลื่อนไหวของอวัยวะทุกส่วนทั้งมือและขาจะไปด้วยพร้อมๆ กัน ต่อมาเมื่อวุฒิภาวะจะเคลื่อนไหวเฉพาะส่วนได้ เช่น มือ และนิ้ว เป็นต้น

4. แบบแผนการเจริญเติบโตที่ไม่เท่ากันหรือไม่เหมือนกันของแต่ละบุคคลเนื่องจากความแตกต่างของวุฒิภาวะ (Individuating Maturation) กิเซลล์ เชื่อว่าอัตราการพัฒนาจะแตกต่างกันแล้วแต่บุคคล และวุฒิภาวะจะมีอิทธิพลโดยตรงกับพฤติกรรม

เบญจมาศ พระธานี (2554) กล่าวว่า พัฒนาการด้านร่างกาย เป็นวัยที่เด็กสามารถควบคุมร่างกายและอวัยวะต่างๆ ได้ตามความต้องการของตน จึงสามารถทำกิจกรรมหลายๆ อย่างได้ด้วยตนเอง ชอบกระโดดโลดเต้น ปีนป่าย เพื่อฝึกควบคุมร่างกายให้เกิดความชำนาญมากขึ้น ซึ่งผู้ใหญ่เรียกว่าเป็นวัยซน

ทิพย์สุตา สุเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558, 46-53) กล่าวถึงสมรรถนะของเด็กปฐมวัยด้านการเคลื่อนไหวและสุขภาวะทางกาย ดังนี้

1. การเคลื่อนไหว แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1 การเคลื่อนไหวและการทรงตัวโดยใช้กล้ามเนื้อใหญ่ (Gross motor) เด็กสามารถแสดงความแข็งแรง และประสานการทำงานของกล้ามเนื้อใหญ่ ตามลำดับอายุ ซึ่งสมรรถนะในการพัฒนาตามวัย ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถเดินหน้าเป็นเส้นตรงไม่ต้องกางแขน สามารถปีนป่ายเครื่องเล่น เดินลงบันไดสลับเท้าได้ เตะลูกบอลไปข้างหน้าให้เข้าช่องที่กำหนด กระโดดขาเดียวอยู่กับที่ และกระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่องได้

1.2 การเคลื่อนไหวโดยใช้กล้ามเนื้อเล็ก (Fine motor) เด็กสามารถแสดงความแข็งแรง และประสานการทำงานของกล้ามเนื้อเล็ก ได้ตามลำดับอายุ ซึ่งสมรรถนะในการพัฒนาตามวัย อายุ 4 ปี เด็กสามารถวาดรูปสี่เหลี่ยมตามวิธีที่มีผู้ให้ดูได้ วาดรูปสี่เหลี่ยมตามรูปตัวอย่าง วาดรูปคนที่มีส่วนประกอบห้าส่วน ใช้กรรไกรเล็กตัดกระดาษเป็นเส้นทแยงยาว 6 นิ้ว ได้อย่างต่อเนื่อง สามารถพับกระดาษเป็นรูปร่างต่างๆ โดยมีผู้ใหญ่ช่วย และผูกเชือกกรมเป็นปม 1 ชั้นได้ อายุ 5 ปี เด็กสามารถวาดรูปสามเหลี่ยมตามวิธีที่มีผู้ทำให้ดูได้ วาดรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดตามวิธีที่มีผู้ทำให้ดู วาดรูปสามเหลี่ยมตามรูปตัวอย่าง วาดรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดตามรูปตัวอย่าง วาดรูปคนที่มีส่วนประกอบหกส่วน วาดรูปคนที่มีส่วนประกอบสิบส่วน ใช้กรรไกรตัดกระดาษตามรอยเส้นโค้งหรือเป็นรูปร่างง่ายๆ พับกระดาษเป็นรูปร่างต่างๆ ด้วยตนเอง และสามารถแก้ปมเชือกกรม 2 ชั้นได้

1.3 ประสาทสัมผัสกับการเคลื่อนไหว (sensorimotor) เด็กสามารถใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ เช่น การเห็น ได้ยิน และอริยาบถในการเคลื่อนไหวได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถยืนมีรับถ้วยใส่น้ำค่อนข้าง (3/4) แล้วส่งต่อให้เพื่อนได้โดยไม่หก สามารถจั่ววงสิ่งของหรือวัสดุซ้อนหรือต่อกันให้เป็นรูปร่างต่างๆ ตามตัวอย่างที่ตั้งให้ดู โดยวางของซ้อนเป็นบันได 3 ชั้น (ด้วยของ 6 ชิ้น) และสามารถเคลื่อนไหวร่างกายตามที่ตกลงกันให้คู่กับสัญญาณเสียงที่ผู้ใหญ่ทำขึ้น โดยเด็กเคลื่อนไหวร่างกาย 2 แบบต่อกันเมื่อได้ยินเสียงสัญญาณเสียง 2 ชนิดต่อกัน

2. สุขภาวะทางกาย แบ่งเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

2.1 โภชนาการ (Nutrition) เด็กรับประทานอาหารหลายๆ ชนิดที่มีประโยชน์ และปลอดภัยได้ อายุ 4-5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าอาหารใดไม่ควรกิน และสามารถใช้อ่อนกลางดกอาหารที่เป็นสารบวม

2.2 สมรรถภาพทางกาย (Physical fitness) เด็กแสดงความแข็งแรงและความทนทานทางร่างกายได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถหิ้ว ยก หรือแบกของน้ำหนักประมาณ 1 กิโลกรัม ในระยะทางสั้นๆ และสามารถชวนเพื่อนเล่นกิจกรรมที่ต้องการเคลื่อนไหวได้ อายุ 5 ปี เด็กสามารถวิ่งติดต่อกันได้ 400-500 เมตร

2.3 ความปลอดภัย (Safety) เด็กแสดงออกว่ามีความเข้าใจเกี่ยวกับความปลอดภัย อายุ 4 ปี เด็กสามารถเข้าใจเครื่องหมาย สัญลักษณ์ที่บอกอันตราย และที่บอกความปลอดภัย รู้จักใช้สายตาอย่างเหมาะสม หลีกเลี่ยงการใช้สายตาในช่วงสว่างจ้า หรือมืดเกินไป เช่น ไม่อ่านหนังสือขณะรถแล่น และรู้จักสถานที่ตั้งของบ้านตนเอง อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกหมายเลขโทรศัพท์เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน

2.4 การช่วยเหลือและดูแลตนเอง (Personal care) เด็กสามารถช่วยเหลือและพึ่งตัวเองได้ในกิจวัตรของตน ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถทำความสะอาดร่างกายหลังปัสสาวะ และอุจจาระโดยมีคนช่วย สามารถสระผมโดยมีคนช่วย สามารถติดกระดุมที่มีริ้งค์ซึ่งอยู่ด้านหน้าของเสื้อของตนเองได้ กินอาหารและน้ำดื่มที่สะอาด รู้จักล้างผลไม้ ให้สะอาดก่อนกิน ช่วยเก็บที่นอน ของใช้ส่วนตัวไว้ในที่เหมาะสม และสามารถต้มน้ำหรือต้มจากถ้วยที่ถ้อยกขึ้นต้มด้วยตนเองโดยไม่หก

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 6, 26) ได้ระบุจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านร่างกาย ไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3 ขวบ คือ
 - 1) ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขภาพดี
 - 2) ใช้วัยระของร่างกายได้ประสานสัมพันธ์กัน
2. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3-6 ขวบ คือ
 - 1) ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี
 - 2) กล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อมัดเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน

ทั้งนี้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 32 - 34) ได้กล่าวถึงพัฒนาการด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี สรุปได้ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 พัฒนาการด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี

ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและสุขนิสัยที่ดี	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. น้ำหนักและส่วนสูงตามเกณฑ์	น้ำหนักและส่วนสูงตามเกณฑ์ของกรมอนามัย
2. มีสุขภาพอนามัย สุขนิสัยที่ดี	1. รับประทานอาหารที่มีประโยชน์และดื่มน้ำสะอาดได้ด้วยตนเอง 2. ล้างมือก่อนรับประทานอาหารและหลังจากใช้ห้องน้ำห้องส้วมด้วยตนเอง 3. นอนพักผ่อนเป็นเวลา 4. ออกกำลังกายเป็นเวลา
3. รักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น	เล่นและทำกิจกรรมอย่างปลอดภัยด้วยตนเอง
กล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อมัดเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว และประสานสัมพันธ์กัน	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. เคลื่อนไหวร่างกายอย่างคล่องแคล่วประสานสัมพันธ์และทรงตัวได้	1. เดินต่อเท้าไปข้างหน้าเป็นเส้นตรงได้ โดยไม่ต้องกางแขน 2. กระโดดขาเดียวอยู่กับที่ได้ตดยไม่เสียทรงตัว 3. วิ่งหลบหลีกสิ่งกีดขวางได้ 4. รับลูกบอลโดยใช้มือทั้ง 2 ข้าง

2. ใช้มือ-ตา ประสานสัมพันธ์กัน	1. ใช้กรรไกรตัดกระดาษตามแนวเส้นตรงได้ 2. เขียนรูปสี่เหลี่ยมตามแบบได้อย่างมีมุมชัดเจน 3. ร้อยวัสดุที่มีรูขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5 เซนติเมตรได้
--------------------------------	--

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2553, น. 29) กล่าวว่า การเรียนรู้ใหม่ๆ ของมนุษย์ไม่ใช่เฉพาะด้าน รูปธรรมเท่านั้นที่ต้องอาศัยวุฒิภาวะทางกายเป็นฐานเบื้องต้น พัฒนาการและการเรียนรู้ด้านนามธรรม ก็อยู่ภายใต้เกณฑ์เดียวกัน และเชื่อว่าวุฒิภาวะมีขั้นตอนของการพัฒนาเป็นระเบียบแน่นอนไม่มีการ ข้ามลำดับขั้น

เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ (2552) เสนอแนะการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้มีโอกาสวิ่ง กระโดด ปีนป่าย ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย และอยู่ใน ความดูแลของครู

2. ควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้พักผ่อนตามสมควร หากเด็กป่วยควรอธิบายให้เด็กเข้าใจว่า เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ควรแสดงความรู้สึกกังวล ตื่นเต้น หงุดหงิดเกินเหตุ

3. ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ช่วยเหลือตนเอง ใช้เวลาอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมวัยและผู้ใหญ่ กล้ามเนื้อมัดเล็กในส่วนมือและนิ้วของเด็กวัยอนุบาลยังพัฒนาไม่เต็มที่ ดังนั้นจึงควรทำกิจกรรมที่ไม่มี รายละเอียด เช่น การเขียนตัวอักษร แต่ควรจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมขีดเขียน วาดภาพ ระบายสี และควรใช้อุปกรณ์ที่จับถือได้ง่าย

4. ควรให้โอกาสเด็กเลือกใช้มือข้างที่ถนัด ไม่ควรบังคับหรือฝืนความถนัดในการใช้มือของเด็ก เพราะการฝืนความถนัดตามธรรมชาติอาจสร้างความเครียดความสับสนทางจิตใจ และอาจส่งผลถึงการ ปรับตัวและพัฒนาการในด้านอื่น

5. ควรสร้างเสริมสุขนิสัยที่ดี แนะนำและฝึกการรักษาความสะอาดของร่างกาย การดูแล สุขภาพอนามัยส่วนบุคคล

6. ควรสร้างสุขนิสัยเรื่องการขับถ่าย ทั้งนี้ควรให้การฝึกฝนอย่างนุ่มนวล เพราะตามธรรมชาติ สภาพร่างกายของเด็กจะมีความพร้อมต่อการฝึกแล้ว

ทิพย์สุตา สุขเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558) กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการ ด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ขวนเด็กทำงานบ้านที่ต้องใช้กำลังกาย เช่น ปิดฝุ่ ดุดฝุ่ กวาดบ้าน ถูบ้าน กวาดใบไม้ รดน้ำต้นไม้ ล้างจาน พับเก็บสิ่งของ แขนผ้า ตากผ้า จัดโต๊ะเก้าอี้

2. ขวนออกกำลังกายในบริเวณบ้าน สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น เช่นการเดิน วิ่ง กระโดด ปีนป่าย โยนรับลูกบอล ขี่จักรยาน ว่ายน้ำ ขวนฝึกทักษะการทรงตัว การข้ามสิ่งกีดขวาง และการเล่น เครื่องเล่นอย่างปลอดภัย อย่างน้อยครั้งละ 15 นาที

3. ขวนทำงานบ้านที่เน้นการใช้หัวแม่มือ เช่น การเด็ดผัก การใช้ไม้หนีบ ใช้ตะเกียบ ใช้คีมคีบ ใช้ช้อนช้อน การจับไม้ทาขาว การทาแยม การบิดผ้า การผูกเชือก การแก้ปม การกลัดกระดุมเสื้อ ใส่เข็มขัด

4. ฝึกการใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ รับรู้ความรู้สึกภายในกายของตน เช่น หิว ง่วงนอน ปวดท้อง ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ

5. ขวนฝึกงานประณีต เช่น การสนเข็ม การต่อบล็อก การต่อซ้อนของ เล่นต่อภาพ คัดแยก ถั่ว คัดแยกวัสดุที่มีความแตกต่างกัน

6. ขวนสำรวจสิ่งต่างๆ รอบตัว แล้วเคลื่อนที่อย่างปลอดภัย เช่น มุด หรือลอดโต๊ะ วิ่งหลบเสา วิ่งไม่ชนกัน ขวนฝึกประสาทสัมผัส เช่น ปิดตาเดินรอบโต๊ะ คำของที่อยู่ในภาชนะมิดชิดที่สัมผัสและบอกลักษณะได้ เล่นดินเปียก ททรายแห้ง เล่นน้ำ เดินสัมผัส พื้นที่แตกต่างกัน เช่น ดิน หญ้า ทายการ เขียนตัวอักษร ตัวเลข ให้สัมผัสและลิ้มรสผักผลไม้ รูปร่างลักษณะ ผิวสัมผัส นุ่ม อ่อน แข็ง เล่นส่งถ้วย น้ำโดยไม่หก รับส่งลูกบอลที่กระดอนจากพื้น โยนบอลลงตระกร้า หิ้วสิ่งของด้วยนิ้วสองนิ้ว

7. ขวนทำอาหารที่ครบ 5 หมู่ ขนาดพอดีคำ มีสีส่น และลักษณะน่ารับประทาน ขวนไปซื้อ และเตรียมอาหาร พูดยุถึงคุณค่าและรักษาความสะอาดของอาหาร ขวนสังเกตอาหารที่ควร รับประทาน เช่น สะอาด ปลอดภัย และอาหารที่ไม่ควรรับทาน เช่น เก็บค้างไว้นาน/หมดอายุ ผักไม่สด สีสูดฉาด อาหารสุกๆ ดิบๆ หมักดอง บั๊ยะงาไหม้เกรียม นมที่ทิ้งไว้นาน

8. ชั่งน้ำหนักเด็กทุก 3-6 เดือน บันทึกและทำกราฟสมดุสุขภาพ เพื่อควบคุมดูแล รับประทานอาหารให้มีปริมาณที่เหมาะสม

9. จัดบริเวณให้ฝึกผ่อน หรือนอนหลับที่สะอาด อากาศถ่ายเท เจียบสงบปราศจากเสียง รบกวน ให้นอนหลับอย่างเพียงพออย่างน้อยวันละ 10 ชั่วโมง ไม่ควรมีโทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์ ในห้องนอน

10. จัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และอธิบายให้เข้าใจง่ายๆ เช่น มีรั้วทำไม ทำไมต้องติด เครื่องดับเพลิง ขวนสังเกตป้ายสัญลักษณ์ เช่น ป้ายหนีไฟ ทางห้ามเข้า ป้ายระวังไฟฟ้าแรงสูง ป้ายวัตถุไวไฟ ป้ายหัวกระโหลกไขว้ ป้ายระวังสิ่ง โทษของไฟฟ้า เช่น มือเปียกไม่ควรจับปลั๊กไฟฟ้า ไม่ควรรนำโลหะหรือลวดไปเสียบรูปลั๊กไฟ สอนให้รัดเข็มขัดนิรภัย พาข้ามถนน ให้สังเกตซ้าย ขวา ไม่เดินข้ามถนน ไม่ยืนส่วนต่างๆ ของร่างกายออกนอกถนน ไม่ลงถ้าจอตลอดไม่สนิท การใส่หมวกกันน็อก แวนกันฝุ่น ท่องเบอร์โทรศัพท์ของบ้าน เบอร์มือถือของผู้ใหญ่ที่บ้าน เมื่อผู้ใหญ่ติดป้ายชื่อ และที่อยู่ ที่หน้าอกเพื่อป้องกันการพลัดหลงไม่ให้เอาป้ายออก แนะนำ รปภ. และประชาสัมพันธ์ ขวนสนทนา ถึงเหตุการณ์ที่ไม่ปกติ เช่น ไฟไหม้ คนต่อสู้กัน คนแปลกหน้า สถานที่อันตราย ภัยธรรมชาติ การใช้ ยานพาหนะ เพื่อให้เกิดความระมัดระวังไม่ประมาท ไม่อ่านหนังสือในที่แสงจ้า ไม่เล่นริมน้ำ เล่นไม้ขีดไฟ ไม่วิ่งไปหาลผู้ใหญ่ถ้าอยู่ในที่ที่คนหนาแน่น ไม่ใช่ลิฟท์โดยลำพัง การใช้บรรไดฉุกเฉิน บันไดหนีไฟ แผ่นดินไหว สึนามิ ไฟไหม้ ควรปฏิบัติตัวอย่างไร

11. ฝึกการรับประทานอาหาร การใช้ช้อน ช้อน มีดโต๊ะ โดยจัดเตรียมอาหารพอดีคำ มีประโยชน์ครบ 5 หมู่ และค่อยๆ เพิ่มปริมาณ หลีกเลี่ยงการบังคับบ้วน ดูว่า ชู ควรดชนมหวาน น้ำอัดลม น้ำหวานก่อนรับประทานอาหาร ให้ดื่มน้ำหรือนมจากแก้ว

12. ฝึกหัดการควบคุมการขับถ่าย และดูแลตนเองให้ถูกสุขลักษณะ พูดยุและฝึกการดูแล รักษาความสะอาดของร่างกาย ฝึกการถอด คัดแยกของใช้ สังเกตความแตกต่างด้านหน้า ด้านหลัง ของเสื้อผ้า การสวมใส่ การติดกระดุมเม็ดแรกไปถึงเม็ดสุดท้าย ฝึกการดูแลตนเอง การใช้ผ้าการปิด

ปากเมื่อไอ จาม ไม่ใช้มือป้ายน้ำมูกหรือเสมหะ หรือถ่มน้ำลายในที่สาธารณะ การป้องกันตนเอง ในกรณีอยู่ร่วมกับผู้ที่มีอาการโรคติดต่อ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) เสนอแนวทางสำหรับผู้สอน นำไปใช้ในการออกแบบการจัดประสบการณ์ให้เด็กเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติ และส่งเสริมประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนา กล้ามเนื้อมัดใหญ่ กล้ามเนื้อมัดเล็ก และการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อและระบบประสาทในการทำกิจกรรมต่างๆ และสนับสนุนให้เด็กมีโอกาสดูแลสุขภาพและสุขอนามัย สุขนิสัย และการรักษาความปลอดภัย

สรุปได้ว่า พัฒนาการด้านร่างกาย หมายถึง ความพร้อมทางร่างกายที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม ดังนั้น การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อร่างกายมีความพร้อม อวัยวะเคลื่อนไหวอย่างมีระเบียบสัมพันธ์กัน ทั้งนี้แบบแผนการเจริญเติบโตของแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน ในวัยเด็กสามารถควบคุมอวัยวะต่างๆ ได้ตามต้องการของตน จึงสามารถทำกิจกรรมได้หลายอย่าง ได้ด้วยตนเอง ซึ่งสมรรถนะของเด็กปฐมวัยด้านการเคลื่อนไหว แบ่งออกเป็น 2 ด้าน การเคลื่อนไหว และสุขภาวะทางกาย การเคลื่อนไหว มี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเคลื่อนไหวและการทรงตัวโดยใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ 2) การเคลื่อนไหวโดยใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก 3) ประสาทสัมผัสกับการเคลื่อนไหว สุขภาวะทางกาย แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) โภชนาการ 2) สมรรถภาพทางกาย 3) ความปลอดภัย 4) การช่วยเหลือตนเอง ช่วงอายุ 4-5 ปี หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมไว้ 2 ประการ คือ ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี และกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว ประสานสัมพันธ์กัน ทั้งนี้การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย ควรจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการวิ่ง กระโดด ปีนป่าย ได้พักผ่อนหรือนอนหลับที่สะอาด อากาศถ่ายเท เยียบสงบปราศจากเสียงรบกวน เปิดโอกาสให้เด็กช่วยเหลือตนเอง ใช้เวลาอยู่ร่วมกับเพื่อนและผู้ใหญ่ ให้ใช้มือข้างที่ถนัด สร้างเสริมสุขนิสัย เรื่องการรักษาความสะอาดของร่างกาย การดูแลสุขภาพ การขับถ่าย ขวนเด็กทำงานบ้านที่ต้องใช้กำลังกาย และเน้นการใช้หัวแม่มือ การใช้อุปกรณ์ ฝึกสังเกตความรู้สึกภายในตน เช่น การหิว การง่วง การปวดท้อง นอนหลับในที่สะอาด อากาศถ่ายเท เยียบสงบ ขวนสังเกตป้ายสัญลักษณ์เพื่อให้เกิดการระวังภัย และปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง

2. พัฒนาการด้านอารมณ์

เบญจมาศ พระธานี (2554) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านอารมณ์ เด็กจะเริ่มเรียนรู้การแสดงพฤติกรรมตอบสนองอารมณ์จากคน ในครอบครัวและคนใกล้ชิดรอบข้าง มักจะมีธรรมชาติของอารมณ์ คือ แสดงออกอย่างเปิดเผยไม่ซับซ้อน แปรปรวนได้ง่าย

ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558, 57-59) กล่าวถึง พัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ความคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self concept) เด็กสามารถรับรู้เกี่ยวกับตนเองได้ อายุ 4 ปี สามารถบอกคุณลักษณะทางกายของเด็กปฐมวัย บอกได้ว่าตนเองชอบ หรือไม่ชอบสิ่งของ และ/หรือ กิจกรรมใด และสามารถบอกความรู้สึกหรือพฤติกรรมไม่สบายใจ กังวลใจในบางเหตุการณ์ได้ อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกความรู้สึกของตนเองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้

2. การควบคุมอารมณ์ตนเอง (Self emotional control) เด็กเข้าใจและปฏิบัติตามกฎระเบียบและกิจวัตรได้ ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กไม่แสดงความกลัวหรือวิตกกังวลกับสถานการณ์หรือสิ่งที่ไม่มีความเสี่ยง โดยมีความช่วยเหลือ และสามารถหยุดหรือสงบอารมณ์ได้ดีบ้างเมื่อผู้ใหญ่แนะนำ

3. สมรรถนะของตนเอง (Self efficacy) เด็กเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองได้ตามลำดับอายุ ซึ่งในแต่ละระดับอายุจะขอกล่าวถึง สมรรถนะในการพัฒนาตามวัย ช่วงอายุ 3-4 ปี เด็กสามารถแสดงความรู้สึกดีใจโดยทำทางหรืออวจา เมื่อทำอะไรได้ หรือสำเร็จ อดผลงานของตนเองเพื่อให้ตนเองรู้สึกดี และรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ และสามารถแสดงทำทางพอใจเมื่อตนเองมีโอกาสได้กระทำกิจกรรมหนึ่งๆ ที่อยากพูด อยากทำ ช่วงอายุ 5-6 ปี เด็กสามารถทำกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อได้แสดงความสามารถ อาสาที่จะทำกิจกรรมเพื่อแสดงความสามารถของตนเอง และสามารถบอกได้ว่าตนเองมีความสามารถในเรื่องใด

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 6, 26) ได้ระบุ จุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ ไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3 ขวบ คือ มีความสุขและแสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับวัย

2. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3-6 ขวบ คือ

1) มีสุขภาพดีและมีความสุข

2) ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว

3) มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตใจที่ดีงาม

ทั้งนี้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 28 - 29) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี สรุปได้ดังตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 พัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี

มีสุขภาพจิตดีและมีความสุข	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. แสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม	แสดงอารมณ์ ความรู้สึกได้ตามสถานการณ์
2. มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น	1. กล้าพูดกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมบางสถานการณ์ 2. แสดงความพอใจในผลงานและความสามารถของตนเอง
ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
3. สนใจ มีความสุขและแสดงออกผ่านงานศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว	1. สนใจ มีความสุข และแสดงออกผ่านงานศิลปะ 2. สนใจ มีความสุข และแสดงออกผ่านเสียงดนตรี 3. สนใจ มีความสุข และแสดงทำทาง/เคลื่อนไหวประกอบเพลงจังหวะ และดนตรี

มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. ซื่อสัตย์สุจริต	ขออนุญาตหรือรอคอย เมื่อต้องการสิ่งของของผู้อื่น เมื่อมีผู้ชี้แนะ
2. มีความเมตตา กรุณา มีน้ำใจ และช่วยเหลือแบ่งปัน	1. แสดงความรักเพื่อน และมีเมตตาสัตว์เลี้ยง 2. ช่วยเหลือและแบ่งปันผู้อื่นได้เมื่อมีผู้ชี้แนะ
3. มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น	แสดงสีหน้าและท่าทางรับรู้ความรู้สึกผู้อื่น
4. มีความรับผิดชอบ	ทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จเมื่อมีผู้ชี้แนะ

เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ (2552) เสนอแนะการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. เด็กอนุบาลมักจะมีการแสดงอารมณ์อย่างเปิดเผย แต่ละคนต้องการความรักความสนใจจากครู ควรอธิบายให้เด็กเข้าใจความรู้สึกที่จะเกิดขึ้นกับคนอื่นๆ ฝึกให้เด็กนึกถึงใจเขาใจเราพร้อมกับฝึกหัดให้เด็กในวัยนี้ควบคุมความรู้สึกที่เกิดขึ้นให้สอดคล้องกับเวลา สถานที่ และบุคคล

2. ควรสร้างความเชื่อมั่นให้เด็กอนุบาล เพราะเด็กในวัยนี้ต้องการความอบอุ่นมั่นคง และต้องเข้าใจว่าเป็นก้าวแรกที่เขาออกมาจากครอบครัว ควรหลีกเลี่ยงคำพูดที่ทำให้กระทบกระเทือนใจกับเด็ก ไม่ควรเปรียบเทียบเด็กกับเพื่อนคนอื่นๆ ในชั้น การตำหนิ ดุว่า ก่อให้เกิดความรู้สึกผิด ส่งผลให้เด็กขาดความไว้วางใจในตนเอง ไม่อยากแสดงความคิดเห็นอีกต่อไป

3. ควรรักและแสดงความเอาใจใส่ เนื่องจากครูคือผู้ที่สามารถจะทดแทนพ่อแม่ในช่วงที่เด็กอยู่โรงเรียน และควรให้ความรักความสนใจเด็กทุกๆ คนเท่าเทียมกันอย่างสม่ำเสมอ

4. ควรให้ความชื่นชมแก่เด็ก เพื่อทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความหมายกับครูและคนอื่นๆ ควรระมัดระวังที่จะแสดงออกอย่างลำเอียงหรือชื่นชมเด็กคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ

5. ควรให้กำลังใจ คำชื่นชม หรือแรงเสริมอื่นๆ เพื่อให้เด็กสามารถควบคุมการแสดงอารมณ์อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นการสร้างพื้นฐานความรู้สึกที่ดีต่อการทำความดีต่อไป

ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558) กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการแสดงออกทางอารมณ์ สอดคล้องกับเด็กเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อประสบการณ์โดยตรง ความรู้สึกต่ออาหารบางอย่าง เครื่องแต่งกาย นิทานบางเรื่อง กิจกรรมบางอย่าง สถานการณ์บางเหตุการณ์ ตามความเหมาะสม แสดงความรู้สึกต่อนือหานิทาน

2. แสดงความรักด้วยการกอด และบอกรักเด็กอย่างสม่ำเสมอ เปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมที่ชอบ กรณีเด็กร้องไห้ไม่ควรบังคับให้หยุดร้อง ไม่เหยียดให้เด็กโกรธ หงุดหงิด กลัวในสิ่งที่ไม่มีความเสี่ยง เมื่อเด็กตั้งใจทำ และแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม มอบหมายหน้าที่ ชวนทำงานพร้อมกับผู้ใหญ่ ส่งเสริมความสามารถพิเศษ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) เสนอแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกของตนเองที่เหมาะสมกับวัย ตระหนักถึงลักษณะพิเศษเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง มีความสุข ร่าเริงแจ่มใส การเห็นอก

เห็นใจผู้อื่น ได้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สุนทรียภาพ ความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง และความเชื่อมั่นในตนเองขณะปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

สรุปได้ว่า พัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย หมายถึง การเรียนรู้เพื่อแสดงพฤติกรรมตอบสนองจากคนรอบข้าง มีแปรรูปได้ง่ายตามสิ่งเร้าที่มากกระทบ และมีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัย แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1) ความคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self - concept) อายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกความรู้สึกหรือพฤติกรรมไม่สบายใจได้บางเหตุการณ์ อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกความรู้สึกของตนเองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้

2) การควบคุมอารมณ์ตนเอง (Self - emotional control) ช่วง 4-5 ปี เด็กไม่แสดงอาการกลัวหรือวิตกกังวลในที่ไม่มีเหตุผล และสามารถสงบอารมณ์ไม่ลงได้บ้างเมื่อผู้ใหญ่แนะนำ

3) สมรรถนะของตนเอง (Self - efficacy) 4 ปี เด็กรู้สึกว่าคุณมีความสามารถ และสามารถแสดงได้เมื่อมีโอกาส 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าตนเองมีความสามารถในเรื่องใด

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนาด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัยไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1) มีสุขภาพดี และมีความสุข 2) ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว 3) มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตใจที่ดีงาม การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย ผู้ใหญ่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการแสดงออกทางอารมณ์ ควรฝึกให้เด็กควบคุมความรู้สึกที่เกิดขึ้นให้สอดคล้องกับเวลา สถานที่ และบุคคล สร้างความเชื่อมั่นด้วยการแสดงความรักด้วยการกอด การบอกรักอย่างสม่ำเสมอ ห่วงใย เอาใจใส่ ด้วยความอบอุ่น ให้ความชื่นชม เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความหมาย และให้กำลังใจ เพื่อเป็นพื้นฐานการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อการทำความดีต่อไป

3. พัฒนาการด้านสังคม

เบญจมาศ พระธานี (2554) กล่าวว่า พัฒนาการด้านสังคม เป็นวัยที่ต้องมีการปรับตัวและเรียนรู้วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนใหม่ และบุคคลที่แวดล้อมรอบตัว เด็กจะเรียนรู้ในการแสดงพฤติกรรมที่ทำให้คนอื่นยอมรับ และปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของสังคมใหม่ แต่อย่างไรเด็กก็ยังยึดตนเป็นศูนย์กลางอยู่เช่น อยากคุยในสิ่งที่ตนต้องการ โดยไม่คำนึงว่าคนอื่นจะพูดเรื่องใดอยู่

ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558, 46-53) กล่าวถึง พัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ (Interaction with adult) เด็กสามารถแสดงทักษะในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ได้ตามลำดับอายุ เช่น พูดคุย ซักถาม เอาใจใส่กันและกัน และกระทำการสิ่งดีๆ ให้แก่กัน แสดงความเอื้ออาทรแก่กัน แสดงความรักความผูกพันกัน ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถทักทาย พูดคุยถามตอบกับผู้ใหญ่ด้วยตนเอง เสนอตัวช่วยเหลือผู้ใหญ่ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่อย่างเหมาะสมและมีสัมพันธภาพ สามารถช่วยเหลือผู้ใหญ่ทำงานบ้านตามสมควร สนใจฟัง ผู้ใหญ่นิพนธ์สนทนา รู้จักหลักกันพูดผลกันฟังในกลุ่มสนทนา รู้จักปรับน้ำเสียงและความดังตามสถานการณ์ต่างๆ และสามารถใช้อ้อยคำ และน้ำเสียงที่อ่อนโยน

2. การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนเด็ก (Interaction with peer) เด็กแสดงทักษะทางสังคมเชิงบวกกับเพื่อนเด็กด้วยกันได้ตามลำดับ ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถเล่นอิสระกับเพื่อนจำนวน 2

คนขึ้นไป ช่วยเหลือเพื่อน และยอมรับความช่วยเหลือจากเพื่อน และยอมรับกฎ กติกา เวลาเล่นกับเพื่อนได้

3. พฤติกรรมการปรับตัวเข้าสังคม (Adaptive social behavior) เด็กแสดงความตระหนักรู้ว่าพฤติกรรมมีผลกระทบต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อมได้ ช่วงอายุ 4 ปี เด็กสามารถปลอบเมื่อเห็นเพื่อนเจ็บ หรือไม่สบายใจ และอายุ 5 ปี เด็กสามารถถามผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง เช่น ถ้าหนูเสียงดัง ทำไมเพื่อนจึงโกรธ สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทได้ในโอกาสที่เหมาะสม ขอเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อน ในขณะที่กลุ่มกำลังทำกิจกรรมอยู่ สามารถบอกพฤติกรรมที่ดีของเด็กคนอื่น และบอกได้ว่าการกระทำของตนเองมีผลต่อความรู้สึกและพฤติกรรมของผู้อื่นได้อย่างไร สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมอย่างง่ายๆ ในครอบครัว/โรงเรียน/ชุมชนได้ เมื่อเผชิญสภาพแวดล้อมที่แปลกใหม่ ก็กล้าที่จะลองทำสิ่งใหม่ๆ ที่ท้าทาย และสามารถใช้ท่าทางและภาษามีเหมาะสมเมื่อมีความขัดแย้งภายในกลุ่ม

4. การเห็นคุณค่าของความแตกต่าง (Appreciating diversity) เด็กตระหนักรู้ เห็นคุณค่า และยอมรับนับถือในความเหมือนและความแตกต่างระหว่างบุคคล ได้ ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าบุคคลแต่ละคนมีความเหมือน ความต่าง สามารถบอกได้ว่าคนแต่ละคนมีความสามารถที่แตกต่างกัน รู้จักถามเกี่ยวกับความเหมือนและความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ทำไหมหนูหน้าตาเหมือนแม่ เป็นต้น ปฏิบัติตนอย่างสุภาพกับทุกคน รวมถึงคนที่มีสถานพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ต่างไปจากตน และสามารถบอกได้ว่าคนแต่ละคนมีความชอบ และไม่ชอบที่แตกต่างกัน

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 6, 26) ได้ระบุ จุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ ไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3 ขวบ คือ
 - 1) รับรู้และสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว
 - 2) ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
2. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3-6 ขวบ คือ
 - 1) มีทักษะชีวิตและปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 2) รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย
 - 3) อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบ

ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ทั้งนี้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 28 - 29) ได้กล่าวถึงพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี สรุปได้ดังตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 พัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี

มีทักษะชีวิตและปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1.ช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน	1. แต่งตัวด้วยตนเอง 2. รับประทานอาหารด้วยตนเอง

	3. ใช้ห้องน้ำห้องส้วมด้วยตนเอง
2. มีวินัยในตนเอง	1. เก็บของเล่นของใช้เข้าที่ด้วยตนเอง 2. เข้าแถวตามลำดับได้ด้วยตนเอง
3. ประหยัดและพอเพียง	ใช้สิ่งของเครื่องใช้อย่างประหยัดและพอเพียงเมื่อมีผู้ชี้แนะ
รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. ดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1. มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาธรรมชาติ เมื่อมีผู้ชี้แนะ 2. ทิ้งขยะได้ถูกที่
2. มีมารยาทตามวัฒนธรรม	1. ปฏิบัติตนตามมารยาทไทยได้ด้วยตนเอง 2. กล่าวขอบคุณและขอโทษด้วยตนเอง 3. ยืนตรงเมื่อได้ยินเพลงชาติไทยและเพลงสรรเสริญพระบารมี

เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ (2552) เสนอแนะการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ควรจัดกิจกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี
2. ควรจัดกิจกรรมที่มีการให้และการรับให้เด็กเข้าในกฎเกณฑ์ข้อตกลง สนับสนุนให้เด็กมีพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม
3. ไม่ควรให้ความสนใจเมื่อเด็กก้าวร้าว เพราะถ้าให้ความสนใจแล้วเด็กคนนั้น จะเกิดการเรียนรู้ว่าเมื่อแสดงออกอย่างก้าวร้าวแล้วจะได้รับความสนใจ เด็กจะแสดงความก้าวร้าวอีก
4. ควรจัดกิจกรรมทางสังคมที่ฝึกการรับฟังผู้อื่น ยกย่อง ชมเชย ให้แรงเสริมกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์
5. จัดกิจกรรมให้เด็ก ฝึกการเป็นสมาชิกกลุ่มที่ดี สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดี ควรหลีกเลี่ยงการลงโทษทางกายหรือทางใจ
6. ควรจัดกิจกรรมที่ให้โอกาสเด็กทำกิจกรรมร่วมกัน ได้เรียนรู้การปรับตัวอย่างอิสระในขอบเขตที่ปลอดภัยกับการเล่นที่สนุกสนาน
7. ควรแสดงความสนใจและตอบคำถามเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม เหตุผลของสิ่งต่างๆ ไม่ควรแสดงความรำคาญหรือกล่าวตำหนิ ความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก ซึ่งเป็นพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

ทิพย์สุตา สุเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558) กล่าวถึง แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. เปิดโอกาสให้เด็กได้อยู่กับผู้ใหญ่ตัวต่อตัว เพื่อรับฟัง พูดคุย ซักถาม เอาใจใส่เอื้ออาทร แสดงความผูกพันกัน
2. ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีในการแสดงกิริยาต่อบุคคลต่างๆ การใช้น้ำเสียง สีหน้า ท่าทางการแสดงความเคารพ มารยาทในการสนทนา การร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ การควบคุมอารมณ์ สร้างจิตสำนึกโดยไปสถานสงเคราะห์ต่างๆ เป็นแบบอย่างในการเคารพกฎระเบียบของสังคม เช่นการไม่ทิ้งขยะ การรอคิว

3. ชวนพูดคุย สนทนาถึงเหตุการณ์เพื่อแก้ปัญหา จากนิทาน เรื่องราว เหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้ง การใช้ภาษาประนีประนอมหรือด้วยวิธีสันติ ชื่นชมเพื่อนที่มีน้ำใจ การกล่าวขอบคุณ การรู้จักช่วยเหลือเพื่อนพอสมควร การตอบแทน ไม่คาดหวังว่าต้องมีคนช่วยและไม่ตำหนิเพื่อนที่เข้ามาช่วยเหลือ

4. สร้างโอกาสให้ชวนเพื่อนๆ มาเล่นที่บ้าน เปิดโอกาสให้คุยและเล่นกับเพื่อน สร้างความใกล้ชิดและเรียนรู้ทักษะทางสังคม ทักษะศึกษาเพื่อให้เห็นความแตกต่างของแต่ละอาชีพ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) เสนอแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่างๆ รอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น ฯลฯ การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ

สรุปได้ว่า พัฒนาการด้านสังคม หมายถึง การเรียนรู้เพื่อการปรับตัวการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลที่แวดล้อมตัวแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะได้แก่ 1) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ (interaction with adult) ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถทักทายพูดคุยตอบกับผู้ใหญ่ด้วยตนเองมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่อย่างมีสัมมาคารวะ 2) การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน (interaction with peer) ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถเล่นกับเพื่อนจำนวน 2 คนขึ้นไปช่วยเหลือและยอมรับความช่วยเหลือจากเพื่อน 3) พฤติกรรมการปรับตัวเข้าสังคม (Adaptive Social behavior) ช่วงอายุ 4 ปี เด็กสามารถปล่อยเพื่อนเมื่อเห็นเพื่อนไม่สบายใจอายุ 5 ปี เด็กสามารถถามถึงผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง 4) การเห็นคุณค่าของความแตกต่าง (appreciating diversity) ช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กสามารถบอกความเหมือนความต่างระหว่างบุคคลปฏิบัติตนอย่างสุภาพกับทุกคน หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ไว้ 3 ประการดังนี้

- 1) มีทักษะชีวิตและปฏิบัติตนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) รักธรรมชาติสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและความเป็นไทย
- 3) อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย ควรจัดกิจกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม ให้เด็กได้เข้าในกฎเกณฑ์ข้อตกลง ให้แรงเสริมกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ได้เรียนรู้การปรับตัวอย่างอิสระสนใจอยากรู้อยากเห็นของเด็กเพื่อรับฟัง พูดคุยซักถามเอาใจใส่เอื้ออาทรผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีในการแสดงกิริยาต่อบุคคลต่างๆ เป็นแบบอย่างในการเคารพกฎระเบียบของสังคม ชวนสนทนาถึงเหตุการณ์เพื่อแก้ปัญหาเหตุการณ์ ในชีวิตประจำวัน เปิดโอกาสให้เด็กได้ทัศนศึกษา และพูดคุยเพื่อให้เห็นความแตกต่างของแต่ละอาชีพ ได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่หลากหลายทั้งด้านวัย อาชีพ ชวนสนทนาถึงเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อฝึกกระบวนการคิด การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยวาจา และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ อย่างเหมาะสม

4. พัฒนาการด้านสติปัญญา

เพียเจต์ (1969) ได้ศึกษากระบวนการคิดทางสติปัญญาของเด็กแรกเกิดถึงวัยรุ่น เป้าหมายของการพัฒนาการ คือ ความหมายที่จะคิดอย่างมีเหตุผลกับสิ่งที่เป็นนามธรรม ความสามารถที่จะตั้งสมมุติฐานอย่างสมเหตุสมผล ความสามารถที่จะตั้งกฎเกณฑ์และการแก้ปัญหา และกล่าวว่า เด็กเป็นผู้ที่พยายามศึกษาและสำรวจสิ่งต่างๆ รอบตัวทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของเหตุการณ์ และบุคคลจากที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ เรานั้น ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้กระบวนการสิ่งต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมแล้วพัฒนาไปเรื่อยๆ จนสามารถเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมได้ การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากกระบวนการใหญ่ๆ ภายในตัวเด็ก 2 กระบวนการ คือ การจัดโครงสร้างทางความคิดภายใน (organization) และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (Adaptation) ซึ่งการปรับตัวประกอบด้วยกระบวนการ 2 กระบวนการคือการดูดซึม (Assimilation) และการปรับเปลี่ยน (Accommodation) ในการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใดๆ ในเบื้องต้น เด็กจะพยายามทำความเข้าใจประสบการณ์ใหม่ ด้วยการใช้ประสบการณ์เก่าหรือประสบการณ์เดิมด้วยกระบวนการดูดซึม (Assimilation) แต่เมื่อไม่สามารถทำความเข้าใจได้สำเร็จ เด็กจะเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เสียใหม่ด้วยกระบวนการปรับเปลี่ยน (Accommodation) จนสามารถปรับสมภาวความคิดใหม่นั้นให้กลมกลืน เข้ากันได้กับความคิดเก่า สภาพการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความสมดุล (Equilibration) กระบวนการที่เด็กมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและทำให้เกิดภาวะสมดุลนี้จะนำไปสู่ พัฒนาสติปัญญาจากขั้นหนึ่ง ไปสู่อีกขั้นหนึ่งจนถึงขั้นสูงสุดคือขั้นใช้ความสามารถทางสมองในการแก้ปัญหา (Operation)

เมธาวี อุดมธรรมานภาพ และภริมา วิธาสถิตกุล (2556) กล่าวถึง พัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ เป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสติปัญญามีองค์ประกอบที่สำคัญ

องค์ประกอบที่ 1 ได้แก่ วุฒิภาวะ (Maturation) คือความพร้อมที่เกิดความเจริญเติบโตทางร่างกายตามธรรมชาติ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรม โดยมีวัยเป็นตัวกำหนดอัตราพัฒนาการของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบประสาท เช่น สมองซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพัฒนาการสติปัญญา

องค์ประกอบที่ 2 ได้แก่ ประสบการณ์ (Experience) คือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคล โดยเฉพาะรวมทั้งการแปลความประสบการณ์ที่เกิดขึ้นตามความคิดเห็นของตน

องค์ประกอบที่ 3 ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) คือ กระบวนการทางสังคมที่ถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้จากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่นๆ ในสังคมบุคคลที่อยู่ในสังคมซับซ้อนย่อมได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางสังคมแตกต่างจากบุคคลที่อยู่ในสังคมเรียบง่าย

องค์ประกอบที่ 4 ได้แก่ กระบวนการปรับความสมดุล (Equilibration) คือการรักษาความสมดุลในตัวบุคคลด้วยการปรับโครงสร้างของเขาว์ปัญญา ทำให้เกิดความสอดคล้องระหว่างประสบการณ์เก่าและประสบการณ์ใหม่ เป็นการพัฒนาระดับสติปัญญา

อรุณี หรดาล (2551, 7-12) กล่าวว่าพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถทางการคิด โดยจะพัฒนาได้จากการรับรู้ ด้วยประสาทสัมผัสและการคิดเชิงรูปธรรม

ไปสู่ความเข้าใจในการใช้สัญลักษณ์ แล้วจึงรู้คิดเป็นนามธรรม รวมทั้งจากการคิดที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การคิดที่มีเหตุผล

เบญจมาศ พระธานี (2554) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านสติปัญญาในวัยเด็กจัดอยู่ในพัฒนาการขั้นก่อนปฏิบัติการ (Preoperational) หรือขั้นก่อนมีมีโนทัศน์ ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) จะเริ่มด้วยการมีความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ซึ่งเป็นความสามารถที่สำคัญของเด็ก ลักษณะเด่นของเด็กก็คือ อยากรู้อยากเห็น ช่างสงสัย ชอบจินตนาการ จึงมักแสดงออกด้วยการซักถาม เช่น ทำไม อะไร อย่างไร มีความเข้าใจเรื่องจำนวน และการเล่นสมมติ เช่น สมมติกล่องใส่ของแทนรถไฟ ซึ่งการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยนั้น จะสังเกตพบว่าเด็กมีอัตราการเจริญเติบโต ไม่เท่ากัน อันมีผลมาจากปัจจัยที่สำคัญต่อพัฒนาการและการเรียนรู้

นิศารัตน์ อิศระมนโรส และคณะ (2558) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กนั้นต้องเกิดจากการที่เด็กได้สัมผัส จับต้อง หรือกระทำต่อวัตถุด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า จึงจะเกิดการเรียนทางด้านสติปัญญาในด้านต่างๆ และจุดมุ่งหมายการพัฒนาทางด้านสติปัญญา มีดังนี้

1. เรียนรู้การแก้ปัญหา รู้จักถามคำถาม คิดเชิงเหตุผล
2. พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์
3. พัฒนาภาษาและการรู้หนังสือ ทั้งฟัง พูด อ่าน เขียน
4. ใช้ภาษาอธิบายความรู้สึก ความคิดของตนเอง
5. คิดสร้างสรรค์

ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558, 60-74) กล่าวถึงพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ความจำ (Memory) เด็กแสดงความจำเบื้องต้นได้ อายุ 4 ขวบ เด็กสามารถบอกชื่อวันในหนึ่งสัปดาห์ ฟังนิทานแล้วเล่าได้พอสังเขป และสามารถบอก/เล่าได้ว่าวันนี้ทำอะไรที่โรงเรียน อายุ 5 ขวบ เด็กสามารถบอกชื่อหนึ่งวันในสัปดาห์และเรียงลำดับได้อย่างถูกต้อง บอกและเรียกชื่อเดือนได้ (ไม่จำเป็นต้องทุกเดือนและไม่เรียงลำดับ) บอกหมายเลขโทรศัพท์ที่บ้านได้ ฟังนิทานแล้วเล่ารายละเอียดได้ถูกต้อง และสามารถบอก/เล่าได้ว่าเมื่อวานนี้ทำอะไร (ที่โรงเรียน หรือที่บ้าน)

2. การสร้างหรือพัฒนาความคิด (ที่เป็นการคิดเบื้องต้น) เด็กแสดงความคิดพื้นฐาน เช่น ในเรื่องเวลา ช่องว่าง (Space) เป็นตำแหน่งที่ คุณลักษณะ ฯลฯ รวมทั้งการจัดกลุ่มสิ่งต่างๆ ที่อยู่แวดล้อมได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกหรือใช้คำที่บอกช่วงเวลาของวันนั้นได้ถูกต้อง เช่น เช้า กลางวัน เย็น อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าสิ่งของที่วางอยู่นั้น อยู่ด้านซ้าย หรือขวาของเด็ก บอกได้ว่าของที่วางอยู่นั้น อยู่ด้านซ้าย หรือขวาของผู้พูด (หันหน้าเข้าหากัน) บอกได้ว่า “เมื่อวานนี้” “วันนี้” “พรุ่งนี้” อย่างถูกต้อง บอกหรือเรียกชื่อประเภท คน สัตว์ สิ่งของ (เช่น เด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่ สัตว์เลี้ยง สัตว์ปีก สัตว์ป่า ผัก ผลไม้) และสามารถวาดแผนที่จากบ้านมาโรงเรียนหรือวาดแผนผังของห้องเรียน/ห้องนอน

3. ตรรกวิทยา และความเป็นเหตุผล (Logic and reasoning) เด็กแสดงความสามารถเข้าใจเกี่ยวกับเหตุผล อายุ 4 ปี เด็กสามารถถามว่า “ทำไม” และ “อย่างไร” (เช่น ทำไมน้ำเกาะข้างแก้ว เมื่อมีน้ำแข็งอยู่ในแก้ว ทำไมมีกลางวัน กลางคืน) ใช้คำว่า “เพราะ” เพื่ออธิบายเหตุผลได้ในเรื่องทั่วไป (ไม่จำเป็นต้องเป็นเหตุผลที่ถูกต้อง) บอกเหตุผลเกี่ยวกับการปฏิบัติกิจวัตร เช่น เหตุผลที่ต้อง

ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร และหลังเข้าห้องน้ำ แปร่งฟัน ตอนเช้า ก่อนนอน และหลังอาหาร บอกเหตุผลเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในด้านที่เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น บอกเหตุผลที่ต้องทิ้งขยะตามถนน ไม่เด็ดดอกไม้ ไม่ทำลายของสาธารณะ สามารถเรียงลำดับภาพหรือเหตุการณ์ในภาพ และอธิบายได้ว่าส่วนประกอบสำคัญ อะไรไม่ปรากฏหรือหายไปในรูปแบบ สามารถบอกความสัมพันธ์ ความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งต่างๆ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ หรือใช้คำว่า “ถ้า...แล้วจะ...” เช่น ฝนตกเราเปียก วันหยุดไม่ต้องไปโรงเรียน กินผักจะรู้สึกดี

4. การคิดวิจารณ์ญาณ (Critical thinking) เป็นความสามารถในการเปรียบเทียบ และความสามารถในการแก้ปัญหา อายุ 4 ปี เด็กสามารถจับคู่สิ่งที่สัมพันธ์กัน เช่น ของที่เหมือนกัน ของที่ใช้คู่กัน ของที่เป็นประเภทเดียวกัน และจัดกลุ่มสิ่งของตามประเภทลักษณะ 2 เกณฑ์ เช่น จำแนกสี และรูปร่าง อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าสิ่งที่เห็น 2 อย่าง เหมือนและต่างกันอย่างใด เช่น สุนัข 2 ตัว เป็นคลลปะพันธุ์ บอกความคิดของตนเกี่ยวกับสภาพที่พบ เช่น ร้อน หนาว สนุก รู้จักใช้ข้อมูล/คำ ที่เรียนรู้ใหม่มาใช้กับเหตุการณ์ สภาพแวดล้อม หรือกิจกรรมอื่นๆ เช่น เมื่อเรียนรู้สีเหลือง เด็กสามารถชี้บอกได้ว่า ประตุนั้นเป็นรูปสีเหลืองด้วย สามารถบอกคำที่มีความหมายตรงข้าม เกี่ยวกับสิ่งหรือสภาพที่ได้พบเห็น เช่น ช่างตัวใหญ่ หนูตัว... พระอาทิตย์ขึ้นตอนกลางวัน พระจันทร์ขึ้นตอน... ไฟร้อนน้ำแข็ง...

5. ความตั้งใจจดจ่อ (Attention) เด็กสามารถจดจ่อกับการทำกิจกรรมด้วยความตั้งใจได้ตามวัย อายุ 4 ปี เด็กสามารถเปิดหนังสือภาพดูด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องนาน ประมาณ 5-10 นาที หรือจนจบ และมีสมาธิในการเล่นหรือมีความตั้งใจจดจ่อในการทำกิจกรรมหนึ่งได้อย่างต่อเนื่อง 10-15 นาที หรือจนเสร็จ และมีสมาธิในการเล่นหรือมีความตั้งใจจดจ่อในการทำกิจกรรมหนึ่งได้อย่างต่อเนื่อง 15-20 นาที หรือจนเสร็จ

6. การคิดด้านคณิตศาสตร์ (Mathematics) เด็กสามารถอ่านตัวเลข นับเลข และรู้จำนวนได้ตามลำดับอายุ ซึ่งในแต่ละระดับอายุจะขอกว่าถึง สมรรถนะในการพัฒนาตามวัย และแนวแนะสำหรับผู้เกี่ยวข้อง อายุ 4 ปี เด็กสามารถพูดได้ 1 - 20 เรียงลำดับได้ โดยไม่จำเป็นต้องทราบความหมาย อ่านตัวเลข 1-10 ได้ หยิบของตามจำนวน 1-5 ได้และบอกจำนวนได้ เรียงลำดับตัวเลข 1-10 ได้ รวมสิ่งของหรือนับนี้รวมกันโดยใช้จำนวน 1-5 ได้ หักลบโดยใช้นิ้วหรือสิ่งของออกจากจำนวนไม่เกิน 5 ได้ บอกจำนวนสิ่งของที่เท่ากัน บอกจำนวนที่มากกว่า หรือน้อยกว่าของสิ่งของประเภท เดียวกันภายในจำนวน 5 อายุ 5 ปี เด็กสามารถหยิบของตามจำนวน 6 -10 ได้และบอกจำนวนได้อย่างถูกต้อง นับถอยหลังเรียงลำดับจาก 10 ไปถึง 1 รวมสิ่งของหรือนับรวมกัน โดยใช้จำนวน 1-10 ได้ จับคู่ของจำนวนเป็นคู่ จำนวนคี่ ภายในจำนวน 10 ได้

7. ความเข้าใจปรากฏการณ์ และวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ (Sciences) ในส่วนของความเข้าใจปรากฏการณ์ และวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์

7.1 สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต เด็กแสดงพฤติกรรมอยากรู้ อยากลองโดยการมอง การฟัง การถาม จำต้อง และลงมือทำ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีชีวิตต่างๆ อายุ 4 ปี เด็กสามารถพูดถึงหรือถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของร่างกายบางส่วนได้ ละสามารถอธิบายลักษณะเฉพาะด้านรูปร่างท่าทาง พฤติกรรม และที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต ได้อย่างน้อย 1 อย่าง อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกเล่าลำดับขั้นของการพัฒนาการตามธรรมชาติโดยสังเขป ของคน สัตว์ พืช เช่น การเจริญเติบโตของพืช ของคน

บอกปัจจัยที่ทำให้เกิดคน สัตว์ พืช เจริญเติบโต บอกชื่อและอธิบายหน้าที่ของส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้โดยสังเขป อย่างน้อย 6 อย่าง บอกได้ว่าสิ่งใดมีชีวิต และอธิบายลักษณะของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ได้ บอกความแตกต่างระหว่างคน พืช สัตว์ และสามารถบอกความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอื่นๆ

7.2 สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตในธรรมชาติ เด็กแสดงพฤติกรรมอยากรู้ อยากลอง โดยการมอง การฟัง การถาม จับต้อง และลงมือทำเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตต่างๆ ได้ตามลำดับอายุ อายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกการปฏิบัติตัว ในเรื่องการแต่งตัวหรือการใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสมในสภาพอากาศ ที่แตกต่าง 1 อย่าง บอกได้ว่าสิ่งของทำมาจากอะไร โดยสังเขป บอกได้ว่าสิ่งใดจะเกิดขึ้น เมื่อนำของ อย่างน้อย 2 สิ่งผสมกัน ชี้ทิศทางที่ดวงอาทิตย์ขึ้นและตก บอกชื่อเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นเทคโนโลยี ในชีวิตประจำวัน อย่างน้อย 3 ชื่อ อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ถึงสภาพของน้ำ และสามารถบอกชื่อวัตถุที่จมและลอยในน้ำได้

7.3 ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมรอบตัว (Social studies (family, community) เกี่ยวกับ สังคมรอบตัว ดังนี้

1) ครอบครัว เด็กสามารถแสดงออกถึงความตระหนักรู้เกี่ยวกับ คุณลักษณะของครอบครัว และบทบาทของครอบครัวได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกใน ครอบครัว และสามารถวาดรูป “ครอบครัวของฉัน” หรือ “บ้านของฉัน” ได้ อายุ 5 ปี เด็กสามารถ บอกได้ว่าครอบครัวของตนเองเปรียบเทียบกับเพื่อนบางคน หรือของผู้อื่นมีสมาชิกในครอบครัว ที่ต่างกันอย่างไร

2) ชุมชนและสังคม เด็กแสดงออกถึงความตระหนักรู้เกี่ยวกับชุมชนของตน การฟังพากัน และกันและบทบาททางสังคมของคนต่างๆ ได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกบทบาทและการงานอาชีพ ของคนต่างๆ ในชุมชน และสามารถบอกได้ว่าภาษาพูดที่ได้เป็นภาษาของตนหรือภาษาอื่น อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่า 1 คน สามารถมีหลายบทบาท หลายหน้าที่ และเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ บอกได้ ว่าใครมีความสามารถในด้านใด บอกได้ว่ตนเป็นคนไทย พูดภาษาไทย หรือภาษาถิ่น บอกวันสำคัญของชาติ อย่างน้อย 2 วัน บอกวันสำคัญทางศาสนาของตน อย่างน้อย 1 วัน บอกชื่ออาหารประจำใน ท้องถิ่นของตนได้อย่างน้อย 3 อย่าง และสามารถบอกได้ว่าเครื่องแบบใดเป็นของชาติใด ท้องถิ่นใด พร้อมมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมการพึ่งพาอาศัยกันและกันภายในชุมชน โดยมีผู้ใหญ่ช่วย และสามารถบอกได้ว่าชุมชนมีสถานที่สำคัญอะไรบ้าง ตั้งอยู่ไกลหรือใกล้บ้าน

3) มลภาวะและการรักษาสิ่งแวดล้อม เด็กแสดงพฤติกรรมรักษาสีสิ่งแวดล้อมและหลีกเลี่ยง มลภาวะได้ตามลำดับอายุซึ่งในแต่ละระดับ อายุ 4 ปี เด็กสามารถขับถ่ายให้เป็นที่และใช้ห้องน้ำอย่าง ถูกวิธี และไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกผลที่เกิดขึ้นจากการรักษา และทำลายสิ่งแวดล้อม ชื่นชมหรือเล่าถึงความสุขเมื่อได้สัมผัสกับธรรมชาติ และสามารถบอกได้ว่าจะ หลีกเลี่ยงหรือป้องกันตนเองจากบริเวณที่เป็นมลภาวะ

4) ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เด็กแสดงออกถึงความตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณค่า เชิงเศรษฐกิจของสิ่งต่างๆ ได้ตามวัย อายุ 4 ปี เด็กสามารถใช้เงินและไฟอย่างประหยัด อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าเป็นเหรียญ 1 บาท 5 บาท 10 บาท บอกได้ว่าเงินใช้สำหรับแลกเปลี่ยนสิ่งของ และหรือบริการ บอกได้ว่าเลือกสิ่งหนึ่ง จะไม่ได้อีกสิ่งหนึ่ง แสดงพฤติกรรมการเก็บออมเพื่ออนาคต

บอกได้ว่าจะได้เงินด้วยการทำงานประกอบอาชีพสุจริต และสามารถบอกได้ถึงความสำเร็จของการแบ่งปัน เกื้อกูลทรัพยากรระหว่างกัน

7.4 การเข้าใจและการใช้ภาษา

1) คำศัพท์ (Vocabulary) เด็กสามารถรับรู้ เข้าใจ และใช้คำศัพท์ได้ตามลำดับอายุ ซึ่งในแต่ละอายุ อายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกคำที่มีความหมายเหมือนกัน สามารถบอกคำที่มีความหมายตรงกันข้าม และสามารถใช้คำที่แสดงตำแหน่งแหล่งที่ อายุ 5 ปี เด็กสามารถถามความหมายของคำที่ตนไม่รู้หรือไม่แน่ใจ และสามารถอธิบายคำง่ายๆ ได้

2) การเรียงคำให้เป็นประโยค (Syntax and grammar) เด็กแสดงพัฒนาการ การใช้ไวยากรณ์ และการเรียงคำให้เป็นประโยค อายุ 4 ปี เด็กสามารถพูดคำที่เป็นประโยคที่มี 5-6 คำขึ้นไปอย่างถูกต้อง และสามารถอธิบาย เล่าเรื่อง โดยใช้อย่างน้อย 4 ประโยคต่อกันตามลำดับเหตุการณ์

3) ความเข้าใจภาษา (Comprehension) เด็กสามารถแสดงพฤติกรรม เข้าใจความหมาย และจับใจความได้จากการฟังภาษาพูดได้ตามลำดับ อายุ 4 ปี เด็กสามารถทำตามคำสั่งหรือคำบอกที่มีลักษณะ 3 ขั้นตอน ต่อเนื่องกันได้ สามารถจับใจความได้ถูกต้อง ในเรื่องที่ฟัง และ/หรือดู แล้วพูดหรือถามคำถามที่เหมาะสมกับเรื่อง และสามารถร่วมวงสนทนา มีส่วนร่วมเป็นผู้ฟังและผู้พูด โดยใช้ภาษาที่สื่อความได้อย่างถูกต้อง อายุ 5 ปี เด็กสามารถจับใจความและเล่าต่อได้ เมื่อได้ฟังนิทานหรือเรื่องเล่าด้วยคำพูดของตนเอง

4) การสื่อความหมาย แบ่งออกเป็น การพูด กับการสื่อความหมายด้วยท่าทาง และสัญลักษณ์ ดังนี้

4.1) การสื่อความหมายด้วยภาษาพูด (Verbal communication) เด็กสามารถรับรู้ และใช้ภาษาพูดสื่อความหมายได้ตรงตามความต้องการของตน อายุ 4 ปี เด็กสามารถฟังเสียง (น้ำเสียง) และบอกความแตกต่างของน้ำเสียงว่าผู้พูดมีความรู้สึก หรือมีความต้องการอย่างไร และสามารถเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่ตนมีประสบการณ์ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ อายุ 5 ปี เด็กสามารถเริ่มการสนทนาที่ต่อเนื่องด้วยคำถามหรือคำบอกเล่า พูดชัดถ้อยชัดคำ และอาจออกเสียงไม่ชัดใน “ส” “ร” และรู้จักปรับวิธีการสื่อความหมายด้วยภาษาพูด ให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

4.2) การสื่อความหมายด้วยท่าทาง และสัญลักษณ์ (Non verbal communication) เด็กสามารถสื่อความหมายอย่างมีประสิทธิภาพด้วยสีหน้า ท่าทางและสัญลักษณ์ได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกความหมายหรือสิ่งที่ควรทำเมื่อเห็นสัญญาณ หรือ สัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้ได้กวาดรูปหรือ เลือกรูป เพื่อสื่อความหมายโดยใช้สัญลักษณ์

7.5 การอ่านและการเขียน (Literacy)

1) การอ่าน (Reading) เด็กสามารถออกเสียงตัวพยัญชนะ สระ และคำง่ายๆ ได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถชี้พยัญชนะได้ 5 ตัว เมื่อถาม สามารถอ่านออกเสียงพยัญชนะได้ 5 ตัว ชี้บอกพยัญชนะที่จำได้ในคำต่างๆ อย่างน้อย 10 ตัว กวาดสายตาและใช้นิ้วชี้จากซ้ายไปขวาเมื่อเปิดหนังสือและทำท่าอ่าน อ่านที่ละบรรทัดจากจากบนลงล่าง โดยไม่เน้นการอ่านถูกต้อง เปิดหนังสือที่มีภาพจากหน้าไปหลัง สามารถบอกได้ว่าตัวใดเป็นตัวเลขและตัวใดเป็นตัวหนังสือ ชี้ชื่อหรือชื่อเล่นของตนที่เป็นตัวพิมพ์/ตัวเขียนบรรจงได้ ถามคำถามหรือข้อสงสัยของในชีวิตประจำวัน และสามารถบอกชื่อ

หนังสือที่ตนชอบได้น้อย 2 เรื่อง อายุ 5 ปี เด็กสามารถอ่านออกเสียงพยัญชนะได้ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ เปิดหนังสือที่มีภาพจากหน้าแรกเรียงลำดับไปยังหน้าสุดท้าย อ่านคำง่ายๆ หรือชื่อตนเองได้ถามเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของข้อความที่พิมพ์หรือเขียนบอกประเภทสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่พบเห็น อย่างน้อย 2 ประเภท พูดให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวในหนังสือที่มีภาพประกอบที่ตนอ่าน ว่าชอบ ไม่ชอบ หรือสนใจส่วนไหนของเรื่อง และสามารถอ่านหนังสือที่มีภาพอย่างต่อเนื่องจนจบ และเล่าได้ว่าเป็นอะไร

2) การเขียน (Writing) เด็กสามารถเขียนอักษร ตัวเลข และคำง่ายๆ ได้ อายุ 4 ปี เด็กสามารถขีดเขียนเส้นลักษณะต่างๆ ตามต้นแบบ ที่เห็นด้วยตนเอง สามารถบอกความแตกต่างของชุดพยัญชนะที่คล้ายกัน เขียนตัวอักษรง่ายๆ บางตัวได้ ตามคำบอก อย่างน้อย 5 ตัว ร่วมเล่นเกมเขียนตัวอักษรด้วยนิ้วในอากาศ และสามารถเขียนอธิบายสิ่งที่ตนวาดหรือเขียนให้ผู้อื่นเข้าใจได้ อายุ 5 ปี เด็กสามารถเขียนคำง่ายๆ ตามต้นแบบ สามารถเขียนชื่อตนเองหรือชื่อเล่น เขียนชื่อผู้ใหญ่ หรือชื่อเพื่อน เขียนประโยคง่ายๆ และสามารถวาดรูป และเขียนคำที่เหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 6, 27) ได้ระบุจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านสติปัญญา ไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาสติปัญญาของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3 ขวบ คือ

- 1) สื่อความหมายและใช้ภาษาได้เหมาะสมกับวัย
- 2) สนใจเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัว

2. จุดมุ่งหมายการส่งเสริมพัฒนาสติปัญญาของเด็กปฐมวัย อายุต่ำกว่า 3 ขวบ คือ

- 1) ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
- 2) มีความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้
- 3) มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
- 4) มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ได้เหมาะสมกับวัย

ทั้งนี้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (2560, น. 32 - 34) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี สรุปได้ดังตารางที่ 2.5

ตารางที่ 2.5 พัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี

การใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. สนทนาโต้ตอบและเล่าเรื่องให้ผู้อื่นเข้าใจ	1. ฟังผู้อื่นพูดจนจบและสนทนาโต้ตอบสอดคล้องกับเรื่องที่ฟัง 2. เล่าเรื่องราวเป็นประโยคอย่างต่อเนื่อง
2. อ่าน เขียนภาพ และสัญลักษณ์	1. อ่านภาพ สัญลักษณ์ คำ ด้วยการชี้ พร้อมทั้งชี้หรือกวาดตามองข้อความตามบรรทัด 2. เขียนคล้ายตัวอักษร

ความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. มีความสามารถในการคิดรวบยอด	1. บอกลักษณะและส่วนประกอบของสิ่งต่างๆ จากการสังเกต โดยใช้ประสาทสัมผัส 2. จับคู่และเปรียบเทียบความแตกต่าง โดยใช้สัญลักษณ์ที่สังเกตพบเพียงลักษณะเดียว 3. จำแนกและจัดกลุ่มสิ่งต่างๆ โดยใช้อย่างน้อย 1 เกณฑ์ 4. เรียงลำดับสิ่งของ หรือเหตุการณ์อย่างน้อย 4 ลำดับ
2. มีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล	1. ระบุสาเหตุ หรือผลที่เกิดขึ้นในสถานการณ์หรือการกระทำ เมื่อมีผู้ชี้แนะ 2. คาดเดา หรือคาดคะเนสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นหรือมีส่วนร่วมในการลงความเห็นจากข้อมูล
3. มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจ	1. ตัดสินใจในเรื่องง่ายๆ และเริ่มเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้น 2. ระบุปัญหาและแก้ปัญหาโดยลองผิดลองถูก
4. ทำงานศิลปะตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์	1. สร้างผลงานศิลปะเพื่อสื่อสารความคิด ความรู้สึกของตนเอง โดยมีการดัดแปลงและแปลกใหม่จากเดิม หรือมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น
5. แสดงท่าทางเคลื่อนไหวตามจินตนาการอย่างสร้างสรรค์	เคลื่อนไหวท่าทางเพื่อสื่อสารความคิดความรู้สึกของตนเอง อย่างหลากหลายหรือแปลกใหม่
การมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ได้	
ตัวบ่งชี้พัฒนาการ	สภาพที่พึงประสงค์
1. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้	1. สนใจซักถามเกี่ยวกับสัญญาณหรือตัวหนังสือที่พบเห็น 2. กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม
2. มีความสามารถในการแสวงหาความรู้	1. ค้นหาตอบข้อสงสัยต่างๆ ตามวิธีการของตนเอง 2. ใช้ประโยชนคำถามว่า “ที่ไหน” “ทำไม” ในการค้นหาคำตอบ

เมธา วิฑูมธรรมมานภาพ (2552) เสนอแนะการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ควรจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมด้านความคิด เช่นกิจกรรม “อะไรเอ่ย” ให้เด็กได้ฝึกการคิด จินตนาการ
2. ควรจัดกิจกรรมที่让孩子ใช้ประสาทสัมผัสเพื่อการเรียนรู้ รู้จักการสังเกต และใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา ฝึกการเล่าเรื่องที่ เป็นนิเวศ การสำรวจสิ่งแวดล้อมหรือเหตุการณ์ประทับใจให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนฟัง เพื่อให้เด็กฝึกทักษะการสื่อสาร ฝึกการฟังและรับรู้ความคิดของผู้อื่นที่อาจแตกต่างจากตนเอง

3. ควรจัดกิจกรรมให้เด็กวัยนี้มีจินตนาการ สร้างภาพในใจ กิจกรรมเล่านิทาน ที่ส่งเสริมคุณธรรม จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

4. ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายโดยสังเกตความสนใจของผู้เรียนจากคำบอกเล่าหรือคำถามเพื่อนำมาใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองผู้เรียนเป็นสำคัญ

5. ควรจัดกิจกรรมตอบสนองเด็กวัยนี้ที่ละอย่างกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น ไม่ควรพิจารณาหลายสิ่งหลายอย่างพร้อมกัน

6. ควรใช้สื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจ มีความเคลื่อนไหว ช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจชัดเจนจับต้องได้ เป็นรูปธรรม สามารถมองเห็นได้ ง่ายต่อการรับรู้

7. ควรจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงช่วงความสนใจของผู้เรียนเนื่องจากเด็กวัยก่อนเรียนมีความสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงช่วงเวลาสั้นๆ

8. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างเสริมสัมพันธภาพระหว่างครูและเพื่อนร่วมวัย จากการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ใหญ่ช่วยกระตุ้นการเรียนรู้จากการสังเกต ควรให้เด็กทุกคนมีโอกาสเท่ากัน

ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ และวัฒนา มัคคสมัน (2558) กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. เล่านิทาน หรืออ่านหนังสือกับเด็ก แล้วชวนพูดคุย หรือทบทวนเกี่ยวกับเรื่องที่เด็กรู้ และให้เล่านิทานที่สนใจ ตัวละครที่ชอบ และจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการอ่าน การเขียน การสังเกต อักษร

2. ชวนเด็กบันทึกเรื่องราวด้วยการวาดภาพสิ่งที่ทำมาแล้ว หรือเหตุการณ์ที่ประทับใจ

3. ร่วมร้องเพลง หรือท่องบทกลอน คำคล้องจอง เล่นเกมเกี่ยวกับคำ

4. ชวนเด็กเล่าเรื่องการเดินทางจากโรงเรียนมาบ้าน เห็นอะไรบ้าง หรือผ่านสถานที่อะไรบ้าง และชวนเด็กเล่าว่าทำอะไรที่โรงเรียนบ้าง และเขียนแผนที่จากบ้านไปโรงเรียน ชวนสังเกตทะเบียนรถ พยานุชนะ สัญญาณไฟจราจรที่แสงตัวเลข

5. ให้เด็กเล่าจากภาพถ่ายกิจกรรมที่เคยทำ หรือไปเที่ยว

6. ชวนเข้าครัว และสอนให้ใช้อุปกรณ์ต่างๆ ชวนประกอบอาหาร และสังเกตวัสดุในการใส่อาหาร สังเกตเปรียบเทียบอาหารที่ยังไม่สุก และที่สุกแล้ว สังเกตการแปรรูปอาหารแต่ละชนิด

7. จัดสถานที่ให้เด็กได้เล่นไต่ต้นไม้ เล่นหิน ทรายน น้ำ อย่างสม่ำเสมอ บอกความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์ พืช เช่น ไม้เลื้อยช่วยการพรวนดินให้ต้นไม้ ต้นไม้ออกผลให้คนรับประทาน

8. ให้เด็กมีส่วนร่วมในการจัดเก็บสิ่งของตามหมวดหมู่ เช่น จัดโต๊ะอาหาร จัดเก็บเสื้อผ้า ของใช้ในครัว

9. ชวนเด็กสนทนาสภาพอากาศ เหตุการณ์ในปัจจุบันจากข่าว ชวนไปเล่นสวนสาธารณะ ให้ชื่นชมและสัมผัสความสวยงามของธรรมชาติ

10. ชวนนับสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น อวัยวะในร่างกาย สิ่งของในบ้าน ของใช้ส่วนตัว

11. ชวนเด็กสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัวทั้งมีชีวิต และไม่มีชีวิต รู้จักชื่อเครื่องมือ เครื่องใช้ และวิธีระมัดระวังอันตราย และเห็นคุณค่า ของสิ่งของ

12. เล่นเกมทายชื่อ เกมต่อคำ เล่นบทบาทสมมติ เล่นเป็นอาชีพ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา

ทั้งนี้ ระหว่างช่วงเด็กทำกิจกรรมควรใช้คำถามเพื่อกระตุ้นการคิด การหาเหตุผล การแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสถานการณ์

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) เสนอแนวทางการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการร่างกาย เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้รับรู้และเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บุคคล และสื่อต่างๆ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กพัฒนาการใช้ภาษา จินตนาการความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การคิดเชิงเหตุผล การคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ รอบตัว และมีความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ต่อไป

สรุปได้ว่า พัฒนาการด้านสติปัญญา หมายถึง กระบวนการคิดทางปัญญาการเรียนรู้ กระบวนการสิ่งต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมจนสามารถเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมได้ ซึ่งเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอัน มีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่วุฒิภาวะ (Maturation) ประสบการณ์ (Experience) การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) พัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัยแบ่งออกเป็น 13 ลักษณะได้แก่

1) ความจำ (Memory) อายุ 4 ขวบเด็กสามารถบอก/เล่าว่าวันนี้ทำอะไร อายุ 5 ขวบเด็กสามารถบอก/เล่าได้ว่าเมื่อวานนี้ทำอะไร

2) การสร้างหรือพัฒนาความคิด อายุ 4 ขวบเด็กสามารถบอกหรือใช้คำที่บอกช่วงเวลาของวันนั้นได้ถูกต้องอายุ 5 ขวบเด็กสามารถบอกได้ว่าสิ่งของนั้นวางอยู่ที่ใด

3) ตรรกวิทยาและความเป็นเหตุผล (Logic and reasoning) เด็กสามารถแสดงความสามารถเข้าใจเกี่ยวกับเหตุผลเพื่ออธิบายในเรื่องต่างๆไปเกี่ยวกับการปฏิบัติกิจวัตรและบอกความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นได้

4) การคิดวิจารณ์ญาณ (Critical thinking) อายุ 4 ปีเด็กสามารถจับคู่สิ่งที่สัมพันธ์กันของประเภทเดียวกันและจัดกลุ่มสิ่งของตามประเภทลักษณะของเกมอายุ 5 ปีเด็กสามารถบอกได้ว่าสิ่งที่เห็น 2 อย่างเหมือนและต่างกันอย่างไร

5) ความตั้งใจจดจ่อ (Attention) เด็กสามารถจดจ่อกับการทำกิจกรรมด้วยตนเองด้วยความตั้งใจตามวัยอย่างต่อเนื่องประมาณ 5 ถึง 10 นาที

6) การคิดด้านคณิตศาสตร์ (Mathematics) อายุ 4 ปี เด็กสามารถเรียงลำดับได้โดยไม่จำเป็นต้องสร้างความหมายอายุ 5 ปีเด็กสามารถนับถอยหลังเรียงลำดับจาก 10 ไปถึง 1 ได้

7) ความเข้าใจปรากฏการณ์ และวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต อายุ 4 ปีสามารถอธิบายลักษณะเฉพาะของสิ่งมีชีวิตได้ อายุ 5 ปี สามารถบอกปัจจัยที่ทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตได้ สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตอายุ 4 ปี เด็กสามารถบอกการใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับสภาพอากาศได้อายุ 5 ปีเด็กสามารถบอกถึงการแปรสภาพของวัตถุได้

8) ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมรอบตัว (Social studies, Family, community) เกี่ยวกับครอบครัวชุมชนและสังคม อายุ 4 ขวบ สามารถบอกได้ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในครอบครัว

และบอกบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ อายุ 5 ขวบ สามารถเปรียบเทียบครอบครัวของตนเองกับครอบครัวของเพื่อนได้และสามารถบอกหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวได้

9) มลภาวะและการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม อายุ 4 ปี เด็กสามารถขับถ่ายและใช้ห้องน้ำอย่างถูกวิธี อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ว่าจะหลีกเลี่ยงหรือป้องกันตนเองจากบริเวณที่เป็นมลภาวะได้อย่างไร

10) ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ อายุ 4 ปี เด็กสามารถใช้เงินและไฟอย่างประหยัดได้ อายุ 5 ปี เด็กสามารถบอกได้ถึงความสำคัญของการแบ่งปันและการแก้กฏสหวิทยาการระหว่างกัน

11) การเข้าใจและการใช้ภาษาแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะได้แก่ 1) คำศัพท์ (vocabulary) 2) การเรียงคำให้เป็นประโยค (Syntax and Grammar) 3) ความเข้าใจภาษา Comprehension)

12) การสื่อความหมายแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือการสื่อความหมายด้วยภาษาพูด (Verbal Communication) การสื่อความหมายด้วยท่าทางและสัญลักษณ์ (Non verbal Communication)

13) การอ่านและการเขียน (Literacy) การอ่าน (Reading) อายุ 4 ปี สามารถอ่านเขียนพยัญชนะได้ 5 ตัวและขับออกพยัญชนะที่จำได้ในคำต่างๆ อย่างน้อย 10 ตัว อายุ 5 ปี เด็กสามารถอ่านออกเสียงพยัญชนะได้ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ การเขียน (Writing) อายุ 4 ปี สามารถขีดเขียนเส้นลักษณะต่างๆตามต้นแบบ อายุ 5 ปี เด็กสามารถเขียนคำง่ายๆตามต้นแบบ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2560 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านสติปัญญาไว้ 4 ประการดังนี้ 1) ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย 2) มีความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ 3) มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ 4) มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ได้อย่างเหมาะสมกับวัย และการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย ควรจัดกิจกรรมเตรียมความพร้อม ด้านความคิดฝึกจินตนาการ ฝึกการสังเกต การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา การเล่าเรื่องที่เป็นกิจวัตร การสร้างภาพในใจด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของเด็ก ด้วยสื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจ และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียนหรือวัยเดียวกัน จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฝึกทักษะทางภาษาด้วยการร่วมร้องเพลงหรือท่องบทกลอนการเล่าเรื่อง เล่นเกมทายชื่อเกมต่อคำเล่นบทบาทสมมติ สอนให้ใช้อุปกรณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษาขณะทำกิจกรรมชวนเด็กใช้คำถามเพื่อกระตุ้นการคิดให้เหมาะสมกับสถานการณ์

3.2 แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ได้เสนอการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญดังนี้

1. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายเหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน
2. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนฝึกค้นคว้าสังเกตรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์คิดอย่างหลากหลายสร้างสรรค์และสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง
3. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาหาความรู้และแสวงหาคำตอบ ด้วยตนเอง

4. มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเทคโนโลยีและสื่อที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

5. มีการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกและส่งเสริมคุณภาพและจริยธรรมของผู้เรียน

6. มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนได้พัฒนาสุนทรียภาพอย่างครบถ้วนทางด้านดนตรีศิลปะและกีฬา

7. ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีความรับผิดชอบต่อกลุ่ม

8. มีการประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง

9. ผู้เรียนรักโรงเรียนของตนและมีความกระตือรือร้นในการไปโรงเรียน

เยาวพา เดชะคุปต์ (2554, 51-52) กล่าวว่า การพัฒนาให้เด็กเป็นคนเก่ง ดี และมีสุข ต้องมีความสมดุลในการจัดกิจกรรมให้สนุกสนานกับกิจกรรมการเรียนการสอน บรรยาย และสภาพแวดล้อม โดยให้เด็กได้สนุกสนานกับกิจกรรมการเรียนและกิจกรรมประสบการณ์ที่สร้างสรรค์ ให้ผู้เรียนมีความสุขจากการช่วยเหลือ เอื้ออาทร และร่วมมือร่วมใจกัน สามารถจัดการ จัดระบบโดยร่วมมือกันกับความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามเกณฑ์ ระเบียบ ข้อตกลง เพื่อเสริมสร้างวินัยในตนเองสำหรับการอยู่ร่วมกัน และให้ผู้เรียนมีความสนใจใฝ่เรียน ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Evaluation) และได้เสนอการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาให้เด็กเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ควรจะมีการส่งเสริม หรือพัฒนาเด็ก ดังนี้

1. ส่งเสริมให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Student-Centered Approach) โดยเน้นให้เด็กเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. ส่งเสริมพัฒนาการของการทำงานสมองทุกๆ ด้าน (Whole brain Approach) ทั้งด้านร่างกาย ภาษา คณิตศาสตร์ ดนตรี การรับรู้ มิติสัมพันธ์ และการรักษารักรธรรมชาติ

3. ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาทักษะกระบวนการคิด (Thinking Skill) และการแก้ปัญหาอย่างเหตุเป็นผลในเชิงสร้างสรรค์

4. เน้นการบูรณาการเรียนรู้อะไร และทักษะความถนัดของผู้เรียน โดยส่งเสริมศักยภาพของเด็กทุกๆ ด้านโดยการเรียนเป็นหน่วย (Thematic Approach)

5. เน้นการพัฒนาเด็กในด้านการอยู่ร่วมกัน และทำงานร่วมกันตามวิถีประชาธิปไตย

6. ส่งเสริมการเข้าใจตนเอง รู้จักส่วนดี และส่วนบกพร่องของตนเอง และเข้าใจผู้อื่น สามารถชื่นชมกับความสำเร็จของผู้อื่น

7. เน้นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Evaluation) โดยอาศัยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการเก็บแฟ้มสะสมผลงานของเด็ก

จิตตนันท์ บุญสิทธิกุล (2558, น. 28) กล่าวถึงบทบาทของ ครูและผู้ดูแลเด็กในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ทราบถึงวิธีสอนที่สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ของเด็ก จะช่วยให้เด็กมีความรู้ความสามารถ และทักษะการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานที่ดีให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความสุข ดำเนินการเรียนการจัดการเรียนรู้ได้สอดคล้อง และตอบสนองตามความต้องการของเด็กมากที่สุด

2. สอนความรู้ที่เป็นนามธรรมให้เด็ก เป็นสิ่งที่เด็กสัมผัสจับต้องและลงมือปฏิบัติได้จริงๆ สร้างสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ เช่น ความรัก การยอมรับ ความปลอดภัย ความอบอุ่น ส่งเสริมให้เด็กได้ค้นคว้า ลงมือทำจริง ได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

3. ทุกฝ่ายเข้าใจ ให้ความสำคัญและสนับสนุนรูปแบบการเรียนรู้ของเด็ก เพราะเด็กปฐมวัยคือ รากฐานของมนุษย์ ช่วงระยะเวลาที่สำคัญที่สุดสำหรับการเรียนรู้ของมนุษย์ คือ แรกเกิดถึง 6 ปี เพราะการพัฒนาสมองของมนุษย์ในช่วงนี้จะพัฒนาไปถึงร้อยละ 80 ของผู้ใหญ่

4. การจัดกิจกรรมควรรู้ว่าเด็กมีรูปแบบการเรียนรู้อย่างไร วิธีการอะไรที่จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้เร็ว สนุกกับการเรียนรู้มากที่สุด ต้องเป็นไปบนพื้นฐานการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เด็กเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เชื่อมโยงไปสู่ความรู้ใหม่ๆ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน และระหว่างเด็กกับครูหรือพี่เลี้ยง หรือผู้ปกครองส่งผลให้ขยายเครือข่ายความรู้

จิระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ (2553) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้จะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดได้นั้น ต้องเป็นกิจกรรมหรือโครงการที่ได้รับการออกแบบมาอย่างดี เพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและมีความสนใจตลอดการเรียนรู้ในหัวเรื่อง กิจกรรมหรือโครงการที่ดีควรมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของเด็ก การนำความคิดของเด็ก และกิจกรรมที่เด็กสนใจ เช่น นิทาน ศิลปะ ดนตรี มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะช่วยให้เด็กรู้ได้ชัด และมีความหมายมากกว่าการใช้กิจกรรมที่ครูเป็นผู้จัดทำขึ้น

2. สอดคล้องกับพัฒนาการและประสบการณ์เดิมของเด็ก การจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงระดับพัฒนาการและประสบการณ์เดิมของเด็กจะช่วยให้เด็กสามารถเชื่อมโยงความรู้เดิมของเด็กกับความรู้ใหม่ที่เด็กกำลังเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น

3. พัฒนาเด็กอย่างเป็นธรรมชาติ ทักษะหรือพัฒนาการแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันการจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานทักษะหรือพัฒนาการต่างๆโดยไม่แยกสอนเป็นส่วนส่วนจะช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างครอบคลุมและเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

4. เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การจัดการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ดีกว่าให้เด็กพยายามเพียงแค่ท่องจำหรือการฟังบรรยายจาก

5. การนำไปใช้ในสถานการณ์จริง การฝึกให้เด็กได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงจะช่วยให้เด็กเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียนรู้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

6. ความหลากหลายของรูปแบบและระยะเวลา การออกแบบกิจกรรมที่มีความหลากหลายทั้งในรูปแบบของกิจกรรมเช่นกลุ่มใหญ่กลุ่มเล็กหรือรายบุคคลเป็นต้นหรือระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมเช่นกิจกรรมที่ใช้เวลา 1 ชั่วโมงหนึ่งวันหรือหนึ่งสัปดาห์ เป็นต้น จะช่วยให้เด็กมีความกระตือรือร้นและเพลิดเพลินในการเรียนรู้อย่างยิ่งขึ้น

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) เสนอการจัดประสบการณ์ สำหรับเด็กอายุ 3 - 6 ปี เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการบูรณาการผ่านการเล่น การลงมือกระทำจากประสบการณ์ตรงอย่างหลากหลาย เกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ไม่จัดเป็นรายวิชา โดยมีหลักการจัดประสบการณ์ แนวทางการจัดประสบการณ์ และการจัดกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

1. หลักการจัดประสบการณ์

- 1) จัดประสบการณ์การเล่นและเรียนรู้้อย่างหลากหลาย เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมอย่างสมดุลและต่อเนื่อง
- 2) เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอยู่
- 3) จัดให้เด็กได้รับการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาการของเด็ก
- 4) จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์ พร้อมทั้งนำผลการประเมินมาพัฒนาเด็กอย่างต่อเนื่อง
- 5) ให้พ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

2. แนวทางการจัดประสบการณ์

- 1) จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการและการทำงานของสมอง ที่เหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะ และระดับพัฒนาการ เพื่อให้ทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- 2) จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับแบบการเรียนรู้ของเด็ก เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง
- 3) จัดประสบการณ์แบบบูรณาการ โดยบูรณาการทั้งกิจกรรม ทักษะ และสาระการเรียนรู้
- 4) จัดประสบการณ์ให้เด็กได้คิดริเริ่ม วางแผน ตัดสินใจลงมือกระทำ และนำเสนอความคิด โดยผู้สอนหรือผู้จัดประสบการณ์เป็นผู้สนับสนุนอำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก
- 5) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในบรรยากาศที่อบอุ่น มีความสุข และเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่างๆ กัน
- 6) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก สอดคล้องกับบริบท สังคม และวัฒนธรรมที่แวดล้อมเด็ก
- 7) จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนแทรกคุณธรรม จริยธรรม และการมีวินัย ให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- 8) จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่คาดการณ์ไว้
- 9) จัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรองและใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน
- 10) จัดประสบการณ์โดยให้พ่อแม่ ครอบครัว และชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งการวางแผน การสนับสนุน สื่อ แหล่งเรียนรู้ การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

สรุปได้ว่า การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องมุ่งเน้นให้เด็กเป็นคนที่ดี และมีความสุขซึ่งจะส่งผลต่อการเป็นคนเก่ง ดังนั้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ควรมีความสมดุลในเรื่องของความสนุกสนานและวิชาการ ที่จะส่งผลต่อประสบการณ์อันจะนำไปสู่การต่อยอด

การเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2560 กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ควรมีลักษณะบูรณาการผ่านการเล่นเปิดโอกาสให้เด็กลงมือทำกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อก่อให้เกิดความรู้ทักษะคุณธรรมจริยธรรมโดยไม่มุ่งเน้นการจัดเป็นรายวิชา แต่ให้เป็นกิจกรรมประจำวันของเด็กปฐมวัย ที่มีลักษณะส่งเสริมทักษะชีวิตมุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาการ 4 ด้าน เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง และการใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีความหมายทั้งนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาปฐมวัย ต้องมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก หรือข้อมูลพื้นฐานอันเป็นผลก่อให้เกิดการออกแบบแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

3.3 รูปแบบการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ

ศิริจรรย์ ผลพันธ์ (2551) กล่าวถึง รูปแบบการจัดกิจกรรมของโรงเรียนสาธิตละอออุทิศตามโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 โดยบูรณาการและส่งเสริมทักษะกระบวนการคิดให้แก่เด็ก และเน้นการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ผ่านการจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้เด็กได้เลือกตัดสินใจทำกิจกรรมตามความสนใจของตนโดยคำนึงถึงผลสัมฤทธิ์ระหว่างกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรมเดี่ยว

สิทธิพร เอี่ยมเสน (2551) กล่าวว่า ผู้ปกครอง คือทรัพยากรที่มีค่าต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียนสาธิตละอออุทิศตระหนักถึงบทบาทของผู้ปกครองที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการเด็ก การจัดการพัฒนาประสบการณ์ให้กับเด็กในช่วงแรกของชีวิต เพื่อให้เป็นเด็กที่พึงประสงค์ควรเป็นการจัดประสบการณ์ที่เกิดจากพ่อ แม่ ผู้ปกครอง และครูที่มีความเข้าใจตรงกันในการพัฒนาเด็ก และสามารถจัดกิจกรรมครบหลักการ สอดคล้องกับพัฒนาการเด็กในระยะต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

ศศิธร รัตนบุตร (2560, น.90-93) ได้นำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ LAOR Model เป็นการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี เพื่อพัฒนาสมรรถนะให้ได้มีโอกาสเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ เรียนรู้จากสิ่งรอบตัว เรื่องที่เด็กสนใจ และมีความหมายต่อเด็ก เพื่อให้เด็กพัฒนาตามวัยอย่างเต็มศักยภาพ และได้นำเสนอกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบละออ Model ไว้ 4 ขั้นตอนดังนี้

1. Learning ขั้นสร้างความสนใจในการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัว โดยใช้ประสาทสัมผัสที่หลากหลายครูต้องเข้าใจ และตระหนักว่าเด็กมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่าง ดังนั้นการสร้างความสนใจในการเรียนรู้ให้เด็กคนมีความหลากหลาย เพื่อให้เด็กเกิดคำถามข้อสงสัย หรือสิ่งที่อยากเรียนรู้ต่อไปแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1.1 การเรียนรู้ด้วยสายตาจากการมองเห็นสิ่งของจริงรูปภาพแผนภูมิ

1.2 การเรียนรู้ผ่านการฟัง เช่น การฟังเรื่องราวเพลงนิทาน และคำคล้องจอง

1.3 การเรียนรู้ผ่านร่างกายและความรู้สึก ควรออกแบบกิจกรรมให้เด็กได้มีการสัมผัสจับต้องวัตถุหรือสิ่งของได้แสดงออกหรือได้ลงมือปฏิบัติจริง

2) Asking ขั้นการตั้งคำถาม การใช้คำถามมีความสำคัญมากในการพัฒนาเด็ก โดยเฉพาะทางด้านสติปัญญา คำถามถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และช่วยพัฒนากระบวนการคิดให้กับเด็ก เพราะการคิดของเด็กจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เด็กจะนำความรู้มาเป็นพื้นฐานใน

การทำความเข้าใจความรู้ใหม่ โดยธรรมชาติของเด็กปฐมวัยเด็กมีความอยากรู้อยากเห็น ช่างคิด ช่างพูด ช่างถาม ดังนั้นคำถามจึงเป็นส่วนสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็ก เพื่อพัฒนากระบวนการคิดส่งเสริมให้เด็กคิดอย่างมีเหตุผล ใช้คำถามในการกระตุ้นให้เด็กสนใจสิ่งต่างๆ มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน และคำถามยังช่วยให้ครูวางแผนการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กอีกด้วย ครูสามารถนำแนวคิดด้านพุทธิพิสัยของบลูมซึ่งมีการใช้คำถาม 6 ระดับ ดังนี้

2.1 ถามความรู้ (Knowledge) เป็นคำถามที่ถามถึงข้อมูลความจำเช่นใครทำอะไรที่ไหน เมื่อไหร่อย่างไรมากเท่าใดคืออะไร เป็นต้น

2.2 ทำความเข้าใจ (Comprehension) เป็นคำถามประเภทที่ถามแปลความตีความลงความเห็นสรุปจากข้อมูลที่อ่านและฟังโดยการบอกเล่า/อธิบายโดยใช้ถ้อยคำของตนเอง

2.3 ถามการนำไปใช้ (Application) เป็นการถามถึงการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่ไม่น่าคุ้นเคย เด็กสาธิตแสดงบทบาทสมมติและการอธิบายโดยบอกว่าเกิดอะไรขึ้นจะนำไปใช้อย่างไรสิ่งนี้มีไว้ทำอะไร

2.4 ถามการวิเคราะห์ (Analysis) เป็นการถามที่ให้จำแนกแยกแยะจัดหมวดหมู่การมีส่วนร่วมการหาความเหมือน-ความต่างหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆโดยอาศัยโดยทำเป็นไดอะแกรม แผนภูมิแผนผังความคิด

2.5 ถามการสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นการถามที่ให้ผนวกส่วนต่างๆเข้าด้วยกันเป็นการสรุปรวมสิ่งต่างๆตั้งแต่ 2 ขึ้นขึ้นไปให้เกิดเป็นสิ่งใหม่หรือแนวคิดใหม่

2.6 การถามประเมินค่า (Evaluation) เป็นการถามที่ให้ตัดสินตามเกณฑ์ที่ตั้งใจและอธิบายเหตุผลว่าสิ่งใดสำคัญกว่าดีกว่าเหมาะสมกว่าสิ่งใดดีที่สุดโดยการเขียนหรือการแสดงความคิดเห็น

การใช้คำถามที่ดีมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เป็นอย่างมากครูควรส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้จากคำถามที่หลากหลาย เน้นกระบวนการคิดมากที่สุดครูอาจจะเริ่มด้วยการถามในระดับแรกแล้วค่อยๆ เพิ่มระดับความยากของคำถามขึ้นเรื่อยๆ ตามวัยของเด็ก ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการถามคำถาม เพื่อกระตุ้นให้เด็กคิดหาคำตอบด้วยวิธีของตนเอง หรือวิธีที่เหมาะสมตามวัยโดยยึดตัวเด็กเป็นสำคัญ ซึ่งการถามควรคำนึงถึงความสามารถตามวัยความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก และวัตถุประสงค์ของการถามที่ใช้ควรเป็นเรื่องง่าย เป็นเรื่องใกล้ตัวกระตุ้นความสนใจของเด็ก และเชื่อมโยงไปสู่การจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติค้นหาคำตอบขึ้นต่อไป

3) Operating ขั้นการลงมือปฏิบัติการค้นหาความรู้หลังจากที่ครูถามคำถาม แล้วเด็กสามารถนำคำตอบของเด็ก หรือสิ่งที่เด็กอยากรู่มากกำหนดวิธีการสอน และวางแผนการเรียนรู้เพื่อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติการค้นหาคำตอบในสิ่งที่เด็กสงสัย หรือสิ่งที่อยากรู้ด้วยตนเอง การจัดประสบการณ์เพื่อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติ การค้นหาความรู้มีวิธีการหลากหลาย เช่น การบรรยาย การสาธิต การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การทดลอง การอภิปรายกลุ่มย่อย การทัศนศึกษาการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน การเล่นเกม การแสดงบทบาทสมมติ

4) Reflection ขั้นตอนการเรียนรู้ เป็นการจัดกิจกรรมให้เด็กสะท้อนการเรียนรู้ เกี่ยวกับองค์ความรู้ทั้งหมด หลังจากได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กเกิดความคิดรวบยอด ในสิ่งที่ได้เรียนรู้ในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งถือเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้สะท้อนสิ่งที่ได้เรียนรู้จาก 3 ขั้นตอน โดยเด็กจะนำข้อค้นพบจากการเรียนรู้ หรือความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการเรียนรู้ และกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีการสะท้อน

การเรียนรู้สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การบันทึกโดยการวาดภาพ การเขียนแผนผังความคิด การเล่าเรื่อง การสนทนา การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อน การเลือกใช้กิจกรรมในการสะท้อนการเรียนรู้นี้ ครูควรคำนึงถึงวัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดกิจกรรมสะท้อนการเรียนรู้ ครูจัดกิจกรรมเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม แล้วนำเสนอผลงานของตนเอง จากนั้นเปิดโอกาสให้เด็กคนอื่นได้ซักถาม และแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ควรสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมให้ชัดเจน มีกระบวนการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่หลากหลายเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน มีความสนใจความต้องการธรรมชาติของผู้เรียนในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีความหลากหลายของสื่อ ที่ส่งเสริมการทำงานของผู้เรียนในการค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ทั้งนี้กระบวนการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2560 ได้แบ่งรูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยออกเป็น 6 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ มุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย ฝึกความคล่องแคล่ว และการทรงตัว กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ซึมซับเนื้อหา สารต่างๆ ด้วยการลงมือทำ ครูเป็นบุคคลที่คอยดูแลและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กผ่านการลงมือทำ การคิด การจินตนาการ และแสดงออกความคิดของตนเองผ่านการวาดภาพ และหรือการสร้างสรรค์ผลงานอย่างใดอย่างหนึ่ง กิจกรรมเสรี เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเอง โดยครูจัดสภาพแวดล้อมหรือมุมห้องเรียน เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าไปสัมผัสกับสื่อต่างๆ ที่อยู่ในมุนั้นๆ ทั้งนี้มุมประสบการณ์สำหรับเด็กควรสอดคล้องกับเรื่องที่เด็กเรียนในสัปดาห์นั้นๆ ด้วย กิจกรรมกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้นอกห้องเรียน โดยเน้นการใช้ทักษะทางกายเคลื่อนไหวในการเล่น เช่น การเล่นเครื่องเล่นสนาม การเล่นเกมกลางแจ้งที่บ้าน การเล่นเกม การเล่นกีฬา กิจกรรมเกมการศึกษาเป็นกิจกรรมการเล่นบัตรภาพ มุ่งเน้นการทบทวนเนื้อหา สารของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เพื่อเป็นการทบทวน และตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียน ในการเรียนเรื่องนั้นๆ ของแต่ละวันหรือภายในสัปดาห์ ทั้งนี้ โรงเรียนสาธิตละอออุทิศ ได้มีการออกแบบกิจกรรมประจำวันสำหรับผู้เรียนที่สอดคล้องกับ 6 กิจกรรมที่หลักสูตรฯ ได้กำหนด โดยแบ่งเป็น 5 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในยามเช้า เพื่อกระตุ้นร่างกายของเด็ก ให้มีความพร้อมในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ในแต่ละวัน ซึ่งกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่มีการใช้จังหวะทำนองของดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทั้งนี้ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ ยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานของสมอง ให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมในการเรียนรู้กิจกรรมต่อไป กิจกรรมนิทานส่งเสริมกระบวนการคิด เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการใช้ประสาทสัมผัสด้านการดูและการฟังผ่านการเล่านิทานรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และใช้คำถามเพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดของผู้เรียน กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ และซึมซับเรื่องที่ต้องการให้เด็กรู้หรือเรื่องที่เด็กอยากรู้ กิจกรรมสงบเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกปฏิบัติกิจกรรมตามความสนใจโดยบูรณาการกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ กิจกรรมเสรี

และกิจกรรมเกมการศึกษาไว้ในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อให้เกิดความหลากหลายของกิจกรรม และให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมกลางแจ้งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ ปฏิบัติกิจกรรมนอกห้องเรียนเช่นกิจกรรมพลศึกษา กิจกรรมว่ายน้ำ การเล่นสนามเด็กเล่น และกิจกรรมตามโครงการต่างๆ ที่โรงเรียนได้จัดขึ้น

รูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT สามารถตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ ต่อเนื่อง กระบวนการดำเนินกิจกรรมมีลักษณะการเน้นการลงมือปฏิบัติผ่านประสบการณ์ตรงของเด็ก ปฐมวัยผ่าน เกม เพลง การลงมือปฏิบัติ การเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมสิ่งที่กำหนดผ่านการใช้ภาษา และเปิดโอกาสให้ทดลองใช้ภาษาตามความสนใจ ผ่านการบูรณาการกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมเสริมประสบการณ์ และกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งทั้ง 3 กิจกรรม มีลักษณะ ดังนี้

1. กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นส่งเสริมสุนทรียะผ่านการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างเป็น จังหวะ เช่นการเคลื่อนไหวร่างกายประกอบเพลง การเคลื่อนไหวร่างกายประกอบคำคล้องจอง การเคลื่อนไหวร่างกายประกอบคำบรรยาย การเคลื่อนไหวร่างกายประกอบวัสดุหรืออุปกรณ์

2. กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการการสอดแทรกความรู้ผ่านกิจกรรม เช่น การบรรยายประกอบสื่อของจริง บรรยายประกอบสื่อจำลอง บรรยายประกอบการสาธิต บรรยายประกอบการจำลองสถานการณ์ บรรยายประกอบการฝึกปฏิบัติสถานที่จริง การเล่าเรื่อง

3. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่เน้นการส่งเสริมให้เด็กแสดงความคิด ความรู้สึกร ผ่านผลงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความสามารถของเด็ก ครูควรสะสมผลงานต่างๆ ของเด็กเพราะ ช่วยให้เห็นพัฒนาการของเด็กได้ชัดเจน

3.4 บทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของครูปฐมวัย

เบญญาแสงมะลิ (2545) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของครูปฐมวัยไว้ 10 ประการดังนี้

1. ให้ความช่วยเหลือครูอนุบาล เป็นผู้แนะนำช่วยเหลือผู้ควบคุมดูแลเด็ก เด็กวัยนี้มีความ ต้องการอยากรู้จะทดลอง ความสามารถของตนเองอยู่แล้ว ครูควรให้กำลังใจเด็กเด็กจะลงมือทำด้วยความเต็มใจ ครูเป็นเพียงผู้คอยให้ความช่วยเหลือเด็กทำกิจกรรมได้

2. ให้การอบรมเด็ก เด็กในวัยอนุบาลควรได้รับการอบรมมากกว่าการสอน โดยครูเป็นผู้ให้คำ ชี้แนะชี้แจงชักจูง และควบคุมให้เด็กรู้จักคิดรู้จัก กสังเกต รู้จักเปรียบเทียบ สามารถตัดสินใจ และพึ่งพาตนเองได้ ครูต้องคอยดูแลและอบรมเด็กอย่างสม่ำเสมอ

3. ให้อิสราภาพแก่เด็ก การที่ครู วิธีบังคับเด็กให้นั่งนิ่งๆ อย่างผู้ใหญ่เป็นการอบรมบังคับจิตใจ เด็กในวัยนี้ยิ่งยั้งที่สุด ควรให้อิสราภาพอย่างสม่ำเสมอ

4. ระวังดูแลให้ปลอดภัย เด็กเล็กๆ ที่ร่างกายแข็งแรง จะไม่อยู่นิ่งชอบเคลื่อนไหวเสมอ ครูอนุบาลจึงต้องคอยดูแลให้เด็กอยู่ในสายตาของตนเองอยู่เสมอระหว่างที่เด็กเล่นครูจะต้องอยู่ใกล้ชิด คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำ

5. การเลี้ยงดูเด็กเด็กก่อนวัยเรียน ควรจัดการเลี้ยงเด็กให้เติบโตและสุขสบาย เช่น เรื่องการ กินจัดอาหารที่มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัย ให้เด็กได้รับประทานจัดการเรื่องนอนและการพักผ่อน คือจัดให้เด็กได้พักผ่อน จัดการเรื่องเล่น คือจัดให้เด็กได้เล่นในร่มและกลางแจ้งทุกวัน จัดการเรื่องการ ขับถ่ายคือให้เด็กขับถ่ายเป็นเวลา จัดการเรื่องความสะอาดคือให้เด็กรู้จักล้างมือล้างหน้าและอาบน้ำ

6. ส่งเสริมการเจริญเติบโตในด้านต่างๆ ของเด็ก ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมที่ถูกทางเด็กจะมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์จิตใจดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี

7. ปลุกฝังนิสัยที่ดีงาม เด็กอ่อนวัย 5 ขวบเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของชีวิต สิ่งที่เห็นและได้ทำ จะปลุกฝังนิสัยของเด็กสิ่งนั้นจะซึมซับอยู่ในนิสัยของเด็ก ดังนั้นครูต้องฝึกหัดให้เด็กและครูต้องระวังบุคลิกภาพของตนเองเป็นอย่างดีเพราะเด็กจะยึดถือเป็นแบบอย่าง

8. ขัดเกลานิสัยที่ไม่ดี เด็กในชั้นอนุบาลจะมีนิสัยแตกต่างกันบางคนโมโห บางคนดื้อ บางคนเอาแต่ใจตนเอง ครูจะต้องขัดเกลานิสัยที่ไม่ดีให้หมดไป การขัดเกลานิสัยต้องใช้เวลานาน และครูจะต้องฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ ครูต้องมีความอดทน เมตตา ปราณีต่อเด็กเข้าใจปัญหาและสาเหตุของเด็กจึงจะช่วยเหลือและขัดเกลานิสัยเด็กได้

9. การเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก ครูมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเตรียมสภาพของร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญาให้แก่เด็กให้พร้อมที่จะรับการศึกษาในขั้นต่อไป

10. ให้เด็กมีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับวัย เด็กทุกคนมีความอยากรู้อยากเห็นอยู่เสมอควรให้เด็กได้เรียนรู้นั้น ต้องเป็นสิ่งที่ง่ายและเหมาะสมกับวัย และมีประโยชน์ต่อเด็ก ครูควรปูพื้นฐานของเด็กให้ได้ลงมือทำเด็กจะเข้าใจได้จริง

Gordon and Browne (1993, น.152-156) ได้จัดประเภทบทบาทหน้าที่ของครูอนุบาลไว้ 3 ประเภทคือ บทบาทหน้าที่ในห้องเรียน และบทบาท หน้าที่นอกห้องเรียน และบทบาทอื่นๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ในห้องเรียน

1.1 บทบาทด้านการปฏิสัมพันธ์กับเด็ก (Interacting with children) ครูอนุบาลที่ดีต้องมีความสามารถในการหาวิธีสร้างความสัมพันธ์กับเด็กให้เหมาะสมกับความต้องการของเด็กเป็นรายบุคคล รู้จักวิธีการจูงใจให้เด็กมีความเพียรพยายามในการทำงานให้สำเร็จ เปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆและลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆด้วยตนเอง

1.2 บทบาทในการบริหารจัดการชั้นเรียน (Managing the classroom) ครูอนุบาลต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการ เป็นผู้ให้ความปลอดภัยด้วยการวางแผนการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับเด็กเป็นผู้สังเกตเด็กและเป็นผู้ฟังที่ดี การเป็นผู้สังเกตนักศึกษาฝึกสอนเป็นผู้ฝึกอาสาสมัครที่มาช่วยงานรวมถึงการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง

1.3 บทบาทในการจัดบรรยากาศในการเรียนรู้ (Setting the tone) ผู้อนุบาลเป็นบุคคลสำคัญในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้แก่เด็กได้เล่นและทำกิจกรรมต่างๆโดยต้องคำนึงถึงบรรยากาศด้านอารมณ์จิตใจ (emotional framework) ของเด็กซึ่งประกอบด้วยการเคลื่อนไหวร่างกายของครูระดับเสียงการแสดงสีหน้าแวตตาซึ่งสามารถสื่อความหมายได้โดยไม่ต้องใช้คำพูด มีผลต่อสภาพบรรยากาศห้องเรียนซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมและการเรียนรู้ของเด็กด้วย

1.4 บทบาทในการวางแผนและประเมินหลักสูตร (Planning and Evaluating Curriculum) เป็นกระบวนการที่ครูใช้สังเกตเด็กอย่างเป็นระบบเช่นการจัดบันทึกสถานที่และวิธีการเล่นของเด็กการปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมแล้วนำสิ่งที่บันทึกจากการสังเกตมาอภิปรายร่วมกับผู้ดูแลเด็กเพื่อวางแผนการจัดประสบการณ์ประจำสัปดาห์ซึ่งเป็นวิธีการหากระบวนการพัฒนาเด็ก

2. บทบาทนอกห้องเรียน

2.1 การรายงานผลพัฒนาการเด็ก (Record keeping) การรายงานผลพัฒนาการเด็กเป็นส่วนหนึ่งของการสอนเหตุผลสำคัญ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก คือเพื่อให้ครูทราบข้อมูลของเด็กที่เป็นปัจจุบันอย่างสมบูรณ์ ช่วยให้ครูสามารถคิดวางแผน และจัดกิจกรรมส่งเสริมประสบการณ์ให้กับเด็กได้อย่างเหมาะสม

2.2 การประชุม (Meetings) ครูอนุบาลมีบทบาทในการติดต่อสื่อสารและพบปะกับบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กทั้งโดยตรงและทางอ้อมจึงต้องจัดหาเวลาในการพบปะในรูปแบบการประชุมปรึกษาหารือซึ่งอาจจะเป็นลักษณะที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

3. บทบาทอื่นๆ ประกอบด้วย

3.1 การจัดหา วัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในห้องเรียน

3.2 การติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้เชี่ยวชาญพิเศษเพื่อร่วมมือกันในการช่วยเหลือเด็ก

3.3 การพัฒนาตนเองโดย การเข้าอบรม การร่วมสัมมนาสัมมนาหรือประชุมปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาวิชาชีพการศึกษาดูงานโรงเรียนอื่นๆ เพื่อนำมาพัฒนาการสอน การศึกษาต่อเพื่อเพิ่มพูนคุณวุฒิทางการศึกษาปฐมวัย

จอร์จ ฟูลพฟ์ และคณะ (2553, น.148-149) กล่าวว่า ครูที่ดีต้องหมั่นฝึกฝนและพัฒนาตนเองอยู่เสมอตั้งนั้นควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. มีกลยุทธ์ในการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับความต้องการของเด็กแต่ละคน ทั้งนี้เพื่อจูงใจเด็กให้สนใจ และสะท้อนความคิดกล้าที่จะตีความ และอยากสร้างความหมายด้วยตนเอง

2. การสร้างบรรยากาศที่น่าตื่นเต้น และมีชีวิตชีวาสอดคล้องกับสิ่งที่อ่าน

3. มีความอดทน และความคาดหวังที่สูงต่อความสำเร็จ

4. มีการตอบสนองทางบวกต่อพฤติกรรมกรรมการอ่านเขียน

5. การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพทั้งในเชิงสติปัญญาและเชิงสุนทรีย์

6. การให้โอกาสผู้อ่านในการฝึกฝนทักษะทางภาษาต่างๆ ที่สัมพันธ์กับความจริงในธรรมชาติ

7. การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่เต็มไปด้วยสื่ออุปกรณ์การอ่าน และการเขียนที่สะดวกต่อการหยิบใช้

8. การจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆรูปแบบ ทั้งกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และรายบุคคล

9. ให้โอกาสเด็กได้ทำงานอย่างอิสระ ได้เล่นกับความคิดและจินตนาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในหนังสือ ทั้งในลักษณะของการทำงานคนเดียว และการเลือกกลุ่มที่จะทำงานด้วย

เยาวพา เดชคุปต์ (2554, น.59) ได้เสนอบทบาทหน้าที่ของครูตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. จัดบรรยายภาคการเรียนรู้ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพหุปัญญา โดยผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง ได้มีโอกาสคิด แก้ปัญหา สำรวจ และค้นคว้าด้วยตนเอง

2. บูรณาการหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาพหุปัญญาผู้เรียนทุกคน

3. พัฒนาสภาพแวดล้อม และสื่อการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้

4. ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มากขึ้น เช่น การพาเด็กไปทัศนศึกษา สัมภาษณ์ชุมชน นำชุมชนมามีส่วนร่วม จัดทำโครงการ เป็นต้น

สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของครูปฐมวัยประกอบด้วยบทบาทหน้าที่ทางวิชาการครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการจัดประสบการณ์ การวัดการประเมินผล การใช้สื่อประกอบการสอน และการพัฒนาตนเองเพื่อให้ความพร้อมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก บทบาทหน้าที่ในการจัดการชั้นเรียนได้แก่การจัดสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาดปลอดภัย เป็นระเบียบเรียบร้อย อากาศถ่ายเท มีแสงสว่างที่เหมาะสม และมีสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย บทบาทหน้าที่งานธุรการ เป็นการให้คำชี้แนะหรือชี้แจงผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับอนุบาล และการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กแต่ละช่วงวัย รวมทั้งการจัดทำเอกสารต่างๆ ที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็ก เช่น ประวัตินักเรียน บัญชีเรียกชื่อ ตารางกิจกรรมประจำวัน เป็นต้น บทบาทหน้าที่การ เป็นผู้ประสานงาน ครูมีบทบาทหน้าที่ประสานงาน เพื่อทำงานร่วมกับเพื่อนครูในโรงเรียน ผู้ปกครองชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยทั้งในด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การส่งเสริมพัฒนาการเด็กการบำบัด และการช่วยเหลือเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

คุณลักษณะของครูปฐมวัย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2539) เสนอว่า คุณลักษณะของครูอนุบาล หมายถึง ลักษณะประจำพร้อมทั้งการกระทำที่ชี้ให้เห็นถึงความคิดของครูผู้ทำหน้าที่สอนและอบรมเลี้ยงดูเด็กครูอนุบาลนอกจากจะทำหน้าที่ในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนแล้วยังต้องทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยซึ่งแตกต่างไปจากครูผู้สอนในระดับคนอื่นดังนั้นครูอนุบาลจึงควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. รักเด็ก ถ้าครูอนุบาลมีนิสัยรักเด็กอย่างแท้จริงแล้วจะทำให้อยู่กับเด็กได้อย่างมีความสุขและเต็มใจที่จะทำงานต่างๆอย่างเต็มกำลังความสามารถ
2. ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก เนื่องจากวัยเด็กนี้ต้องการความอบอุ่นซึ่งถ้าเด็กได้รับความอบอุ่นเหมือนอยู่ที่บ้านแล้วจะทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจและอยากมาโรงเรียน
3. เมตตากรุณา บุคคลที่จะอยู่กับเด็กควรเป็นผู้ที่มีจิตใจรักและเอ็นดูเด็กปรารถนาให้เด็กมีความสุขและถ้าหากครูอนุบาลได้อบรมเด็กในสิ่งเหล่านี้แล้วก็จะทำให้เด็กมีจิตใจที่อ่อนโยนมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเช่นเดียวกัน
4. อารมณ์ดีครูอนุบาลควรมีอารมณ์ดีและควบคุมอารมณ์ตนเองได้
5. ใจเย็นครูอนุบาลต้องเป็นคนใจเย็นเนื่องจากเด็กๆมักจะมีปัญหาให้ช่วยเหลืออยู่เสมอ
6. อดทนครูอนุบาลต้องมีความอดทนเนื่องจากต้องทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กซึ่งเด็กวัยนี้ยังไม่สามารถเข้าใจหรือทำอะไรได้เหมือนผู้ใหญ่
7. ขยันเป็นผู้ที่เอาใจใส่ต่อหน้าที่ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอและรับผิดชอบงานในหน้าที่
8. ยุติธรรม ครูอนุบาลต้องมีความยุติธรรมและวางตัวเป็นกลาง
9. ซื่อสัตย์เนื่องจากครูอนุบาลต้องปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลหลายฝ่ายและต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กด้วย
10. ยิ้มแย้มแจ่มใสครูอนุบาลต้องเป็นผู้หญิงยิ้มแย้มแจ่มใสดูแล้วน่าคบหาสมาคมด้วยทำให้ผู้ใกล้ชิดรู้สึกอบอุ่น

11. คล่องแคล่วว่องไวครูอนุบาลต้องมีความคล่องแคล่วว่องไวกระชับกระเฉงเนื่องจากต้องดูแลเด็กที่อยู่ในวัยไม่อยู่นิ่ง
12. หน้าตาทรวดทรงและท่าทางดีครูอนุบาลควรฝึกการนั่งการเดินการยืนให้ถูกต้องน่าดูเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กหน้าตาควรแต่งพองามทรงผมเหมาะกับวัย
13. สุขภาพดี ครูอนุบาลต้องรักษาสุขภาพให้แข็งแรงเนื่องจากต้องทำกิจกรรมร่วมกับเด็กด้วย
14. การแต่งกายดีครูอนุบาลควรแต่งกายให้หน้าดูสะอาดเรียบร้อยเหมาะสมกับวัย
15. วาจาสุภาพไพเราะครูอนุบาลจะต้องรู้จักใช้คำพูดควรใช้คำพูดที่เด็กสามารถเข้าใจความหมายได้พูดจาสุภาพอ่อนหวานและไพเราะเนื่องจากเด็กอนุบาลเป็นวัยที่อยู่ระหว่างการเรียนรู้ภาษาจะจดจำสิ่งที่ได้ยินและจะพูดตาม
16. กิริยามารยาทดี ครูอนุบาลควรใช้กิริยามารยาทงามรู้จักกาลเทศะรู้จักมารยาทต่างๆ ในสังคมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก
17. ตรงต่อเวลาและหน้าที่ครูอนุบาลต้องตรงต่อเวลาและหน้าที่เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเพื่อนร่วมงานอีกทั้งควบคุมดูแลการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
18. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเนื่องจากครูอนุบาลต้องปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลหลายฝ่ายจึงต้องสามารถปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
19. เข้าใจธรรมชาติและความต้องการของเด็กครูอนุบาลต้องมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กและสามารถส่งเสริมพัฒนาพัฒนาการต่างๆ ให้กับเด็กได้
20. ชอบศิลปะครูอนุบาลควรจะวาดภาพระบายสีได้อย่างน้อยวาดภาพลายเส้นบนกระดานดำได้ร้องเพลงได้ทำท่าทางประกอบเพลงได้สามารถเล่นดนตรีได้สิ่งเหล่านี้จะทำให้การสอนน่าสนใจสำหรับติดยิ่งขึ้น
21. รับฟังคำพูดและตอบคำถามเด็กเนื่องจากเด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็นชอบทำสิ่งต่างๆ ที่อยากรู้และมีความสงสัยอยู่เสมอดังนั้นครูอนุบาลจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการตอบคำถามเด็กได้อย่างตรงกับความจริงเท่าที่เด็กจะเข้าใจความหมายได้
22. ให้ความร่วมมือกับผู้ปกครองเด็กครูอนุบาลควรสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้านกับโรงเรียนควรปฏิบัติตนเป็นมิตรที่ดีต่อพ่อแม่และผู้ปกครองเด็กยินดีให้เด็กร่วมมือและช่วยเหลือแนะนำเพื่อแก้ปัญหาเด็ก
23. ประเมินผลการปฏิบัติงานตนเองครูอนุบาลควรประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเองในทุกๆ ด้านด้วยความเที่ยงตรงได้แก่ด้านการสอนการเรียนของเด็กการผลิตและการใช้สื่อการสอนการปรับตัวของเด็กการส่งเสริมพัฒนาการการอบรมเลี้ยงดูเด็กความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานพ่อแม่ผู้ปกครองและงานธุรการประจำชั้น

Colker (2008, อ้างอิงใน จีระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ, 2553, น.33-34) ได้เสนอคุณลักษณะ 12 ประการของครูที่มีประสิทธิผล ดังนี้

1. ความรู้สึกต่อสิ่งที่ทำ (Passion) มีความรู้สึกต่อสิ่งที่ต้องทำ การกระตือรือร้นต่อการกระทำต่างๆ ของเด็ก

2. ความพากเพียร (Perseverance) มีความเต็มใจในการที่จะต่อสู้ตามความเชื่อของตนทั้งที่เกี่ยวกับความต้องการของเด็กหรือปัญหาทางการศึกษา

3. ความเต็มใจที่จะเสี่ยง (Willingness to take risks) มีความเต็มใจที่จะเสี่ยงในการกระทำต่างๆ โดยมีเป้าหมายคือการทำเพื่อเด็ก

4. การประนีประนอมเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย (Pragmatism) มีความเต็มใจในการประนีประนอมด้วยความเข้าใจว่าการหยุดชั่วคราวสำหรับชัยชนะเล็กๆ ก็ยังคงทำให้ไปถึงเป้าหมายได้

5. ความอดทน (Patience) มองสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความคับข้องใจความโกรธว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายต้องอดทนเพื่อความสำเร็จในการทำงานกับเด็กและครอบครัว

6. ความยืดหยุ่น (Flexibility) ต้องรู้จักปรับการทำงานให้ดำเนินไปได้ดีกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและที่คาดไม่ถึง

7. การยอมรับต่อความหลากหลาย (Respect) เคารพต่อเด็กและครอบครัวเกิดความรู้สึกที่ดีต่อความหลากหลายสร้างบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติให้เกิดขึ้น

8. ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) จำเป็นสำหรับการสอนเด็กที่มีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันต้องเรียนรู้ด้วยวิธีทางที่แตกต่างความคิดสร้างสรรค์จะช่วยให้

9. การตระหนักรู้ในตนและสิ่งที่จะปฏิบัติ (Authenticity) ตระหนักรู้ในตนว่าเป็นใครและทำเพื่ออะไรจะทำให้มีความมั่นคงและความมั่นใจจะสื่อถึงเด็กที่จะรู้ว่าครูของตนเชื่อถือได้และจะตอบสนองตามนั้น

10. การใฝ่รู้ใฝ่เรียน (Love of learning) ต้องสนใจใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่เด็กการเรียนรู้เป็นสิ่งหนึ่งของชีวิตคงต้องแสวงหาความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยทางด้านการสอนที่เป็นปัจจุบัน

11. การมีพลังสูง (High energy) มีความสำคัญที่ครูจะต้องแสดงให้เห็นว่ามีพลังเด็กส่วนใหญ่จะตอบสนองครูที่มีพลังเห็นคุณค่าของความกระตือรือร้น

12. การมีอารมณ์ขัน (Sense of humor) การเรียนรู้จากสนุกถ้าครูมีอารมณ์ขันจะพบได้จากห้องเรียนที่เต็มไปด้วยเสียงหัวเราะอย่างเป็นธรรมชาติ

จุฬินทิพา นพคุณ (2558) ได้แบ่งคุณลักษณะของนักศึกษาศาขการศึกษาศาสตร์ไว้ 7 ลักษณะ ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาผู้อื่น หมายถึง การแสดงออกถึงการให้เด็กทำกิจกรรมตามความถนัดจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับพัฒนาการให้คำแนะนำต่างๆ เมื่อเด็กทำกิจกรรมประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับเด็ก

2. ด้านการเสริมพลังอำนาจ หมายถึง การแสดงออกถึงการรับฟังสิ่งที่เด็กพูดและตอบคำถามเด็กด้วยความใส่ใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น ด้วยการบอกอ้อมสัมผัส พูดคุย แสดงความเป็นมิตรและสบตากับเด็กผู้ชมเชย และให้รางวัลเมื่อเด็กทำดีให้อิสระในการเลือกกิจกรรมด้วยตนเอง และเปิดโอกาสให้เด็กได้เป็นผู้นำ

3. ด้านความนอบน้อม หมายถึง การแสดงออกกับเด็กอย่างสุภาพ ยิ้มแย้ม ไม่ถือตัวกับเด็กพูดกับเด็กด้วยคำพูดสุภาพ อธิบายสิ่งต่างๆ ให้เด็กฟังอย่างใจเย็น และขัดถ้อยขัดคำไม่เปรียบเทียบกับเด็กรับฟัง และพูดคุยกับเด็กเมื่อเด็กเกิดปัญหา หรือเกิดความไม่สบายใจให้อภัยเมื่อเด็กทำผิด

4. การไม่เห็นแก่ตัว หมายถึง การแสดงออกถึงการทุ่มเทเสียสละเวลาสอนอย่างเต็มที่ ไม่เอาเวลาสอนไปทำอย่างอื่น สอนอย่างเต็มความสามารถ เต็มใจสอนเด็กเพิ่มเติมนอกเหนือเวลาเรียนโดยไม่คิดเรื่องค่าตอบแทน สละเวลาปฏิบัติงานเกินเวลาในวันหยุด หรือนอกเหนือจากหน้าที่ตามความจำเป็นและศึกษาหาความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาเด็กอยู่เสมอ

5. ด้านการบริการ หมายถึง การแสดงออกถึงความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือเด็กทุกคนด้วยความเต็มใจ ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีความยุติธรรมวางตัวเป็นกลาง ไม่แบ่งแยก เพศ อายุ ศาสนา ชนชาติภาษา ชาติกำเนิด

6. ด้านการตระหนักรู้ หมายถึง การแสดงออกถึงการรับรู้ข้อดี ข้อเสีย ของตนเองสังเกตเด็กทุกคนในชั้นเรียนเป็นประจำ เปิดใจรับฟังความคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กเข้าใจธรรมชาติของแต่ละวัย สงสารเมื่อเห็นเด็กร้องไห้หรือทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองไม่ได้ปล่อยให้เด็กทำสิ่งต่างๆ ตามศักยภาพของตนเอง ไม่บังคับเด็กจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และความต้องการของเด็กไม่ยึดติดกับอารมณ์ของตนเองในการประเมินผลเด็ก ใส่ใจในรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ในผลงานของเด็ก

7. ด้านการสร้างชุมชน หมายถึง การแสดงออกหรือทักทายยิ้มแย้มแจ่มใสพูดคุยอย่างเป็นกันเองกับผู้ปกครองเต็มใจรับฟังปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็ก หรือการเรียนของเด็ก ให้คำปรึกษาแนะนำเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองแนะนำสิ่งต่างๆ ให้ความรู้ผู้ปกครองผ่านข่าวสารของโรงเรียนและเชิญผู้ปกครองประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

นัยนา ขนนอนเวช (2540) ทำการศึกษาคุณลักษณะของครูอนุบาลในทัศนคติของผู้บริหารโรงเรียนพบว่าคุณลักษณะของครูปฐมวัยที่พึงประสงค์มี 5 ลักษณะดังนี้

1. ด้านการสอน เป็นการกระตุ้นให้เด็กอยากรู้อยากเห็น และหาประสบการณ์ใหม่ๆ ที่เหมาะสม จัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล รู้จักนำวัสดุเหลือใช้มาจัดทำสื่อการเรียนการสอน มีการวัดการประเมินผลรายงานความก้าวหน้าของเด็กอยู่เสมอ ส่งเสริมให้เด็กเสนอความคิดเห็นทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม และมีการเตรียมการสอนและบันทึกหลังการสอนทุกครั้ง

2. ด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นการประสานงานกับผู้บริหารเพื่อนร่วมงาน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยเหลือให้เด็กแก้ปัญหาด้วยตนเอง และทำความเข้าใจกับผู้ปกครองให้ยอมรับความสามารถและพัฒนาการของเด็กมีความเต็มใจช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน เอาใจใส่เด็กและสนใจปัญหาเด็ก

3. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม เป็นความรักและศรัทธาในอาชีพครู ให้เกียรติครูด้วยกัน มีความเมตตากรุณาและเห็นใจผู้อื่น ซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม ช่วยเหลือตอบแทนผู้มีพระคุณ รู้จักปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา รักษาความลับของเด็กและเพื่อนร่วมงานได้ดี เสียสละ อดทน และมีความประพฤติเรียบร้อย

4. ด้านการพัฒนาตนเอง เป็นการปฏิบัติงานที่มีแบบแผนชัดเจน มีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ นำผลงานวิจัยใหม่ๆ มาปรับใช้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี

5. ด้านบุคลิกภาพสุขภาพจิต เป็นการปฏิบัติตัวอย่างสุขุมรอบคอบมีสุขภาพจิตดีอารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใสอ่อนโยนมีอารมณ์มั่นคงไม่อ่อนไหวง่าย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต (2560, น.12) มีวัตถุประสงค์ในการเพื่อพัฒนาบัณฑิตที่มีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครูเป็นหลักในการปฏิบัติตน และมีความรับผิดชอบต่อวิชาการ วิชาชีพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
2. มีความรอบรู้ เข้าใจในพัฒนาการของเด็กปฐมวัย เชี่ยวชาญในการจัดการเรียนรู้ และ งานด้านการศึกษาปฐมวัย สามารถประยุกต์ใช้แนวคิด ทฤษฎีที่มีกับการปฏิบัติงานจริงในบริบทของสถานศึกษาและชุมชนเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมกัน
3. มีทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารทางการศึกษา ทักษะการสื่อสารและทำงานร่วมกับเด็ก ครอบครัว ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฐมวัย ทักษะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และทักษะการแก้ปัญหา แสวงหาทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมและปฏิบัติได้
4. มีความสามารถในการติดตามพัฒนาการของศาสตร์ทั้งหลาย และบูรณาการศาสตร์แบบสหวิทยาการ และพหุวิทยาการเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในกลุ่มวิชาชีพในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ
5. มีบุคลิกภาพและสมรรถนะสำหรับครูปฐมวัยมืออาชีพ อดทน ใจกว้าง มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาสมรรถนะของตนอยู่เสมอ พร้อมทั้งมีความสามารถด้านภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร
6. มีความสามารถในการพัฒนางานประจำจากการวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเพื่อแก้ปัญหาพัฒนางานในชั้นเรียน และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในงานการศึกษาปฐมวัย
7. มีความสามารถเป็นผู้นำทางวิชาการให้กับหน่วยงานทางการศึกษา หรือสถานประกอบการที่เกี่ยวข้องได้

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของครูปฐมวัยที่พึงประสงค์คือ ต้องมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู ซึ่งส่งผลต่อการแสดงความรัก ความอบอุ่น ความเมตตากรุณาต่อเด็กอนุบาล และความขยันอดทน ยุติธรรม ซื่อสัตย์ สุจริตต่อหน้าที่ของตนเอง การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี มีกิริยามารยาทที่เหมาะสม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต มุ่งเน้นการพัฒนาบัณฑิตที่มีคุณลักษณะ 7 ประการดังนี้

- 1) มีคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณต่อวิชาชีพครู
- 2) มีความรู้เข้าใจในพัฒนาการเด็กปฐมวัย
- 3) มีทักษะในศตวรรษที่ 21
- 4) มีความสามารถในการติดตามพัฒนาการของศาสตร์ทั้งหลาย
- 5) มีบุคลิกภาพและสมรรถนะของครูปฐมวัยมืออาชีพ
- 6) มีความสามารถในการพัฒนางานจากการวิจัย
- 7) มีความสามารถเป็นผู้นำทางวิชาการให้กับหน่วยงานทางการศึกษา

4. แนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการกิจกรรมแบบ PRWAIT

4.1 ความหมายและองค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน

บุญชม ศรีสะอาด (2537,140) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอนโดยมีความหมาย 2 แนวใหญ่ คือ 1)รูปแบบการสอนเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนหรือวิธีการสอน 2) การสอนเป็นโครงสร้างที่แสดงถึงองค์ประกอบต่างๆ ในการสอนที่จะนำมาใช้ร่วมกันเพื่อให้เกิดผลแก่ผู้เรียนตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

ทิตินา แคมมณี (2559) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1. ปรัชญาทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหลักของรูปแบบการเรียนนั้นๆ

2. มีการบรรยาย อธิบายสภาพ หรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ

3. หลักการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้นๆ

4. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูล เกี่ยวกับวิธีการสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ทั้งนี้ได้จัดประเภทของรูปแบบการเรียนการสอนตามลักษณะของวัตถุประสงค์เฉพาะหรือเจตนารมณ์ของรูปแบบ จัดออกเป็น 5 หมวด ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) เป็นรูปแบบการเรียนการสอน ที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระต่างๆ เนื้อหาสาระนั้น อาจอยู่ในรูปของข้อมูลข้อเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด เช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย

2. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นพัฒนาด้านจิตพิสัย (affective domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นเรื่องยากแก่การพัฒนาหรือปลูกฝังการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบที่เพียงช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอต่อการช่วยให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักการและวิธีการอื่นๆ เพิ่มเติมเช่นรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม (Bloom)

3. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะพิสัย (psycho-motor) เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติการกระทำ หรือการแสดงออกต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักการวิธีการที่แตกต่างไปจากการพัฒนาด้านจิตพิสัย หรือพุทธิพิสัย เช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวการพัฒนาทักษะปฏิบัติของซิมป์สัน (Simpson)

4. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (process skills) รูปแบบนี้เกี่ยวข้องกับทักษะกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการต่างๆ ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญา เช่น กระบวนการสืบสวนแสวงหาความรู้หรือกระบวนการคิดต่างๆ เช่น การคิดวิเคราะห์ การอุปนัย การนิรนัยการใช้เหตุผล การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หรืออาจเป็นกระบวนการทางสังคมเช่น กระบวนการทำงานร่วมกัน รูปแบบการสอนที่เน้นการ

พัฒนาผู้เรียนด้านกระบวนการ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการสืบสวน รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอแรนซ์

5. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นบูรณาการ (Intergration) เป็นรูปแบบที่พัฒนาการเรียนรู้ด้านต่างๆ ของผู้เรียนไปพร้อมๆ กัน โดยใช้การบูรณาการทั้งด้านเนื้อหาสาระ และวิธีการรูปแบบในลักษณะนี้กำลังได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะมีความสอดคล้องกับหลักทฤษฎีทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนารอบด้าน หรือการพัฒนาเป็นองค์รวม เช่น รูปแบบการเรียนการสอนทางตรง รูปแบบการเรียนการสอนตามวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT รูปแบบการเรียนการสอนของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอน หมายถึง โครงสร้างที่แสดงถึงองค์ประกอบที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดผลกับผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนประกอบด้วย ปรัชญาทฤษฎี หลักการ แนวคิด ลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับความสามารถของผู้เรียน และวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ พุทธิพิสัย (cognitive domain) มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระต่างๆ จิตพิสัย (affective domain) มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ ทักษะพิสัย (psycho-motor) มุ่งช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติการกระทำ หรือการแสดงออกต่างๆ และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดโครงสร้างโดยมุ่งเน้นธรรมชาติของการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ตระหนักถึงเขาวงกตปัญหาหรือรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความถนัดแตกต่างกัน

4.2 แนวคิด และหลักการการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

ทิสนา แคมมณี (2542) ได้พัฒนารูปแบบการสอนโมเดลชิปปา และได้เสนอแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมดังนี้

1. การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย (physical participation) โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อใช้ประสาทสัมผัสการรับรู้ของผู้เรียนตื่นตัวพร้อมที่จะรับข้อมูลและการเรียนรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเหมาะสมกับวัยและระดับความสนใจของผู้เรียน

2. การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา (intellectual participation) โดยการจัดกิจกรรมที่ท้าทายความคิดของผู้เรียนสามารถกระตุ้นสมองของผู้เรียนให้เกิดการเคลื่อนไหวช่วยให้ผู้เรียนเกิดความจดจ่อในการคิดสนุกที่จะคิดโดยเรื่องที่สอนจะต้องไม่ง่ายและไม่ยากเกินไปสำหรับผู้เรียนครูจึงต้องหาประเด็นการคิดที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดหรือลงมือทำ

3. การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม (social participation) โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีจึงควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย

4. การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางอารมณ์ (emotional participation) โดยการจัดกิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนจะช่วยให้ผู้เรียนนั้นเกิดความหมายต่อตนเองกิจกรรมจึงควรเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประสบการณ์และความเป็นจริงของผู้เรียนจะต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนโดยตรงหรือใกล้ตัวผู้เรียน

Sayol et al (1981, 294-299) กล่าวถึง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโมเดลคิดซึ่งเป็นแบบแผนการเรียนการสอนที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบการจะพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนใดจะต้องมีหลักเกณฑ์เพื่อให้เกิดผลตามที่ มุ่งหมายกำหนดและเกิดประสิทธิภาพมากที่สุดผู้พัฒนารูปแบบควรคำนึงถึงหลักเกณฑ์การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนดังนี้

1. เป้าหมายและวัตถุประสงค์ การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนควรคำนึงถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการสอน การกำหนดจุดประสงค์ของกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ฉะนั้นรูปแบบการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์

2. โอกาสบรรลุเป้าหมาย การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการที่จะบรรลุเป้าหมายซึ่งขึ้นอยู่กับความสอดคล้องระหว่างกิจกรรมกับวัตถุประสงค์ในการสอน

3. แรงจูงใจของผู้เรียน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนควรจัดให้มีกิจกรรมที่เป็นแรงจูงใจสำหรับผู้เรียนเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่เหมือนนายในการเรียนรู้

4. หลักการเรียนรู้ การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนไม่ควรยึดมั่นกับทฤษฎีหรือหลักการเรียนรู้เพียงอย่างเดียวแต่ควรนำหลักการเรียนรู้หลายหลายอย่างมาปรับใช้ในการปฏิบัติด้วยเช่นการพัฒนาทางสติปัญญาด้านเจตคติ ค่านิยม เป็นต้น

5. สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือและทรัพยากรการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้อาจต้องคำนึงถึงความพร้อมในด้านดังกล่าวที่จำเป็นสำหรับพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

Bruce and Weil (2000) เสนอข้อสังเกตในการพัฒนารูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนการสอนต้องมีปรัชญา ทฤษฎี หรือหลักการของรูปแบบ เช่น ทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้

2. เมื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแล้ว ก่อนนำไปใช้อย่างแพร่หลายต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี และตรวจสอบคุณภาพในสถานการณ์จริง มีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อเป็นการยึดมั่นในการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. เมื่อตกลงจะใช้รูปแบบการเรียนการสอนได้แล้ว ต้องศึกษาธรรมชาติความเข้าใจปรัชญาทฤษฎี หลักการวัตถุประสงค์ ข้อจำกัดของรูปแบบ วางแผนในการดำเนินงานอย่างละเอียด เมื่อได้ทดลองใช้ควรศึกษาผลประเมินผลและปรับปรุง

4. ควรทดลองใช้ทีละรูปแบบ และพยายามจนรู้สึกล่วงแล้วจึงค่อยๆ เพิ่มรูปแบบอื่นๆ ต่อไปก็จะสามารถผสมผสานรูปแบบต่างๆ ในการสอนแต่ละครั้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Joyce and Weil (1986) เสนอหลักการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

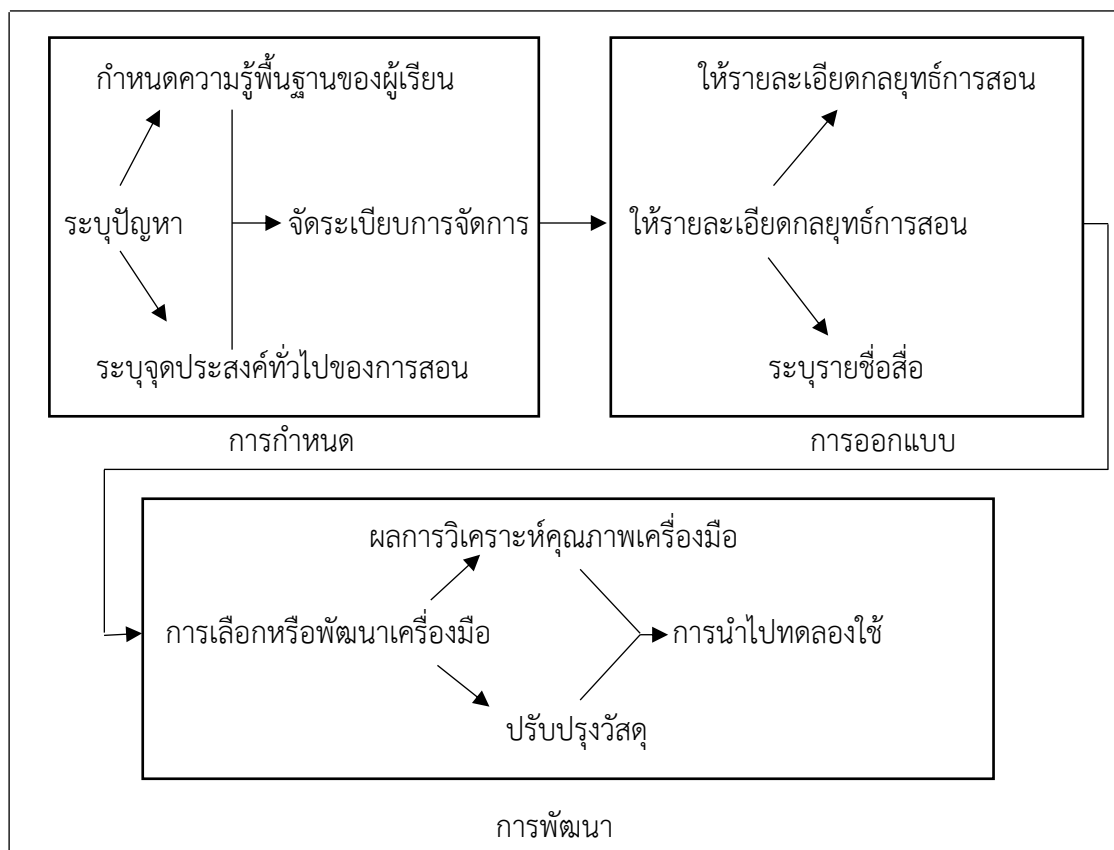
1. การสร้างรูปแบบการสอนควรมีทฤษฎีรับรอง เช่น ทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้

2. เมื่อพัฒนารูปแบบแล้วก่อนนำไปใช้อย่างแพร่หลายต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี และตรวจสอบคุณภาพในเชิงการนำไปใช้ในสถานการณ์จริงและนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไข

3. การพัฒนารูปแบบอาจออกแบบให้ใช้ได้กว้างขวางหรือเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

4. การพัฒนารูปแบบการสอน จะมีจุดมุ่งหมายหลักที่เป็นตัวตั้งในการพิจารณาเลือกรูปแบบไปใช้กล่าวคือถ้าผู้ใช้นำรูปแบบการสอนไปใช้ตรงกับจุดมุ่งหมายหลัก จะทำให้เกิดผลสูงสุดแต่ก็จะสามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นๆ ถ้าเห็นว่าเหมาะสม

Knirk and Gustafson's Synthesized Model (1986, อ้างอิงใน ขบา พันธุ์ศักดิ์, 2550) ได้รูปแบบการออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ดังภาพที่ 2.4

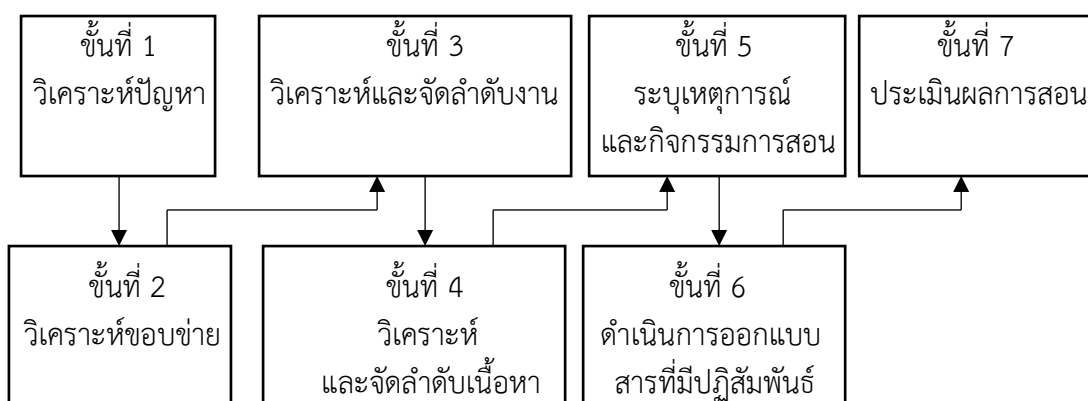

ภาพที่ 2.4 รูปแบบการออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนของ Knirk and Gustafson (1986)

การออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนของ Knirk and Gustafson ประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ การกำหนดปัญหาการออกแบบและการพัฒนา องค์ประกอบที่ 1 การกำหนดปัญหาเริ่มด้วยการระบุปัญหา หรือสิ่งที่ต้องการและกำหนดพฤติกรรมของผู้เรียน และจุดประสงค์ทั่วไปของการสอนจากนั้นจึงจัดระเบียบการจัดการ ซึ่งจะเข้าสู่ขั้นตอนของการออกแบบซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ 2 โดยเริ่มที่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอนกำหนดรายละเอียดของกลยุทธ์ที่จะใช้ในการสอนกำหนดรายละเอียดของสื่อที่ใช้ จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนขององค์ประกอบที่ 3 คือการพัฒนาซึ่งเริ่มด้วยการคัดเลือกหรือพัฒนาเครื่องมือที่จะนำไปใช้ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอน โดยพิจารณาจากผลของการวิเคราะห์เครื่องมือ หรือผลของการปรับปรุงเครื่องมือนำไปทดลองใช้ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายขององค์ประกอบในการออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

Leslin, Pollock and Reiguluth (1992) เสนอรูปแบบการออกแบบและพัฒนารเรียนการสอน ดังภาพที่ 2.5

วิเคราะห์ความต้องการ การเลือกและจัดลำดับเนื้อหา การพัฒนาบทเรียน การประเมินผลการสอน

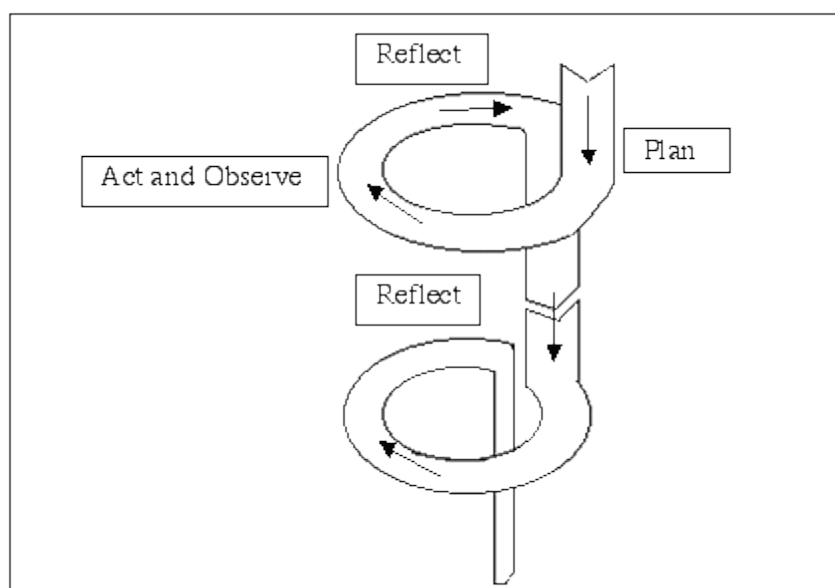

ภาพที่ 2.5 รูปแบบการออกแบบและพัฒนารเรียนการสอนของ Leslin, Pollock and Reiguluth (1992)

รูปแบบการออกแบบและพัฒนารเรียนการสอนของ Leslin, Pollock and Reiguluth มี 4 องค์ประกอบหลัก คือ การวิเคราะห์ความต้องการ การเลือกและจัดลำดับเนื้อหา การพัฒนาบทเรียน และการประเมินผลการสอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความต้องการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหา การวิเคราะห์ของปัญหา ตลอดจนความต้องการในการจัดการเรียนการสอน
2. การเลือกและจัดลำดับเนื้อหา ประกอบด้วย การวิเคราะห์งาน และจัดลำดับของงานว่าในการจัดการเรียนการสอนนั้น ควรจะนำสาระใดไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอันดับแรก สาระใดควรนำไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลำดับต่อไป
3. การพัฒนาบทเรียน ประกอบด้วย การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน และการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จะใช้ในการสอนแต่ละครั้งแล้วจึงนำไปทดลองใช้รูปแบบที่ได้ออกแบบไว้
4. การประเมินผลการสอน เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำหลังจากได้ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพของรูปแบบการสอนที่ได้พัฒนาขึ้น

Kemmis and McTaggart (1988) ได้เสนอรูปแบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Models of Action Research) ดังภาพที่ 2.6

ภาพที่ 2.6 Action Research Cycle (source McTaggart et al., 1982)

วีระยุทธ ชาตะการณฺจณ (2553, น.2,5-6) กล่าวว่ารูปแบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Models of Action Research) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (plan) การปฏิบัติ (act) การสังเกต (observe) และการสะท้อนผลการปฏิบัติ (reflect) ซึ่งเมื่อครบวงจรหนึ่ง ๆ จะพิจารณาปรับปรุงแผน (replanning) เพื่อนำไปปฏิบัติในวงจรต่อไปจนกว่าจะบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงาน และได้อธิบายขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

1. การจำแนกหรือพิจารณาปัญหาที่ประสงค์ จะศึกษาผู้วิจัยและกลุ่มที่ทำวิจัยจะต้องศึกษารายละเอียดของปัญหาที่จะศึกษาอย่างชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนที่จะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะต้องศึกษาค้นคว้าแสวงหาหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ ให้กว้างขวางพอสมควร

2. เลือกปัญหาสำคัญ ที่เป็นสาระควรแก่การศึกษาวิจัยโดยอาศัยพื้นฐานจากหลักการและทฤษฎีมาใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะของปัญหา แล้วสร้างวัตถุประสงค์และสมมติฐานของการวิจัยในรูปแบบของข้อความที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัญหากับหลักการหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3. เลือกเครื่องมือการวิจัยที่จะช่วยให้ได้คำตอบของปัญหาตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยเครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัยมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองปฏิบัติหรือแบบฝึกหัดตามวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่เป็นผลจากการปฏิบัติการ เช่น แบบทดสอบแบบสังเกตพฤติกรรม เป็นต้น

4. บันทึกเหตุการณ์อย่างละเอียด ในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยทั้งส่วนที่เป็นความก้าวหน้าและที่เป็นอุปสรรคตามวงจรของการปฏิบัติการทั้ง 4 ขั้นตอนโดยจะต้องเก็บสะสมข้อบันทึกต่างๆ

ไว้เพื่อใช้ในการปรับปรุงวงจรปฏิบัติในรอบต่อไป และเพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับใช้วิเคราะห์หาคำตอบของสมมติฐาน

1) ขั้นการวางแผน (Planning) เริ่มด้วยการสำรวจปัญหา รวมกันระหว่างบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้ปัญหาที่สำคัญที่ต้องการแก้ไข ตลอดจนการแยกแยะรายละเอียดของปัญหานั้นเกี่ยวกับลักษณะของปัญหาเกี่ยวข้องกับไทยแนวทางการแก้ไขอย่างไร และจะต้องปฏิบัติอย่างไร

2) ขั้นปฏิบัติการ (Action) เป็นการนำแนวคิดที่กำหนดเป็นกิจกรรมในขั้นวางแผนมาดำเนินการ โดยวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกันของทีมงานประกอบไปด้วยเพื่อทำการแก้ไขปรับปรุงแผน ฉะนั้นแผนที่กำหนดควรจะมีที่ยึดหยุ่นกลับได้

3) ขั้นสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยความรอบคอบซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวังโดยอาศัยเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เข้าช่วย

4) ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reception) เป็นขั้นสุดท้ายของวงจรการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทำการประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการแก้ปัญหาหรือสิ่งที่เป็นข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติการ ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และระบบการศึกษาของโรงเรียนที่ประกอบการอยู่ โดยผ่านการร่วมอภิปรายปัญหา และการประเมินโดยกลุ่มซึ่งจะทำให้ได้แนวทางของการพัฒนาและขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะได้ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่การปรับปรุงและวางแผนงานปฏิบัติต่อไป

5. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ของข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการตรวจสอบรายละเอียดของข้อมูล เพื่อให้มั่นใจความถูกต้องแสดงรายละเอียดในการอภิปรายต่างๆ จัดหมวดหมู่และแยกประเภทของกลุ่มข้อมูลตามหัวข้อที่เหมาะสมเปรียบเทียบข้อแตกต่างและความคล้ายคลึงของข้อมูลแต่ละประเภทโดยการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งร่วมกับผู้วิจัย

6. ตรวจสอบข้อมูลที่กลุ่มวิจัยได้รวบรวมพิจารณาไว้แล้วอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปหาคำตอบที่เป็นสาเหตุ วิธีการแก้ปัญหา และผลที่ได้รับตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด หากผู้วิจัยสามารถทำตามประมวล และสรุปเป็นหลักการ (principle) รูปแบบ (model) ของการปฏิบัติข้อเสนอเชิงทฤษฎี (proposition) หรือทฤษฎี (theory) ของปฏิบัติการแก้ปัญหานั้นๆ ได้ ทั้งนี้ ต้องอาศัยหลักการตรรกวิทยาโดยวิธีอุปนัย induction และความรู้เชิงทฤษฎีของผู้วิจัยเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า หลักการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ผู้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนควรคำนึงถึงองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้
2. รูปแบบการเรียนการสอนที่มีอยู่เดิมและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายและได้รับการยอมรับ
3. วัตถุประสงค์ของการออกแบบการเรียนการสอน
4. จุดมุ่งหมายในการดำเนินการ

ทั้งนี้การออกแบบการจัดการเรียนการสอน ต้องคำนึงถึงความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เพื่อให้กำหนดจุดมุ่งหมายของการออกแบบการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนควรเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน มีการนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุใกล้เคียงกันก่อนการทดลองจากนั้น มีการบันทึกข้อมูลเพื่อปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนในครั้งต่อไป โดยวิเคราะห์เนื้อหาเหตุการณ์กิจกรรม สื่อมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ และเนื้อหาที่ผู้เรียนควรได้รับหรือไม่ เมื่อการจัดการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่องในกลุ่มตัวอย่างที่ทำการทดลองแล้วควรมีการทดลองซ้ำเพื่อศึกษาผลในกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความชัดเจนในรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ออกแบบไว้ เนื่องจากเมื่อรูปแบบการเรียนการสอนอย่างใดอย่างหนึ่งถูกนำไปใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน อาจส่งผลให้ผลของรูปแบบการเรียนการสอนมีความแตกต่างกันด้วย

4.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการจัดการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Gagne (1985, อ้างอิงใน ทิศนา ขัมมณี, 2556, น.75-76, 227-228) เป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาในกลุ่มผสมผสานระหว่างพฤติกรรมนิยมกับพุทธินิยม (Behavior Cognitivist) ซึ่งกล่าวว่า การเรียนรู้การเชื่อมโยงต่อเนื่อง (chaining) เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าที่เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองที่ต่อเนื่องกัน ตามหลักเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ การเคลื่อนไหว เป็นต้น หลักการสอนของการเย มี 9 ขั้น ดังนี้

1) การสร้างความสนใจ (Gaining attention) เป็นขั้นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในบทเรียน เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากสิ่งยั่วยุภายนอก และแรงจูงใจที่เกิดจากตัวผู้เรียนเองด้วย ครูอาจใช้วิธีการสนทนา ซักถาม ทางปัญญา หรือมีวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนตื่นตัว และมีความสนใจที่จะเรียนรู้

2) แจ้งจุดประสงค์ (Informing the learner of the Objective) เป็นการบอกให้ผู้เรียนทราบถึงเป้าหมายหรือผลที่จะได้รับการเรียนบทเรียนนั้นโดยเฉพาะ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ในการเรียน เห็นแนวทางของการจัดกิจกรรมการเรียน ทำให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนของตนเองได้ นอกจากนั้นยังสามารถช่วยให้ครูดำเนินการสอนตามแนวทางที่จะนำไปสู่จุดหมายได้เป็นอย่างดี

3) กระตุ้นให้ผู้เรียนระลึกถึงความรู้เดิมที่จำเป็น (stimulating recall of prerequisite learned capabilities) เป็นการทบทวนความรู้เดิมที่จำเป็นต่อการเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ความรู้ใหม่ เนื่องจากการเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่อง การเรียนรู้ความรู้ใหม่ต้องอาศัยความรู้เก่าเป็นพื้นฐาน

4) เสนอบทเรียนใหม่ (Presenting the stimulus) เป็นการเริ่มกิจกรรมของบทเรียนใหม่ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เหมาะสมมาประกอบการสอน

5) ให้แนวทางการเรียนรู้ (providing learning guidance) เป็นการช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำกิจกรรมด้วยตนเอง ครูอาจแนะนำวิธีการทำกิจกรรม แนะนำแหล่งค้นคว้าเป็นการนำทางให้แนวทางให้ผู้เรียนไปคิดเอง เป็นต้น

6) ให้ลงมือปฏิบัติ (eliciting the performance) เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการปฏิบัติกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกว่ามีความสามารถถูกต้องหรือไม่ อย่างไร และเพียงใด

7) ให้ข้อมูลป้อนกลับ (giving feedback) เป็นขั้นที่ครูให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงาน กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกว่ามีความถูกต้องหรือไม่ อย่างไร และเพียงใด

8) ประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ (assessing the performance) เป็นการวัดและประเมินว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียนเพียงใด ซึ่งอาจทำการวัดโดยใช้ข้อสอบ แบบสังเกต การตรวจงาน หรือการสัมภาษณ์ แล้วแต่ว่าจุดประสงค์นั้นต้องวัดพฤติกรรมด้านใด แต่สิ่งสำคัญคือ เครื่องมือที่ใช้วัดจะต้องมีคุณภาพ มีความเชื่อถือได้ และมีความเที่ยงตรงในการวัด

9) ส่งเสริมความแม่นยำและการถ่ายโอนการเรียนรู้ (enhancing retention and transfer) เป็นการสรุป การย้ำ ทบทวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาเพื่อให้นักเรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ฝังแน่นขึ้น กิจกรรมในขั้นนี้อาจเป็นแบบฝึกหัด การให้ทำกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้ รวมทั้งการให้ทำการบ้าน การทำรายงาน หรือหาความรู้เพิ่มเติมจากความรู้ที่ได้ในชั้นเรียน

และได้พัฒนาทฤษฎีเงื่อนไขการเรียนรู้ (Condition of Learning) อธิบายว่า ปรากฏการณ์การเรียนรู้มีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ

1) ผลการเรียนรู้หรือความสามารถด้านต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ 5 ประเภท คือ ทักษะทางปัญญา (intellectual skill) ซึ่งประกอบด้วย การจำแนกแยกแยะ การสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎ การสร้างกระบวนการหรือกฎขั้นสูง ความสามารถด้านต่อไป คือ กลวิธีในการเรียนรู้ (Cognitive strategy) ภาษาหรือคำพูด (verbal information) ทักษะการเคลื่อนไหว (motor skill) และเจตคติ (attitudes)

2) กระบวนการเรียนรู้และจดจำของมนุษย์ มนุษย์มีกระบวนการจัดกระทำข้อมูลในสมอง ซึ่งมนุษย์จะอาศัยข้อมูลที่สะสมไว้มาพิจารณาเลือกจัดกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และขณะที่กระบวนการจัดกระทำข้อมูลภายในสมองกำลังเกิดขึ้น เหตุการณ์ภายนอกร่างกายมนุษย์มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมหรือยับยั้งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในได้ ดังนั้น ควรพิจารณาการเรียนรู้สอนให้เหมาะสมกับการเรียนรู้แต่ละประเภท ซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ภายในสมอง โดยสภาพการณ์ภายนอกให้เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ภายในของผู้เรียน

จีระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ (2553, น.358) กล่าวว่า เนื่องจากเด็กปฐมวัยชอบสำรวจ ตรวจสอบ และค้นหาคำตอบด้วยตนเอง Thorndike และ Skinner เห็นตรงกันว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ ควรเป็นสิ่งที่กระตุ้นความสนใจของเด็กให้เกิดการเรียนรู้ แล้วตอบสนองด้วยพฤติกรรมต่างๆ ให้ปรากฏโดยใช้หลักการเรียนรู้ ดังนี้

กฎแห่งการเรียนรู้ของThorndike

1. กฎแห่งการฝึกหัด (Law of exercise) เด็กแต่ละคนมีโอกาสในการกระทำซ้ำแล้วซ้ำอีก หรือกระทำอย่างถูกต้องและบ่อยๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยหรือที่เรียกว่า “การฝึกทำให้เกิดความสมบูรณ์”
2. กฎแห่งผล (Law of effect) เด็กจะเรียนได้ดีต้องมีความพอใจและยินดี ซึ่งทำให้เกิดความพยายามที่จะเรียนต่อไป
3. กฎแห่งความพร้อม (Law of readiness) เด็กพร้อมที่จะเรียนได้ดีเมื่ออวัยวะทางร่างกาย สมอง อารมณ์ และจิตใจ มีความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมนั้นๆ

หลักการเรียนรู้ของ Skinner

1. เงื่อนไขของการตอบสนอง (Operant conditioning) พฤติกรรมส่วนมากของมนุษย์ ประกอบด้วย การตอบสนองที่แสดงออกมา พฤติกรรมจะเกิดขึ้นบ่อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับ อัตราการตอบสนอง หรืออัตราการแสดงออกของพฤติกรรมนั้นๆ
2. การเสริมแรง (Reinforcement) เมื่อสิ่งมีชีวิตมีการตอบสนองที่แสดงออกมา ผู้ฝึกสามารถให้สิ่งเร้าใหม่เป็นการให้อัตราการตอบสนองเปลี่ยนแปลงไป เรียกว่า “ตัวเสริมแรง” สำหรับเด็กตัวเสริมแรงอาจเป็นคำชมเชย สัมผัสหรือรางวัลเล็กน้อยตลอดจน การได้รับผลแห่งการกระทำของตนว่าถูกต้อง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2561, 30) กล่าวถึง การประยุกต์ใช้การจัดการเรียนรู้ ตามทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไคค์ สรุปได้ดังนี้

1. การจัดผู้เรียน ผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการลองผิดลองถูกลองถูกบ้าง ถ้ามีเวลาและไม่เป็นอันตรายแก่ผู้เรียน ซึ่งจะมีประโยชน์ในการช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหามากขึ้น จดจำเข้าใจในสิ่งที่เรียน และภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองได้กระทำ
2. ก่อนสอน ผู้สอนควรมีการสำรวจความพร้อมของผู้เรียน ว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานใดบ้างเพียงพอที่จะเรียนรู้ในเรื่องใหม่ต่อไป หรือไม่เป็นการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่
3. การฝึกทักษะเก็บผู้เรียน ผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระทำสิ่งนั้นบ่อยๆ จนทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในเรื่องนั้นอย่างแท้จริง แต่ไม่ควรฝึกซ้ำซาก จนสร้างความเบื่อหน่ายแก่ผู้เรียน
4. เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนแล้วผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนรู้นั้นไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ บ่อยๆ

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมควรปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ ดังนี้ 1) สร้างความสนใจในกิจกรรม 2) แจกกระบวนการดำเนินการกิจกรรมกับผู้เรียน 3) กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ประสบการณ์เดิมด้วย วาจา 4) ถ่ายทอดประสบการณ์ใหม่ด้วยการอธิบาย สาธิต สนทนา ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง 5) สังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ตามสภาพจริง

2. ทฤษฎีทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983 อ้างอิงใน ทิศนา ขัมมณี, 2556 น.86-88) มีความเชื่อพื้นฐาน 2 ประการ คือ เชาว์ปัญญาของบุคคล มีหลากหลายถึง 8 ประเภท หรือมากกว่า และเชาว์ปัญญาของแต่ละบุคคลไม่อยู่คงที่อยู่ในระดับที่ตนมีตอนเกิด แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม ทั้งนี้เชาว์ปัญญา 8 ด้าน ตามแนวคิดของ การ์ดเนอร์ มีดังนี้

1) เชาว์ปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence) แสดงออกทางความสามารถในการอ่าน การเขียน การพูดอธิบาย การสื่อสารกับผู้อื่น การใช้คำศัพท์ การแสดงออกความคิด การประพันธ์ การแต่งเรื่อง การเล่าเรื่อง เป็นต้น

2) เชาว์ปัญญาด้านคณิตศาสตร์หรือการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ (Logical mathematical Intelligence) มักจะคิดโดยใช้สัญลักษณ์ มีระบบระเบียบในการคิด ชอบคิดวิเคราะห์ แยกแยะสิ่งต่างๆ ให้เห็นชัดเจน ชอบคิดและทำอะไรตามเหตุผล เข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ง่าย และชอบทำคณิตศาสตร์ได้ดี

3) เซอร์ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial Intelligence) แสดงออกทางด้านศิลปะ การวาดภาพ การสร้างภาพ การเห็นรายละเอียด การใช้สี การสร้างสรรค์งานต่างๆ และมักจะเป็นผู้มองเห็นวิธีแก้ปัญหาในมโนภาพ

4) เซอร์ปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence) แสดงออกทางความสามารถในด้านจังหวะ การร้องเพลง การฟังเพลงและดนตรี การแต่งเพลง การเต้น และมีความไวต่อการรับรู้เสียงและจังหวะต่างๆ

5) เซอร์ปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily-Kines-Thetic Intelligence) สังเกตได้จากความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น ในการเล่นกีฬา และเกมต่างๆ การใช้ภาษาท่าทาง การแสดง การเต้นรำ ฯลฯ

6) เซอร์ปัญญาด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence) สังเกตได้จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานกับผู้อื่น การเข้าใจและเคารพผู้อื่น

7) เซอร์ปัญญาตนเอง (Intrapersonal Intelligence) บุคคลที่มีความสามารถในการเข้าใจตนเองมักเป็นคนชอบคิด พิจารณา ไตร่ตรอง มองตนเอง และทำความเข้าใจถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเอง สติปัญญาด้านนี้ มักเกิดร่วมกับสติปัญญาด้านอื่นมีลักษณะเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างเซอร์ปัญญา อย่างน้อย 2 ด้าน

8) เซอร์ปัญญาด้านเข้าใจธรรมชาติ (Naturalist Intelligence) เป็นความสามารถในการสังเกตสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติการจำแนกแยกแยะ จัดหมวดหมู่ สิ่งต่างๆ รอบตัว บุคคลที่มีความสามารถทางนี้ มักเป็นผู้รักธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติ ตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัว และมักจะสนใจสัตว์ ชอบเลี้ยงสัตว์เลี้ยง เป็นต้น

Hoerr (1994 อ้างอิงใน Wolfinger, and Stockard Jr, 1977, p. 87-88) กล่าวถึงแนวทางที่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความถนัดทั้ง 8 ด้าน ดังนี้

1. ความถนัดด้านการใช้ภาษา (Linguistic) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความสามารถทางการพูด อ่าน และเขียน เช่นการเล่านิทาน การอธิบายแสดงความคิดเห็น การสื่อสารกับผู้อื่น

2. ปัญญาด้านตรรก-คณิตศาสตร์ (Logical-Mathematical) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิดคำนวณ และจำนวนการจัดหมวดหมู่ และการจำแนก การคิดเป็นเหตุเป็นผล การสืบสอบ การตั้งสมมติฐาน การแก้ปัญหา การวิเคราะห์ การเปรียบเทียบ การคาดคะเน แบบแผน การบันทึกข้อมูล

3. ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ การวาดภาพ การคิดเป็นภาพความคิดที่เกี่ยวกับพื้นที่ การใช้สี การออกแบบ

4. ปัญญาด้านดนตรี (Musical) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจังหวะทำนอง การสอนเพลง ประกอบ การสอนการใช้ดนตรีช่วยความจำ

5. ปัญญาด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว (Bodily-Kinesthetic) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ร่างกายแสดงความรู้สึก เช่น การแสดงละครเต้นรำ กีฬา ฟ้อนรำ ความสามารถในการใช้มือ เช่น งานหัตถกรรม การทำอาหาร ละครกรรมแพทย์

6. ปัญญาด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้จักตนเอง การเข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของตน การตัดสินใจเลือกตามความต้องการของตนเอง

7. ปัญหาด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเข้าใจ อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น การทำงานกับผู้อื่น การเรียนรู้แบบร่วมมือ

8. ปัญหาด้านธรรมชาติวิทยา (Naturalist) เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้จักธรรมชาติ ของพืชสัตว์การเกษตร

อารี สันหลวี. (2552) เสนอกิจกรรมสำหรับพหุปัญญา เรื่องเครื่องหมาย ดังตามรางที่ 2.6-2.7

ตารางที่ 2.6 กิจกรรมพหุปัญญา

พหุปัญญา	กิจกรรม
ด้านภาษา	อธิบายวิธีการใช้เครื่องหมายวรรคตอน ฝึกให้ปฏิบัติทีละอย่างแล้ว ตรวจแก้ไข
ด้านตรรกะ - คณิตศาสตร์	- ทำไมเครื่องหมายวรรคตอนจึงจำเป็น? - แยกชนิดของประโยค
ด้านมิติ	- จัดให้เห็นเป็นรูปภาพ สัญลักษณ์ - ทำงานศิลปะ ติดปะเป็นรูปเครื่องหมายวรรคตอน
ด้านดนตรี	ร้องเพลงแร็ป สร้างจังหวะใช้เครื่องหมายวรรคตอน
ด้านร่างกาย	แสดงบทบาทสมมติ
ด้านมนุษยสัมพันธ์	- ฝึกปฏิบัติเป็นกลุ่ม - จัดกลุ่มนักเรียน แล้วช่วยกันเป็นบรรณาธิการ แก้ไขซึ่งกันและกัน
ด้านตน	- ชอบเครื่องหมายวรรคตอนใดมากที่สุด เพราะอะไร? - เขียนบรรยายเรื่องราว
ด้านธรรมชาติ	- เปรียบเทียบกับธรรมชาติ (เช่น เครื่องหมายวรรคตอนใด คล้าย สายฟ้าฟาด เพราะ.....)

ตารางที่ 2.7 ประเมินการเรียนรู้และกิจกรรมพหุปัญญา ซึ่งได้จัดจุดมุ่งหมายของการสอนตามแนว ของบลูม (Bloom's Taxonomy of Educational Objectives)

จุดหมาย	มุ่งชำนาญ	มุ่งเข้าใจ	มุ่งแสดงออก	มุ่งสัมพันธ์
ได้อ่านหาสาระ	- พิจารณา - หาความจริง - รวบรวม - ตรวจ - หยิบมาดู - สังเกต - ทบทวน - ตัวอย่างพินิจ	- ถาม - ประเมิน - สอบถาม - สืบสวน - ชักถาม - อ่าน - วิจัย - ศึกษา	- คาดหวัง - ระดมพลังสมอง - สำนวน - ค้นหา - คิดคาดการณ์ - สรุป	- ทำให้ตอบ - รู้ลึก - สัมภาษณ์ - ฟัง - ติดตาม - คิดทบทวน - สำนวน

	วิเคราะห์ - ค้นหา			
วิเคราะห์	- ประเมิน - จัดประเภท - ตรวจสอบ - ตัดสิน - ทำรายการ - จัดเตรียม - บันทึก - เรียงลำดับ - ติดตามรอย	- วิเคราะห์ - แบ่งชนิด - เปรียบเทียบ - วิจัย - วัดผล - สรุป - แปลความ - หาเหตุผล - ชั่งน้ำหนัก - ตัดสินใจ	- นำไปใช้ - ผสม - ทดลอง - วัด - คิดจินตนาการ - ทำเป็นรูป - ทำนาย - จัดให้เป็นระบบ	- ประเมิน - ชื่นชม - ตัดสินใจ - พิจารณาตัดสิน - ความสำคัญ - จัดอันดับ - ให้คุณค่า
การประยุกต์ใช้	- สร้าง - วาดเป็นรูป - ทำเป็นผลผลิต - จำนวนมาก - แก้ปัญหา	- แนะนำ - วิเคราะห์ - แต่งความ - พัฒนา - สรุปเป็นกฎ - วางแผน - พิสูจน์ - ตอบสนอง - เขียน	- นำไปใช้ - สร้างสรรค์ - ออกแบบ - วาดเขียน - ทอผ้า - ทำเป็นกรอบ - ประดิษฐ์ - ริเริ่ม - ระบายสี - มีผลผลิต	- สอน - ตัดสินใจ - แก้ไข - บรรณาธิการกิจ - แสดงบทบาท - แลกเปลี่ยน - ความคิดเห็น

เยาวพา เดชคุปต์ (2554, น.57-58) เสนอการพัฒนาหลักสูตรตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ ควรเน้นการพัฒนาศักยภาพ ความถนัด และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยมีแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

1) หลักสูตรที่จัดควรเป็นการบูรณาการระหว่างหลักสูตรปกติกับหลักสูตรที่ใช้รูปแบบพหุปัญญา โดยสอดแทรกกิจกรรมตามตารางประจำวัน และเป็นการบูรณาการกิจกรรมพหุปัญญากับกิจกรรมเสริมสร้างหลักสูตรต่างๆ

2) หลักสูตรที่จัดควรเป็นหลักสูตรเฉพาะบุคคล เน้นการเสริมศักยภาพ ส่งเสริมความถนัด และความสนใจของผู้เรียนโดยองค์รวมผู้เรียนเสนอแนะสิ่งที่อยากเรียน และมีการจัดทำโครงการให้มากยิ่งขึ้น

3) หลักสูตรที่จัด ควรเป็นหลักสูตรที่เน้นเด็ก 3 ประเภท คือ เด็กปกติ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ และเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

2. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์เรียนรู้ ครูผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมที่คำนึงถึงศักยภาพ ความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน ดัดแปลงให้มีความหลากหลาย และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดัดแปลงให้บูรณาการในหลักสูตรตามสาระการเรียนรู้ และตามกิจกรรมตารางประจำวันในระดับอนุบาล หรือการจัดกิจกรรมตามสาระการเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือในระดับอื่น ดัดแปลงจัดในรูปแบบของการบูรณาการเนื้อหาวิชาการศึกษาที่หลากหลายเข้าด้วยกัน และสอดแทรกกระบวนการพัฒนาสติปัญญาทุกด้าน เน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง การพัฒนาทักษะกระบวนการคิดการแก้ปัญหา การสื่อความหมาย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ความเข้าใจและพัฒนาตนเอง ซึ่งจะพัฒนาพหุปัญญาทุกด้าน โดยมีขั้นตอนตามรูปแบบ ACACA ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา (A=Active Learning) ขั้นตอนนี้มีพื้นฐานจากความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้จะทำได้ดีเมื่อผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในขั้นนี้จะเน้นการที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรม การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Hands-on) โดยทดลอง ค้นคว้า ปฏิบัติจริง ซึ่งเน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Active Learning)

ขั้นที่ 2 ขั้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มย่อย (C=Cooperation Learning) ในขั้นนี้เกิดจากแนวคิดที่ว่า การเรียนรู้ที่เหมาะสมจะเกิดได้ดีจากการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในการทำงาน และเรียนรู้กับผู้อื่น ในรูปแบบของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย ซึ่งได้จากแนวคิดในเรื่องของกระบวนการกลุ่ม หรือกลุ่มสัมพันธ์

ขั้นที่ 3 ขั้นการวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้ (A=Analysis) การเรียนรู้ที่ดี และมีประสิทธิภาพ จะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนสามารถรับรู้ และวิเคราะห์ความรู้สึกและประสบการณ์ของตนเอง ว่าทำอะไร รู้สึกอย่างไร และเกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร

ขั้นที่ 4 ขั้นการสรุปและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี เมื่อผู้เรียนสามารถสรุปสิ่งที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง หรือที่เรียกว่าผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

ขั้นที่ 5 ขั้นการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (A=Application) เมื่อผู้เรียนสรุปสิ่งเรียนรู้แล้ว การเรียนรู้ที่แท้จริง ได้วิเคราะห์ สรุปและสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง และสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงต่อไป

3. การวัดและประเมินผลตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1) การประเมินแผนการสอนโดยครูผู้สอน ประเมินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการสังเกต สัมภาษณ์ผู้เรียน การทำบันทึกท้ายหน่วย ท้ายแผน

2) การวัดผลและประเมินศักยภาพผู้เรียน การประเมินศักยภาพผู้เรียนควรเป็นการประเมินตามสภาพจริง ได้แก่ การวัดพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนก่อนการจัดการเรียนการสอน มีการวัดและออกแบบการเรียนรู้ให้ตรงกับความสามารถและความถนัดของผู้เรียนแต่ละบุคคล

3) การประเมินพัฒนาการผู้เรียนทั้ง 4 ด้าน ในเด็กปฐมวัย

4) การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดัดแปลงวัดความรู้ที่เรียนตามสาระการเรียนรู้

4. การใช้สื่อการเรียนรู้ ควรเป็นสื่อที่หลากหลาย วึ่งจะส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ทุกด้าน ซึ่งผู้เรียนจะได้จัดการและกระทำกับสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง เช่น ของจริง บัตรคำ บัตรภาพ ของเล่น เกม การศึกษา วิทัศน์ ฯลฯ

5. การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ควรมีการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อหรือส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน แหล่งเรียนรู้ในห้องเรียน ได้แก่ มุมประสบการณ์ต่างๆ เช่น มุมหนังสือ มุมบ้าน มุมวิทยาศาสตร์ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ ศูนย์วิทยาศาสตร์ ฯลฯ

6. การนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ควรมีการนำผู้ปกครองและชุมชนมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก

7. การใช้ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาสากล แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในท้องถิ่นและในสังคม มาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2561, น.48-49) ได้เสนอแนวทางการนำทฤษฎีพุทธานุภาพมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. ครูควรจัดการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมที่หลากหลาย สามารถส่งเสริมเชาว์ปัญญาหลากหลายด้าน มิใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงเชาว์ปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเชาว์ปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน ดังนั้นการพัฒนาเชาว์ปัญญาด้านใดด้านหนึ่งอาจทำให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสพัฒนาเชาว์ปัญญาด้านอื่นๆ เท่าที่ควร ทำให้ผู้เรียนมีเชาว์ปัญญาด้านอื่นสูงขาดโอกาสที่จะเรียนรู้และพัฒนาในด้านที่ตนมีความ สามารถหรือถนัดเป็นพิเศษ

2. ผู้สอนควรจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนมีระดับพัฒนาการในเชาว์ปัญญาแต่ละด้านไม่เท่ากัน เช่นเด็กมีเชาว์ปัญญาด้านดนตรีสูงจะพัฒนาเชาว์ปัญญาด้านดนตรีของตนไปอย่างรวดเร็วต่างจากเด็กคนอื่นๆ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเด็กที่มีขั้นพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งสูงควรแตกต่างไปจากเด็กที่มีขั้นพัฒนาการนั้นต่ำกว่า

3. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเชาว์ปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน การผสมผสานของความสามารถด้านต่างๆ ที่มีอยู่ไม่เท่ากันทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะ (uniqueness) หรือเฉพาะของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน หรืออีกนัยหนึ่งเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลทำให้แต่ละคนแตกต่างกันและความแตกต่างที่หลากหลาย (diversity) นี้สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ดังนั้นระบบความคิดที่ว่าคนโง่ ฉลาด หรือเก่งกว่าคนนั้นคนนี้จึงควรเปลี่ยนไป การสอนควรเน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน ผู้สอนควรสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนค้นหาเอกลักษณ์ของตนเอง ภาควิชาใจในเอกลักษณ์ของตนเอง และเคารพในเอกลักษณ์ของผู้อื่น รวมทั้งเห็นคุณค่าและเรียนรู้ที่จะใช้ความแตกต่างของแต่ละบุคคลให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง ในขณะเดียวกันก็มีความเคารพในผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล

4. ระบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ควรจะต้องมีการปรับเปลี่ยนจากแนวคิดเดิมที่ใช้การทดสอบเพื่อวัดความสามารถทำข้อปัญหาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นมาเป็นการประเมินหลายหลายๆ ด้าน และในแต่ละด้านควรเป็นการประเมินในสภาพการณ์ของปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้

ด้วยอุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับชาวปัญญาหน้านั้นๆ การประเมินจะต้องครอบคลุมความสามารถในการแก้ปัญหา หรือการสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับชาวปัญญาหน้านั้นๆ

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของผู้เรียน ควรมีการเชื่อมโยงต่อเนื่องความนัดของผู้เรียนอย่างกลมกลืน ระหว่างการฝึกสิ่งที่ไม่ถนัดและการส่งเสริมความถนัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลายในชั้นเรียนโดยที่ผู้เรียนไม่เกิดความขัดข้อง สงสัยในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถในด้านที่ตนเองถนัด โดยการช่วยเหลือหรือนำเพื่อนในชั้นเรียน

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Vygotsky (1978) ให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูที่เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมค่านิยม ความเชื่อ ให้กับเด็กตั้งแต่แรกเกิด วัฒนธรรมจะเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาการของเด็กอย่างต่อเนื่อง ดดยมีภาษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก และเชื่อว่า การคิดของมนุษย์ต้องใช้ภาษา หรือที่เรียกว่า ภาษาภายในที่เกิดกับเด็กโต ส่วนเด็กอายุ 3-7 ปี จะคิดด้วยการพูดกับตนเอง เรียกว่า egocentric speech นอกจากนี้เด็กยังมี The zone of proximal development คือ ระดับความสามารถทางสติปัญญาที่เด็กจะพัฒนาได้ โดยอาศัยการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ (อชรา เอ็บสุศิริ, 2559, น. 65-66)

Woolfolk (1998) กล่าวว่า Vygotsky เน้นความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาการทางสติปัญญา โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดความรู้ ความคิด เจตคติ ค่านิยมให้กับเด็ก สิ่ง que เด็กได้สัมผัสรับรู้ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ตรงหรือผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ตัวเลข ระบบทางคณิตศาสตร์เครื่องหมาย และสัญลักษณ์ ล้วนมีภาษาเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการทางสติปัญญา

Diaz and Berk (1992) กล่าวว่า Vygotsky ได้อธิบายพัฒนาการทางสติปัญญา สามารถแบ่งได้ 2 ชั้น คือ

1. ระดับสติปัญญาขั้นพื้นฐาน (elementary mental process) เป็นความสามารถที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้เช่นการดูคนกันหยิบจับสิ่งของ
2. ระดับสติปัญญาขั้นสูง (higher mental process) เป็นความสามารถที่พัฒนามาจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสภาพแวดล้อมการอบรมเลี้ยงดูมีภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการคิดและการพัฒนาสติปัญญาเนื่องจากภาษาเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาสติปัญญา

นอกจากนี้เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสติปัญญาเด็กยังใช้เครื่องหมายช่วยในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาแบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. เครื่องหมายดัชนี (indexical sign) เป็นเครื่องหมายที่ใช้อธิบายสิ่งที่มีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน
2. เครื่องหมายภาพ (iconic sing) ตัวแทนเป็นเครื่องหมายที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ต่างๆ
3. เครื่องหมายสัญลักษณ์ (symbolic sing) เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์แทนสิ่งที่เป็นนามธรรมในการคิด

นอกจากนี้เครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสติปัญญาเด็กยังใช้เครื่องหมายช่วยในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาแบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

- 2.1 เครื่องหมายดัชนีเป็นเครื่องหมายที่ใช้อธิบายสิ่งที่มีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน

2.2 เครื่องหมายภาพตัวแทนเป็นเครื่องหมายที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ต่างๆ

2.3 เครื่องหมายสัญลักษณ์เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์แทนสิ่งที่เป็นนามธรรมในการคิด

ทิสนา แชมมณี (2561, 94-69) ได้เสนอแนะการประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการเรียนการสอนสามารถทำได้หลายประการ ดังนี้

1) ผลการเรียนรู้จะมุ่งเน้นไปที่กระบวนการสร้างความรู้ (Process of knowledge construction) และการตระหนักรู้ในกระบวนการนั้น (reflexive awareness of that process) เป้าหมายการเรียนรู้จะต้องมาจากกระบวนการปฏิบัติงานจริง (authentic tasks) ครูต้องเป็นตัวอย่าง และฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเห็น ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

2) เป้าหมายของการสอนจะเปลี่ยนจากการถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้รับสาระความรู้ที่แน่นอนตายตัว ไปสู่การสาธิตกระบวนการแปลและสร้างความหมายที่หลากหลาย การเรียนทักษะต่างๆ จะต้องให้มีประสิทธิภาพถึงขั้นทำได้และแก้ปัญหาจริงได้

3) ในการเรียนการสอน ผู้เรียนจะมีบทบาทการเรียนรู้เป็นตัว (active) ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้จัดกระทำกับข้อมูลหรือประสบการณ์ต่างๆ และจะต้องสร้างความหมายให้กับสิ่งนั้นด้วยตนเอง โดยการให้ผู้เรียนอยู่ในบริบทจริง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนปฏิสัมพันธ์กับสื่อ วัสดุ อุปกรณ์สิ่งของหรือข้อมูลต่างๆ ที่เป็นของจริงและมีความสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน

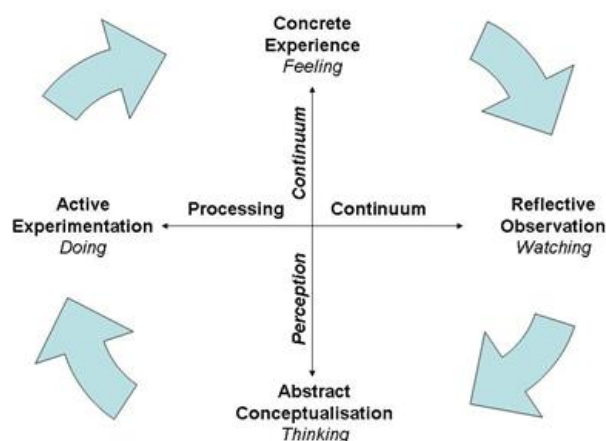
4) สร้างบรรยากาศทางสังคมจริยธรรม (sociomoral) ผู้เรียนจะต้องมีโอกาสเรียนรู้ในบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความรู้ เพราะกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์ที่จัดให้หรือผู้เรียนแสวงหาเพื่อการเรียนรู้ไม่เพียงพอ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และบุคคลอื่นๆ จะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนกว้างขึ้น วัชซ้อนขึ้น และหลากหลายขึ้น

5) ในการเรียนการสอนผู้เรียนจะนำตนเองและควบคุมตนเองในการเรียนรู้

6) ครูมีบทบาทให้ความร่วมมือ อำนวยความสะดวก และช่วยเหลือผู้เรียนในการเรียนรู้ คือ construction สร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดแก่ผู้เรียน จัดเตรียมกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตรงกับความสนใจของผู้เรียน ให้คำปรึกษาแนะนำทั้งด้านวิชาการและด้านสังคมแก่ผู้เรียน

7) การประเมินผลการเรียนการสอน ต้องมีลักษณะเป็น “goal free evaluation” เป็นการประเมินตามจุดมุ่งหมายในลักษณะที่ยืดหยุ่นตามแต่ละบุคคลด้วยวิธีการที่หลากหลายในบริบทจริง

4. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ หรือเชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่เชื่อว่าประสบการณ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มาของการเรียนรู้และเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดความคิด ความรู้ และการกระทำต่างๆ Kolb (1984 อ้างถึงในจาก ทิสนา แชมมณี, 2556) ได้เสนอวัฏจักรของกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งประกอบด้วยหลักการ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการรับประสบการณ์รูปธรรม (Concrete Experience-CE) ขั้นสังเกตอย่างไตร่ตรอง (Reflective Observation-RO) ขั้นการสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization-AC) และขั้นการทดลองประยุกต์หลักการไปใช้สภาพการณ์ใหม่ (Active Experimentation-AE) ดังภาพที่ 2.8

ภาพที่ 2.8 Kolb's Learning Styles and Experiential Learning Model, (1984).

Young (1993). ได้วิเคราะห์การออกแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ 4 ประการ ดังนี้

1. การคัดเลือกสถานการณ์ หรือกลุ่มของสถานการณ์ ที่จะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่มีความซับซ้อน และปัญหาหลายอย่างโดยเฉพาะเนื้อหาที่เป็นนามธรรม ผู้สอนจะต้องช่วยให้ผู้เรียนได้พบกับสถานการณ์ที่มีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ทำให้ผู้เรียนสามารถค้นหาหนทางในเนื้อหาวิชานั้นๆ ได้ง่ายขึ้นผู้สอนจะต้องให้ผู้เรียนได้พบกับสถานการณ์อย่างมีแบบแผน

2. ให้ความช่วยเหลือระดับประคองผู้เรียนเมื่อต้องอยู่ในบริบทที่เป็นสถานการณ์จริง และมีความซับซ้อน โดยมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้คอยดูแลช่วยเหลือ และครูเป็นผู้สอน ซึ่งครูจะต้องวางแผน โดยการวิเคราะห์ว่าต้องการให้ผู้เรียนหาข้อมูลอะไรบ้างจากบริบทนั้น รวมทั้งระยะเวลาที่ใช้ในการค้นหาข้อมูล

3. การเตรียมและส่งเสริม ครูให้มีความสามารถในการกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การหาแหล่งข้อมูลการประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะ และสร้างความรู้โดยการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ต้องให้ครูตระหนักว่าการสอนเป็นเพียงบทบาทส่วนหนึ่งเท่านั้นครูจะต้องให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยกลุ่มผู้เรียนเองโดยส่งเสริมให้ผู้เรียนวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และมีการกระทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้

4. กำหนดบทบาทธรรมชาติ และวิธีการประเมินการเรียนรู้เชิงสถานการณ์ ในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนนั้น ครูอาจใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย เพื่อให้ผู้เรียนได้ดูสถานการณ์จากสื่อ และบอกแนวทางการแก้ปัญหาหรือตั้งสถานการณ์ที่เป็นปัญหาแล้วให้ผู้เรียนแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2561) กล่าวว่า วงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb มี 4 ส่วนสำคัญ ซึ่งนำมากำหนดขั้นตอนการสอนเชิงประสบการณ์ได้ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การสร้างประสบการณ์ (Do) โดยการสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการกระทำมากกว่าการบรรยาย หรือแสดงให้ดูครูผู้สอนมีหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกช่วยแนะนำเตรียมข้อมูล และช่วยตอบคำถามที่ผู้เรียนสงสัยระหว่างทำกิจกรรม

2. แบ่งปัน (share) โดยผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเช่นผู้เรียนเล่าหรืออธิบายให้เพื่อนในห้องฟังว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง

3. กระบวนการ (process) โดยผู้เรียนได้อธิบาย และวิเคราะห์ประสบการณ์ เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับมากำหนดออกมาเป็นกฎหลักการ หรือแนวทางที่สามารถใช้ในสถานการณ์จริง

4. การสรุป (Generalize) โดยผู้เรียนได้ร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้รับที่สามารถนำไปใช้ในสถานการณ์จริงได้

5. การประยุกต์ (Apply) โดยผู้เรียนได้มีกิจกรรมในการประยุกต์ความรู้ที่ได้รับในสถานการณ์อื่นๆ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ต่อไป

เพลินตา พรหมบัวศรี (2545) กล่าวถึง องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์มี 6 องค์ประกอบ ดังนี้

1. บริบทที่เป็นสภาพจริงและกิจกรรมในสภาพจริง (Authentic context & Authentic activates) เป็นการเน้นให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้โดยใช้สภาพแวดล้อมที่เป็นจริง หรือเสมือนจริง มีการใช้เครื่องมือช่วย ผู้เรียนสามารถบูรณาการความคิดและการปฏิบัติเข้าด้วยกัน ความรู้และทักษะที่เกิดขึ้นจึงมีความหมายสำหรับผู้เรียน

2. การฝึกหัด (Apprenticeship) และการฝึกปฏิบัติหลายรูปแบบ (Multiple practices) เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยให้มีการปฏิบัติหรือฝึกหัดทักษะต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกจึงต้องมีการใช้เครื่องมือต่างๆ ในบริบทที่เป็นจริง ใช้การเลียนแบบ (modeling) การสอนแนะ (coaching) จนผู้เรียนสามารถทำได้

3. การสะท้อน (Reflection) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างความรู้ของผู้เรียน โดยผู้สอนจะต้องช่วยผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงระหว่างการกระทำและการคิด จึงเกิดการสร้างความรู้ อย่างมีความหมายจาก การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์และความคิด การสะท้อนอาจทำได้โดยการแนะนำ (suggestions) การวิเคราะห์ปัญหาด้วยเหตุผล (problem or intellectualization) การสร้างสมมติฐาน (hypothesis formation) การให้เหตุผล (reasoning) และการทดสอบ (testing) ดังนั้น การสะท้อนจึงเป็นการกระทำที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นหา อธิบายความคิดและการกระทำโดยผ่านการได้รับสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ทำให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย เกิดความรู้ทางวิชาชีพเพิ่มทักษะการแก้ปัญหา โดยต้องมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ การตระหนักในสิ่งที่ปัญหา การวิเคราะห์ประเด็นสำคัญ การตั้งสมมติฐาน การทดสอบ และการพัฒนามุมมองใหม่ โดยทุกขั้นตอนจะต้องประกอบด้วย การให้คำแนะนำ การใช้เหตุผล การเชื่อมโยงความคิด ข้อมูล และประสบการณ์

4. การมีส่วนร่วม (Collaboration) ในการเรียนรู้เชิงสถานการณ์ ต้องให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และระหว่างผู้เรียนและผู้สอน จึงเป็นการเรียนรู้แบบกลุ่มที่เน้น

ความร่วมมือ ให้โอกาสสมาชิกได้แก้ปัญหาร่วมกัน มีการทำงานร่วมกัน สะท้อนความคิดเพื่อช่วยกัน แก้ไขข้อบกพร่องที่คลาดเคลื่อน ครูจึงต้องมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกและช่วยแนะนำ

5. การสอนแนะและประคับประคอง (Coaching and Scaffolding) เป็นองค์ประกอบที่เน้น ในด้านบทบาทของผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้สอนแนะ ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ต้องมีความสมดุล (balance) คือต้องมีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลและแนวความคิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอน สิ่งที่สอนแนะ ต้องเป็นรูปธรรม (being concrete) คือเป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุงได้ ซึ่งต้องเฉพาะเจาะจงในสิ่งที่ผู้เรียน ต้องปรับปรุง มีความรับผิดชอบร่วมกัน (shared responsibility) ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้ เกิดความต่อเนื่อง และต้องมีการยอมรับ (respect) ในความสามารถของผู้เรียน และผู้สอนในการ ช่วยเหลือผู้เรียนตามระดับของปัญหาและตามความต้องการของผู้เรียน ดังนี้

- 1) ชี้แนะให้มีความตั้งใจในการทำงานและการเรียน
- 2) การตักเตือนเมื่อผู้เรียนขาดการเรียนรู้ในขั้นตอนต่างๆ
- 3) การบอกไปในประเด็นต่างๆ ที่นำไปสู่การเรียนรู้
- 4) การให้ผลย้อนกลับ (feedback) ในการกระทำและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น
- 5) ใช้ปัญหาหรือโครงงานการทำงานที่ท้าทายผู้เรียนเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้
- 6) ช่วยให้เห็นความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เช่น การกระทำและการให้เหตุผลที่ผิดของผู้เรียน
- 7) ช่วยแก้ข้อบกพร่องที่คลาดเคลื่อนตัว

ส่วนการประคับประคอง (scaffolding) ตามแนวคิดของทฤษฎีวัฒนธรรมเชิงสังคมของ ไวกอตสกี ที่เน้นการเรียนรู้ในการแก้ปัญหามาตามช่วงพัฒนาการ (Zone of proximal development) อาจจำแนกเป็น 5 ระดับ คือ การให้คำแนะนำกว้างๆ การบอกแนวทางในประเด็นปัญหา การให้แนวทางการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นให้ และการสาธิตโดยการ ประคับประคองที่ดีนั้นมีคุณลักษณะดังนี้ คือ มีการแก้ปัญหาร่วมกัน (join problem solving) ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนโดยมีเป้าหมายร่วมกัน สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้เรียน มีความสุข และมีความกระตือรือร้นในการทำงานที่ท้าทายความสามารถของตนเองมากขึ้น และมีการติดตาม ช่วยเหลือในการพัฒนาความสามารถของผู้เรียน เป็นการช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองในการทำงานไปได้อย่างต่อเนื่อง

6. การแสดงออกที่ต่อเนื่องชัดเจน (Articulation) เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้ว จะต้องสามารถแสดงให้ผู้สอนและผู้เรียนด้วยกันเข้าใจได้ด้วยการพูดหรือการเขียนในสิ่งที่เรียนรู้นั้นๆ ออกมาได้

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ควรคำนึงถึงความถนัดและประสบการณ์เดิม ของผู้เรียน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ใหม่ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยความสุข ผ่านวรรณกรรม สื่อของสิ่ง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงออกแบบรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT ซึ่งมีขั้นตอน กระบวนการสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้า (Perception) กระบวนการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ครูมีบทบาท ด้วยการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนด้วยการใช้ประสาทสัมผัสผ่านวรรณกรรม และการใช้คำถาม

2. การทบทวนข้อมูล (Rehearsal) กระบวนการทบทวนข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเข้าใจของตนเอง โดยใช้คำถาม และร่วมสนทนาในเรื่องที่จัดการเรียนการสอน

3. การลงมือปฏิบัติกิจกรรม (Action) กระบวนการลงมือปฏิบัติกิจกรรม โดยเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด ผ่านการเคลื่อนไหวร่างกายประกอบเสียงเล่านิทาน

4. การเขียน (Writhe) กระบวนการเขียนภาพ หรือสัญลักษณ์ เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ สิ่งที่ได้เรียนรู้ตามความสนใจ หรือความต้องการอย่างอิสระ

5. การแสวงหาความรู้ (Inquiry) กระบวนการแสวงหาความรู้จากภาพ ผู้เรียนมีบทบาทในการสนทนาถึงความต้องการในการค้นหาคำตอบที่ต้องการ

6. การถ่ายโยงความรู้ (Transfer of Learning) กระบวนการนำสิ่งที่เรียนรู้แล้วไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือการเชื่อมโยงความรู้เดิมเข้ากับประสบการณ์ใหม่

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับพัฒนารูปแบบการจัดการจัดกิจกรรมด้วยการนำหลักการการเรียนรู้ของเด็กจากหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Kolb ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Vygotsks ทฤษฎีพหุปัญญาของ Gardner ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น มาสังเคราะห์ได้หลักการของรูปแบบการจัดกิจกรรม ดังตารางที่ 2.8

ตารางที่ 2.8 การสังเคราะห์องค์ประกอบของกระบวนการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT

หลักการ/แนวคิด ตามทฤษฎีการเรียนรู้	P	R	A	W	I	T
หลักการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย						
* เริ่มต้นเรียนรู้ด้วยความอยากรู้อยากเห็น	✓	✓	✓		✓	✓
* เรียนรู้ด้วยการกระทำเพื่อสร้างความเข้าใจ						
เรียนรู้เมื่อปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้แลกเปลี่ยน						
ความคิดเห็น ต้องการคำแนะนำ		✓	✓	✓	✓	✓
* เด็กสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง			✓	✓	✓	
* เด็กสามารถตรวจสอบความคิดของตนเอง		✓	✓	✓	✓	✓
ทักษะการเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้ของ Kolb						
* ขั้นการรับประสบการณ์รูปธรรม	✓		✓	✓		
(Concrete Experience-CE)						
* ขั้นสังเกตอย่างไตร่ตรอง		✓	✓	✓	✓	✓
(Reflective Observation-RO)						
* ขั้นการสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม		✓				✓
(Abstract Conceptualization-AC)						
* การทดลองประยุกต์หลักการไปใช้สภาพการณ์ใหม่						✓
(Active Experimentation-AE)						

หลักการ/แนวคิด ตามทฤษฎีการเรียนรู้	P	R	A	W	I	T
หลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Vygotsks						
* การเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติจริง (Authentic tasks)			✓	✓	✓	✓
* การสาธิตกระบวนการ แปล และสร้างความหมายที่หลากหลาย	✓		✓	✓		
* ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ วัสดุอุปกรณ์ หรือข้อมูลด้วยตนเอง		✓	✓	✓	✓	✓
* สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม						
* สร้างแรงจูงใจให้ตรงกับความสนใจของผู้เรียน	✓	✓	✓	✓	✓	✓
* ประเมินผลการเรียนรู้จากกิจกรรมหรืองานในบริบทจริง	✓	✓	✓	✓	✓	✓
แนวคิดทฤษฎีพหุปัญญาของ Gardner						
* เซอร์ปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
* เซอร์ปัญญาด้านคณิตศาสตร์หรือการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ (Logical mathematical Intelligence)			✓	✓	✓	✓
* เซอร์ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ (Spatial Intelligence)			✓	✓		
* เซอร์ปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence)	✓					
* เซอร์ปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily-Kines-Thetic Intelligence)			✓			
* เซอร์ปัญญาด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence)			✓	✓	✓	✓
* เซอร์ปัญญาตนเอง (Intrapersonal Intelligence)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
* เซอร์ปัญญาด้านเข้าใจธรรมชาติ (Naturalist Intelligence)	✓	✓	✓	✓	✓	✓

จากแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยนั้น ครูควรศึกษาภาวะหรือทักษะที่ต้องการส่งเสริมหรือพัฒนา เนื่องจากการเจริญเติบโตของเด็กแต่ละคนไม่เท่ากัน หากครูรู้และเข้าใจ ภาวะของเด็ก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพด้วยเช่นเดียวกัน และเนื้อหาที่ต้องการส่งเสริมควรเป็นเรื่องที่เด็กสนใจ เพื่อฝึกการคิดอย่างมีเหตุผล ฝึกการแก้ปัญหาผ่านวิธีการ และสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่มีความปลอดภัย เพื่อให้การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปอย่างมีความสุข สภาพแวดล้อมก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่สำคัญไม่แพ้กัน ในวัยเด็กจะเป็นวัยที่ยังไม่สามารถเรียนรู้

และช่วยเหลือตนเองได้ในบางเรื่อง ดังนั้นเพื่อน ครู และผู้ปกครอง จึงเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนแบบ PRAWIT ครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกนักเรียนระดับอนุบาล ช่วงอายุ 4-5 ปี เป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายในการศึกษาวิจัย ด้วยเหตุผลพัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านสังคม พัฒนาการด้านอารมณ์ และพัฒนาการด้านสติปัญญา อยู่ในเกณฑ์เหมาะสมสำหรับรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT โดยมุ่งเน้นดำเนินกิจกรรมในช่วงกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ และกิจกรรมเสริมประสบการณ์ ด้วยเหตุผลที่ว่า การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยต้องตอบสนองธรรมชาติและพัฒนาการตามวัยของเด็กแต่ละคนให้เต็มศักยภาพ และความสามารถในการรับรู้ของเด็กวัยอนุบาลอยู่ในขั้นของ Symbol System คือ สามารถรับรู้ได้ดีจากสื่อเชิงรูปธรรม เช่น เพลง นิทาน เกม การเคลื่อนไหว ละคร ผ่านสิ่งแวดล้อมที่พร้อมซึ่งนำไปสู่การค้นพบความถนัดหรือความสามารถทางปัญญาเฉพาะแบบของตนเอง

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศไทย

ประวิษฐา แข่งขัน (2559) ผลการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยด้วยกิจกรรมโยคะประกอบการเล่านิทาน ผลการวิจัย พบว่า การจัดกิจกรรมโยคะประกอบการเล่านิทาน เด็กปฐมวัยมีผลการเรียนรู้โดยภาพรวม และรายด้าน หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และกำหนดรูปแบบการจัดกิจกรรมโยคะประกอบการเล่านิทาน คือ PRAWIT แบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 P-R-A (ชวนเรียนรู้) P (Plan) หมายถึง การวางแผนการดำเนินกิจกรรม R (Review) หมายถึง การทบทวนกระบวนการวางแผน การดำเนินกิจกรรม ในประเด็นต่างๆ A (Action) หมายถึง การลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ และได้ทบทวนถึงความเหมาะสม และจดบันทึกผลระหว่างการดำเนินกิจกรรมเพื่อทบทวนและปรับแผนได้

ระยะที่ 2 W-I (ลองทำดู) W (Wonder) หมายถึง สัมผัสศรัทธา จากการบันทึกผลการจัดกิจกรรม ของครูประจำชั้น พบว่า เด็กมีความตื่นตากับนิทานเรื่องเดิมที่ได้ลองทำซ้ำ และสนุกกับการปฏิบัติกิจกรรม นั่นคือช่วงเวลาที่พิเศษและมหัศจรรย์ที่สุดสำหรับเด็ก I (Imagine) หมายถึง จินตนาการ การที่เด็กมีความพร้อมในปฏิบัติกิจกรรมจะสามารถจดจำท่าทางของการเคลื่อนไหวแบบโยคะไปพร้อมกับเนื้อหาของนิทานที่มีความต่อเนื่อง

ระยะที่ 3 T (หนูทำได้) T (Though) หมายถึง ความคิดหรือปัญญา กิจกรรมโยคะประกอบการเล่านิทานนั้นสิ่งที่ครูประจำชั้นได้สังเกตเห็นคือเด็กมีความภูมิใจในการเป็นผู้นำ และเป็นผู้ตามที่ดี เด็กมีสมาธิที่ดีขึ้นในการปฏิบัติกิจกรรม และผู้ปกครองอยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเด็ก

สิรินทร์ โกมลสุทธิ (2556) การศึกษาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวแบบโยคะ ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยหลังจากที่ได้รับกิจกรรมเคลื่อนไหวแบบโยคะมีความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ในทุกด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01

จุติการจน์ สังข์ขี้ม (2555) การศึกษาความสามารถทางพหุปัญญาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมโยคะ ผลการวิจัยพบว่า

1. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมโยคะ มีความสามารถทางพหุปัญญาทุกด้านสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. เด็กปฐมวัย หลังจากได้รับการจัดกิจกรรมโยคะเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการความสามารถทางพหุปัญญาทุกด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกช่วงการเปรียบเทียบ

ปริยวาท น้อยคล้าย (2553) ทักษะในการคิดวิเคราะห์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นเกมการศึกษาประกอบภาพ ผลการวิจัย พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นเกมการศึกษาประกอบภาพมีทักษะในการคิดวิเคราะห์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เยาวพา เดชะคุปต์ (2549) ได้พัฒนารูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ (ACACA) เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยมีหลักการดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา (A=Active Learning)

ขั้นที่ 2 ขั้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มย่อย (C=Cooperation Learning)

ขั้นที่ 3 ขั้นการวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้ (A=Analysis)

ขั้นที่ 4 ขั้นการสรุปและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism)

ขั้นที่ 5 ขั้นการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (A=Application)

สมเจตน์ ไวยากรณ์ (2530) ได้พัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการใช้เหตุผลของนักเรียน โดยอาศัยแนวคิดของบูลมและคณะเป็นพื้นฐาน โดยเน้นกระบวนการสอนที่ใช้เนื้อหาเป็นสื่อ ประกอบด้วยกระบวนการสอน 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การสร้างความคิดรวบยอด การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ และการประเมินผล ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการการคิดด้านวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ทำให้นักเรียนมีความสามารถในการให้เหตุผลสูงขึ้น

ชบา พันธุ์ศักดิ์ (2550, บทคัดย่อ) ศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเชิงประสบการณ์และการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยการร่วมงานอย่างร่วมความรู้สึกระหว่างผู้ปกครองและครูเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับเด็กปฐมวัย พบว่า

1. รูปแบบการเรียนการสอนเชิงประสบการณ์และการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยการมีส่วนร่วมอย่างร่วมความรู้สึกระหว่างผู้ปกครองและครูเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตเด็กปฐมวัย มี 3 ขั้นตอน คือ 3) การสร้างกลุ่มของผู้ปกครองและครู 2) การปฏิบัติการของ ผู้ปกครองและครู 3) การประเมินผล การปฏิบัติการ และสรุปรูปแบบ ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนมี 5 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมการก่อนรับประสบการณ์ 2) การรับประสบการณ์จริงเป็นการปฏิบัติของผู้เรียนด้วยการสืบสอบแบบกลุ่ม 3) การทบทวนความคิด 4) การสรุปความรู้ 5) การนำไปปฏิบัติ

2. นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มทดลองมีทักษะชีวิตหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มทดลองหลังการทดลองมีทักษะชีวิตสูงขึ้นกว่านักเรียนที่อยู่ในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนแบบปกติ

เชวง ช้อนบุญ (2554) ศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ MATH-3C เพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย พบว่า รูปแบบการสอนแบบ MATH-3C ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ คือ การกระตุ้นความสนใจ (Motivation) การเรียนรู้แบบปฏิบัติการ (Active Learning) การถ่ายโยงความรู้ (Transfer of Learning) การผสมผสานเป็นหนึ่งเดียวของศีรษะคือ สมอง หัวใจ และมือ (Head, Heart, Hands) การเล่นเกมสร้างสรรค์ (Constructive

Play) การเรียนรู้โดยการสร้างองค์ (Constructive Learning) และการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) และมีการจัดประสบการณ์ 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 การกระตุ้นใคร่รู้ ชั้นที่ 2 การตัดสินใจเลือกเล่น ชั้นที่ 3 การเล่น และชั้นที่ 4 การนำเสนอผลงาน เมื่อนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ MATH-3C ไปใช้ในสถานการณ์จริง พบว่า เด็กปฐมวัยมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สูงขึ้น

อัญชลี ไสยวรรณ (2548) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้ สำหรับเด็กปฐมวัย พบว่า

1. รูปแบบการเรียนการสอนทักษะการคิดแสวงหาความรู้สำหรับเด็กปฐมวัยที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วยกระบวนการจัดการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ชั้นที่ 1 การเริ่มต้นคิด เป็นขั้นตอนเริ่มต้นด้วยการกระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็น โดยใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างกับวัสดุหรือสถานการณ์ แล้วสื่อสารสิ่งที่คิด ด้วยการพูดหรืออธิบาย และกระตุ้นให้สะท้อนสิ่งที่คิดด้วยการบอกเหตุผลที่คิด

ชั้นที่ 2 การสร้างความคิด เป็นขั้นกระตุ้นให้คิดย้อนกลับด้วยการทดลอง กระตุ้นให้คิดค้นหา คำตอบที่ถูกต้อง กระตุ้นให้ทดสอบซ้ำ และกระตุ้นให้คิดทบทวนจุดบอดความไม่เข้าใจตั้งแต่เริ่มต้นคิด

ชั้นที่ 3 การประมวลผลความคิด เป็นขั้นการกระตุ้นให้เด็กบอกข้อความรู้ด้วยการคิดย้อนกลับ ไปที่ขั้นเริ่มต้นคิดและขั้นสร้างความคิด

ชั้นที่ 4 การขยายความคิด เป็นขั้นการกระตุ้นให้ขยายความคิดโดยใช้คำถามว่า “ถ้า” กระตุ้นให้ค้นหาคำตอบเพื่อยืนยันความคิด และกระตุ้นให้ทดสอบความคิดใหม่อย่างอิสระ

2. เด็กปฐมวัยมีทักษะการแสวงหาความรู้หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2540) ศึกษาบทบาทของครูปฐมวัยในศตวรรษหน้า (2541-2550) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครูและคณะบริหารด้านการศึกษาปฐมวัย ที่เข้าร่วมประชุมวิชาการศึกษาปฐมวัย พบว่า บทบาทของครูปฐมวัยที่สำคัญ 3 อันดับแรก คือ บทบาทในฐานะผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ผู้ดูแลเด็ก และนักพัฒนาเทคโนโลยีการสอน ส่วนกิจกรรมตามบทบาทของครูปฐมวัยในฐานะผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ที่สำคัญเป็นอันดับแรก ได้แก่ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กที่กำหนดขึ้นด้วยตนเอง และสามารถสร้างเสริมพัฒนาการเด็กได้ครอบคลุมทุกด้าน กิจกรรมตามบทบาทของครูปฐมวัยในฐานะผู้ดูแลที่สำคัญเป็นอันดับแรก ได้แก่ การสังเกต และส่งเสริมพัฒนาการเด็กทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม กิจกรรมตามบทบาทของครูปฐมวัยในฐานะนักพัฒนาเทคโนโลยีการเรียนการสอนที่สำคัญเป็นอันดับแรก และการผลิตนวัตกรรมการสอนปฐมวัย ได้แก่ กิจกรรมสื่อการเรียน และคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

ศศิธร ณะบุตร (2558) การศึกษาและพัฒนาความมุ่งมั่นในการเรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย พบว่า ความมุ่งมั่นในการเรียนของนักศึกษามี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. เจตคติ หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึกรู้สีกต่อการเรียนในลักษณะของการคิดเชิงบวก มีทัศนคติและเจตคติที่ดีต่อการมาเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนด้วยความสนุกสนานสามารถบอกประโยชน์และคุณค่าความสำคัญของการเรียนการแสดงพฤติกรรมมารยาทที่จะเข้าเรียนในสาขา

การศึกษาปฐมวัยความเชื่อถือต่อการเรียนและการแสดงออกถึงความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู แบ่ง 5 ตัวบ่งชี้ คือ การคิดเชิงบวก การเห็นคุณค่า การยอมรับ ความเชื่อมั่น ความรัก และศรัทธา

2. แรงจูงใจในการเรียน หมายถึง การแสดงออกถึงเป้าหมายทางการเรียนมีความมุ่งมั่น ต่อผลการเรียนมีการวางแผนการเรียนการกำหนดเป้าหมายในการเรียนและการติดตามผลงานที่ทำ ผ่านไปแล้วและการนำมาปรับปรุงแก้ไขแสดงออกถึงความพยายาม ความอดทนสามารถควบคุมตนเองให้ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ ความเชื่อมั่นในตนเองกล้าแสดงความคิดเห็นจัดการ กับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนได้ มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตน แบ่งออกเป็น 5 ตัวบ่งชี้ คือ การตั้งเป้าหมาย ความพยายาม ความอดทน ความเชื่อมั่นในตนเอง และความภาคภูมิใจ

3. พฤติกรรมการเรียน หมายถึง การแสดงออกถึงลักษณะนิสัยในการปฏิบัติตนหรือ แสดงออกที่เกี่ยวกับการเรียนมีความกระตือรือร้นเข้าเรียนตรงเวลาไม่ขาดเรียนหนังสือทบทวน บทเรียนค้นคว้าหาข้อมูลนอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียนเอาใจใส่งานที่ได้รับมอบหมายปฏิบัติตน เพื่อหาข้อบกพร่องและแนวทางแก้ไขมีการปรับปรุงและแบ่งเวลาสำหรับทบทวนบทเรียนการทำ การบ้านและพักผ่อนอย่างเหมาะสมมีการวางแผนการเรียนสามารถควบคุมอารมณ์ความวิตกกังวล เมื่อได้เจอสถานการณ์ที่ตั้งเครียดหรือเมื่อประสบอุปสรรคก็ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากและหาแนว ทางแก้ไขแบ่งออก 5 ตัวบ่งชี้ คือ ความกระตือรือร้น การเอาใจใส่ การปรับตัว การวางแผน และการ แก้ปัญหา

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความมุ่งมั่นในการเรียนมีขั้นตอนของรูปแบบ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 สร้างบรรยากาศการเรียนรู้เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่การอบรมและปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นที่ 2 ขั้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นขั้นตอนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์เป็นกิจกรรมที่ให้นักศึกษาร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากสิ่งผ่านการปฏิบัติของ ตนเอง ขั้นที่ 4 การนำไปประยุกต์ใช้เป็นขั้นที่ให้นักศึกษานำผลที่ได้จากการสร้างความรู้จากการร่วม กิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างลุ่มลึก จากการเปรียบเทียบคะแนนความมุ่งมั่นในการเรียนของ นักศึกษาก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า คะแนนรวมและรายด้านที่วัดก่อนและหลังการฝึกอบรม นักศึกษามีคะแนนความมุ่งมั่นในการเรียนก่อนรับการฝึกอบรมอยู่ในระดับค่อนข้างมากและหลังได้รับ การฝึกอบรมอยู่ในระดับมากทั้งนี้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าหลังการฝึกอบรมนักศึกษามี พัฒนาการเพิ่มขึ้นทั้ง 3 ด้านอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.1

จุฬินทิพา นพคุณ (2558) การศึกษาองค์ประกอบและการพัฒนาภาวะผู้นำใฝ่บริการของ นักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัย พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำใฝ่บริการของนักศึกษาสาขาการศึกษา ปฐมวัย มีองค์ประกอบ 6 หลักการ ได้แก่ หลักการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ หลักการเรียนรู้จาก ตัวแบบ หลักการปรับบทบาทสัน หลักการปฏิสัมพันธ์ หลักการลงมือกระทำ และหลักการประเมินค่า และขั้นตอนการฝึกอบรม 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ขั้นปรับระดับจิต ขั้นที่ 2 ขั้นสร้างแรงจูงใจภายใน ขั้นที่ 3 ขั้นแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ขั้นที่ 4 ขั้นฝึกปฏิบัติ และขั้นที่ 5 ขั้นสังเคราะห์

นันทวิทย์ เป่ามหานาคะ (2557) ได้ศึกษาการพัฒนายุทธวิธีในการเรียนรู้ของนักศึกษาคณะ ครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์โดยการฝึกอบรมเชิงจิตวิทยา พบว่า 20 คณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์มี ยุทธวิธีในการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางส่วนยุทธวิธีในการเรียนรู้ด้านแรงจูงใจในการเรียนรู้ โดยรวมและรายด้านย่อย ได้แก่ การวางแผนเป้าหมายความพยายามที่จะทำให้สำเร็จอยู่ในระดับปาน

กลางส่วนยุทธวิธีในการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมในการเรียนรู้โดยรวมและรายด้านย่อย ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบและการจัดการกับสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมากส่วนด้านการจัดการอารมณ์และด้านการบริหารเวลาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนโปรแกรมการฝึกอบรมเชิงจิตวิทยาเพื่อพัฒนายุทธวิธีในการเรียนรู้ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษาแบบยึดบุคคลเป็นศูนย์กลางการให้คำปรึกษาเชิงการติดตะวิทยาและการให้คำปรึกษาแบบความคิดการให้คำปรึกษาแบบพฤติกรรมนิยมและการให้คำปรึกษาแบบเผชิญความจริงมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเริ่มต้น ขั้นการดำเนินการ ขั้นยุติ ภายหลังนิสิตกลุ่มทดลองเข้ารับการฝึกอบรมเชิงจิตวิทยาเพื่อพัฒนายุทธวิธีการเรียนรู้นิสิตกลุ่มทดลองมียุทธวิธีในการเรียนรู้เพิ่มขึ้นกว่าก่อนการฝึกอบรมเชิงจิตวิทยาอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.5

สิริมา ภิญญอนันตพงษ์ (2558) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูเพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางอารมณ์และสังคมของเด็กปฐมวัย โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาหลักสูตรอบรมครูระยะสั้นในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยด้านพัฒนาอารมณ์และสังคมเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติตนของครูเจตคติต่อการปฏิบัติตนของครูมีทักษะปฏิบัติของครูกระบวนการสร้างหลักสูตรเริ่มจากการสำรวจความต้องการของครูที่จะปฏิบัติให้เหมาะสมต่อเด็กในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยทางด้านอารมณ์และสังคมและได้เนื้อหาจากการอบรมเป็น 4 หน่วย ได้แก่หน่วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนการเรียนรู้หน่วยการใช้กลยุทธ์การสอนทางอารมณ์สังคมหน่วยการเข้าดูแลช่วยเหลือรายบุคคลผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมพบว่าครูมีคะแนนความรู้เจตคติและทักษะปฏิบัติในการส่งเสริมพัฒนาเด็กปฐมวัยทางอารมณ์และสังคมสูงขึ้น

วรลั โกสัย และคณะ (2561) ศึกษารูปแบบการพัฒนาโดยครูใช้การจัดประสบการณ์แบบสะสมที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 พบว่ารูปแบบการพัฒนาครูปฐมวัยโดยใช้การจัดประสบการณ์แบบสะสมที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ความเป็นมาของรูปแบบ แนวคิดพื้นฐาน หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ และการพัฒนาครูปฐมวัยโดยการจัดประสบการณ์แบบสะสมที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 ใน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นสร้างความเข้าใจ ขั้นตอนที่ 2 ขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการนำไปใช้ตามกระบวนการและขั้นตอนการจัดประสบการณ์แบบสะสม ขั้นตอนที่ 4 ขั้นนิเทศติดตามและประเมินผล จากการทดลองใช้รูปแบบการจัดประสบการณ์แบบสะสมที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 พบว่าการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของครูที่เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการด้วยรูปแบบการพัฒนาครูปฐมวัยมีผลสัมฤทธิ์หลังการเรียนสูงขึ้น และการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ 21 พบว่า ความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบสะสมสูงขึ้น ได้แก่ ด้านการแก้ปัญหาของตนเองที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นสูงขึ้น ด้านการแก้ปัญหาของตนเองที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น และการแก้ปัญหาของผู้อื่น

สุนน ไวยบุญญา และสุเทพ อ่วมเจริญ (2559) ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรเสริมสมรรถนะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของนักศึกษาครูที่ส่งเสริมทักษะการสื่อสารสำหรับเด็กปฐมวัย พบว่าหลังจากได้รับการอบรมตามหลักสูตรเสริมสมรรถนะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของนักศึกษาครูที่ส่งเสริมทักษะการสื่อสารสำหรับเด็กปฐมวัยในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาความรู้ความเข้าใจของนักศึกษาครูเกี่ยวกับหลักสูตรเสริมสมรรถนะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการสื่อสารสำหรับเด็กปฐมวัยพบว่าในภาพรวมของคะแนนความรู้ความเข้าใจของนักศึกษาครูหลังจากการใช้หลักสูตรมีคะแนนสูงกว่าก่อนการอบรม

2. ผลการศึกษาความสามารถของนักศึกษาครูในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมการสื่อสารสำหรับเด็กปฐมวัย ความสามารถในการเขียนแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการสื่อสารสำหรับเด็กปฐมวัย ภาพรวมของความสามารถในการเขียนแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของนักศึกษาครูที่ส่งเสริมทักษะการสื่อสารสำหรับเด็กปฐมวัยอยู่ในระดับสูงมาก

3. ผลการศึกษาทักษะการสื่อสารของเด็กปฐมวัยหลังการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยครูที่ผ่านการอบรมตามหลักสูตรเสริมสมรรถนะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของนักศึกษาครูที่ส่งเสริมทักษะการสื่อสารสำหรับเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการทางด้านทักษะการสื่อสารดีขึ้นมาก การฟัง พูด อ่าน เขียน สามารถใช้ทักษะการสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ และมีการพูดคุยสนทนากับผู้อื่นดีขึ้น

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Paxcia-Bibbins (1993) ได้ศึกษาผลของการสอนแบบ 4MATกับการเรียนการฟังดนตรีของนักเรียนชั้นประถมศึกษา พบว่า การให้นักเรียนได้มีโอกาสฟังดนตรีคลาสสิกบ่อยๆ ทำให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อดนตรีคลาสสิก และช่วยส่งเสริมประสบการณ์ด้านพุทธิพิสัยและจิตพิสัยเกี่ยวกับการฟังดนตรีของนักเรียนช่วยส่งเสริมพฤติกรรมอันดีที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการฟังดนตรีและเป็นการตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและการพัฒนาสมองด้วย

Sott (1985) ศึกษาผลกระทบของการสอนเชิงประสบการณ์ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย พบว่า ผลการจัดการเรียนการสอนเชิงประสบการณ์ช่วยพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลซึ่งประกอบด้วยความไว้วางใจสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนการสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้มีทักษะทางสังคมและเสริมสร้างความสามารถทางร่างกาย

Hamer (2000) ศึกษาผลการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนโดยการประยุกต์ใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ พบว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ช่วยส่งเสริมการทำงานกลุ่มส่งเสริมการคิดแก้ปัญหาช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

Griffin (1995) ศึกษาเปรียบเทียบการสอนทักษะการทำแผนที่ระหว่างการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์กับการเรียนการสอนปกติให้นักเรียนเป็นกลุ่มตัวอย่างได้ศึกษาจากของจริงนอกห้องเรียนมีกิจกรรมฝึกอ่านแผนที่และการหาเส้นทางระหว่างตึกเรียนต่างๆ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนซึ่งเรียนรู้การอ่านแผนที่ตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ปฏิบัติการอ่านแผนที่ได้ดีกว่านักเรียนซึ่งเรียนรู้การอ่านแผนที่โดยใช้วิธีการสอนปกติ

Colker (2008) ได้ศึกษาคุณลักษณะ 12 ประการของครูที่มีประสิทธิภาพจากการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสำรวจและการรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานกับเด็กปฐมวัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูปฐมวัยที่มีประสิทธิภาพจำนวน 43 คนพบว่า

- 1) ความรู้สึกรักต่อสิ่งที่ทำ (Passion)
- 2) ความพากเพียร (Perseverance)

- 3) ความเต็มใจที่จะเสี่ยง(Willingness to take risks)
- 4) การปฏิบัติด้วยความประนีประนอมเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย (Pragmatism)
- 5) ความอดทน (Patience)
- 6) ความยืดหยุ่น (Flexibility)
- 7) การยอมรับต่อความหลากหลาย (Respect)
- 8) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)
- 9) การตระหนักรู้ในตนและสิ่งที่จะปฏิบัติ (Authenticity)
- 10) การใฝ่รู้ใฝ่เรียน (Love of Creativity)
- 11) การมีพลัง (High energy)
- 12) การมีอารมณ์ขัน (Sense of humor)

Clover (1980, น.3-16) ใช้กิจกรรมการฝึกอบรมความคิดสร้างสรรค์กับนักศึกษาระดับวิทยาลัย จำนวน 44 คน โดยฝึกและให้แรงเสริม มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มความคิดสร้างสรรค์ 3 ด้าน คือ ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) และความคิดริเริ่ม (Originality) ทั้งในด้านการนำสิ่งของมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และด้านการแก้ปัญหาในแบบฝึกหัดผลการวิจัย พบว่า หลังจากการฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างสามารถทำคะแนนในแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ของทอร์แรนซ์ได้สูงขึ้นเป็นอย่างมาก และเมื่อมีการติดตามผลในระยะ 11 เดือนต่อมา พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ยังคงทำคะแนนได้สูงขึ้นเหมือนเดิม

6.กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT

6.1 ความหมายของรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT

1) การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้า (Perception) กระบวนการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ด้วยการ ใช้ประสาทสัมผัสการฟัง และการดู เช่น เกมการทายภาพ การสังเกตรายละเอียดของภาพ การฟัง นิทานการสาธิตทำโยคะ

2) การทบทวนข้อมูล (Rehearsal) กระบวนการทบทวนข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเข้าใจของตนเอง โดยใช้คำถาม “...อย่างไร” เพื่อตรวจสอบประสบการณ์เดิม และสนทนากับ สถานที่ เหตุการณ์

3) การปฏิบัติกิจกรรม (Action) กระบวนการลงมือปฏิบัติกิจกรรม โดยเปิดโอกาส ให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด โดยชวนเด็กยืดเหยียดร่างกาย สาธิตการปฏิบัติทำโยคะ ประกอบเสียงเล่านิทาน เด็กปฏิบัติทำโยคะประกอบเสียงเล่านิทาน ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก ช่วยเหลือและให้คำแนะนำ

4) การเขียน (Write) กระบวนการเขียนภาพ หรือสัญลักษณ์ เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ สิ่งที่ได้เรียนรู้ตามความสนใจ หรือความต้องการอย่างอิสระ โดยตั้งประเด็นคำถาม “ใคร...” “...อะไรบ้าง” “ทำไม...” “...ที่ไหน” “...เมื่อไหร่” “...อย่างไร” เพื่อนำไปสู่การเขียนภาพอย่างมีความหมาย ผ่านกิจกรรมกลุ่ม หรือกิจกรรมรายบุคคล

5) การแสวงหาความรู้ (Inquiry) กระบวนการแสวงหาความรู้จากภาพที่ตนเอง และเพื่อนเขียน โดยการสนทนาถึงความต้องการในการค้นหาคำตอบที่ต้องการ เช่น ความต้องการ เขียนคำ ความต้องการเขียนภาพ ความหมายของภาพ ความหมายของคำหรือตัวอักษร

6) การถ่ายโยงความรู้ (Transfer of Learning) กระบวนการนำความรู้จากเรื่องที่เรียน ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่มีสื่อเดียวกันหรือใกล้เคียงกับกันกระตุ้นการแสดงพฤติกรรม เช่น การบอก การเล่า การตั้งคำถาม

6.2 ทฤษฎีแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนา

เด็กปฐมวัยเรียนรู้จากการสัมผัสประสบการณ์ต่างๆ รอบตัว การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย สามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงถึงการคิด เช่น การพูด การกระทำ ที่ตอบสนองสถานการณ์นั้นๆ ดังนั้นการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กควรตอบสนองความต้องการของแต่ละช่วงวัยผ่านกระบวนการลงมือกระทำด้วยตนเอง ภายใต้บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ได้มีโอกาส ปฏิสัมพันธ์กับสื่อ และบุคคลอย่างอิสระและมีความสุข ดังนั้นรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย หมายถึง การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย 5 ทักษะ ได้แก่ การสังเกต การสำรวจ การรวบรวมข้อมูล การสื่อสาร และการแสดงทัศนคติ ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบโดยมีหลักการจากแนวคิดและทฤษฎีพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย รูปแบบการจัดกิจกรรมในการวิจัยครั้งนี้เน้นให้เด็กสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยการปฏิสัมพันธ์กับสื่อเชิงรูปธรรม เช่น นิทาน ดนตรี การเคลื่อนไหวอย่างมีความสุขร่วมกับเพื่อนในชั้นเรียน และยังเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นผ่านการสนทนา การเขียนภาพ หรือการเขียนสัญลักษณ์สื่อความหมาย ทั้งนี้กระบวนการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT จัดระบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล กลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ที่สุด ครูมีบทบาทในการกระตุ้นเพื่อให้เด็กเกิดความสนใจต่อกิจกรรม ตั้งประเด็นคำถาม ให้กำลังใจ ด้วยการสื่อสารเชิงบวก ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาเมื่อเด็กต้องการ และจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก

6.3 แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนา

การพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยศึกษา ค้นคว้า เอกสารงานวิจัย เกี่ยวกับแนวคิดจากทฤษฎี และหลักการเรียนรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ซึ่งมีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสำคัญ ดังนี้ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์ ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวทสกี้ แนวคิดของฮอว์เวิร์ด การ์เนอร์ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีการเสริมแรงทางบวกของสกินเนอร์ กฎแห่งการฝึกหัดของธอร์นไดร์ แล้วสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและหลักการเรียนรู้ดังกล่าว ทำให้ได้รูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT ประกอบด้วย 3 ขั้น คือขั้นที่ 1 สร้างความสนใจ ขั้นที่ 2 สร้างผลงาน ขั้นที่ 3 สร้างองค์ความรู้ โดยในแต่ละขั้นของกระบวนการจัดกิจกรรมสามารถอธิบายได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 สร้างความสนใจ

ขั้นสร้างความสนใจ มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นความสนใจ หรือเร้าความสนใจของเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดความต้องการในการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบประสบการณ์เดิมของเด็ก และเพื่อเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติกิจกรรมขั้นต่อไป โดยขั้นสร้างความสนใจ มีพื้นฐานแนวคิดของบรูเนอร์

กล่าวว่า วิธีที่ดีที่สุดที่จะพัฒนาให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย และสามารถนำไปใช้ได้ นั่นคือ การกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจและเห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้เรียนรู้ ซึ่งความสนใจที่เกิดขึ้นนี้เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กต้องการเรียนรู้สำคัญยิ่งกว่าเป้าหมายของการเลื่อนชั้นหรือเพื่อชนะการแข่งขัน (Bruner, 1960, pp. 14-31) การกระตุ้นความสนใจ ถือว่าเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังอย่างยิ่งในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย (Post, 1988, p. 21 citing Bruner, 1966) ทั้งนี้ไวโกตสกีกล่าวว่า พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มขึ้นถึงขั้นสูงสุดได้ ก็ต่อเมื่อเด็กได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้ชิดที่มีวุฒิภาวะสูงกว่า หรือที่มีความสามารถมากกว่า ด้วยกระบวนการที่เหมาะสมตามสถานการณ์ (จิระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ, 2553) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเด็กได้แสดงออกถึงสิ่งที่คิด โดยสนทนากับเพื่อน หรือการตอบคำถามของครู และในขณะที่คนใดคนหนึ่งพูด เพื่อนๆ ก็จะได้ฟัง ไปพร้อมๆ กันด้วย (Smith, 2001, p. 17) เนื่องจากการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยมีจุดเริ่มต้นที่ความอยากรู้อยากเห็น ความสนใจใคร่รู้ และเด็กแต่ละคนมีพื้นฐานการเรียนรู้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้ ประเภทความรู้ ประสบการณ์การปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่แต่ละคนได้รับ การเรียนรู้ ที่จัดตามความสนใจหรือให้เด็กได้แสดงออกในเรื่องที่สนใจผู้สอนควรกระตุ้นให้เกิดความสนใจ และอยากที่จะหาความคำตอบ วิเคราะห์ข้อมูลสรุปผล ซึ่งสำคัญมากกว่าการเรียนรู้โดยบอกข้อเท็จจริงจากครู (Brewer, 2004, pp. 57-59) ดังนั้นรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดให้ชั้นที่ 1 การสร้างความสนใจ เนื่องจากมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของพัฒนาการและหลักการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงกำหนดกระบวนการในการเรียนรู้ออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นการเรียนรู้ที่ 1 การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้า (Perception) กระบวนการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้าครูมีบทบาทด้วยการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนด้วยการใช้ประสาทสัมผัสการฟัง และการดูผ่านวรรณกรรม และการใช้คำถาม และกระตุ้นประสาทสัมผัสผ่านการฟังและการดูโดยผู้สอนสาธิตทำโยคะประกอบเสียงเล่านิทาน ซึ่งนิทานเป็นสื่อที่มีคุณค่าช่วยกระตุ้นความสนใจ ให้เด็กสนใจอยากมีส่วนร่วมในกิจกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรูเนอร์ ที่กล่าวว่า การกระตุ้นความสนใจ (Motivation) ให้เด็กเกิดความต้องการในการเรียนรู้เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะพัฒนาให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและสามารถนำเอาความรู้ไปใช้ได้ ซึ่งความสนใจที่เกิดขึ้นนี้เป็นพลังขับเคลื่อนวิธีการเรียนรู้และค้นหาข้อมูลของเด็กปฐมวัย

ขั้นการเรียนรู้ที่ 2 การทบทวนข้อมูล (Rehearsal) กระบวนการทบทวนข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเข้าใจของตนเองจากการปฏิบัติ ในการฟังนิทาน โดยครูเป็นผู้กระตุ้นด้วยคำถามเพื่อให้เด็กคิดลำดับเหตุการณ์ และคิดทบทวนแล้วแสดงท่าทาง การคิดทบทวนด้วยการออกเสียง หรือการคิดทบทวนในใจนั้นเด็กจะได้แสดงออกอย่างอิสระในการคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยเหลือกันแบบร่วมมือ สอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของ ไวโกตสกี ที่กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มขึ้นถึงขั้นสูงสุดได้ ก็ต่อเมื่อเด็กได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้ชิดที่มีวุฒิภาวะสูงกว่า หรือที่มีความสามารถมากกว่าด้วยกระบวนการที่เหมาะสมตามสถานการณ์ต่างๆ เรียกว่า “Zone of Proximal Devilmant” ซึ่งเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ และถ้าเด็กยังไม่ได้รับการช่วยเหลือเด็กจะอยู่ในระดับพัฒนาการเดิม

ขั้นที่ 2 สร้างผลงาน

ขั้นสร้างผลงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองมากที่สุด และเพื่อสร้างผลงานจากการค้นหาคำตอบ โดยการปฏิสัมพันธ์กับสื่อเชิงรูปธรรม บุคคลในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการสื่อสารเชิงบวกเพื่อให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยขั้นสร้างผลงาน มีพื้นฐานแนวคิดของโฮเวิร์ด การ์เนอร์ ที่กล่าวว่า ความสามารถในการรับรู้ของเด็กวัยอนุบาลในขั้น “Symbol System” คือสามารถรับรู้ได้ดีจากสื่อเชิงรูปธรรม เช่น นิทาน เพลง เกม การเคลื่อนไหว ละคร ผ่านสิ่งแวดล้อมที่พร้อม นำไปสู่การค้นพบความถนัดหรือความสามารถทางปัญญาเฉพาะแบบของตนเอง ดังนั้นการเคลื่อนไหวประกอบเสียงเล่านิทานจึงเป็นการส่งเสริมความสามารถเฉพาะของเด็กปฐมวัย (จิระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ, 2553) ซึ่งการลงมือปฏิบัติจริงด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 กับสื่อการเรียนรู้รูปธรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับแนวคิดของเพียเจท์ เชื่อว่า การซึมซับประสบการณ์ และปรับแต่งโครงสร้างทางสติปัญญาตามสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความสมดุล (Equilibration) ทางโครงสร้างสติปัญญา โดยความสมดุลเกิดขึ้นเมื่อเด็กใช้ความสามารถเดิมที่มีอยู่มาปรับใช้เข้ากับสถานการณ์ใหม่เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นระหว่างประสบการณ์ใหม่กับการรับรู้ (Skemp, 1979, pp. 114-126; Wadsworth, 1996, pp. 14-17) และการสร้างองค์ความรู้ที่เน้นความรู้ถูกสร้างโดยเด็ก เด็กจะใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่บนพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การเรียนรู้เป็นกระบวนการภายในตัวเด็ก ในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ตามแนวคิดนี้จึงเน้นการจัดกิจกรรมที่让孩子ได้สื่อสารและปฏิสัมพันธ์กับบุคคล โดยครูเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ตั้งประเด็นปัญหาที่ท้าทายความสามารถของเด็กและคอยช่วยเหลือให้เด็กสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง (สิริณี บรรจง, 2549, น. 14 อ้างอิงจาก Piaget, 1970, p. 2) การสร้างความรู้ของเด็กปฐมวัยใช้กระบวนการที่เรียกว่า “กระบวนการสะท้อนความเป็นนามธรรม (Reflective Abstraction Process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงแล้วสะท้อนผลจากการลงมือกระทำนั้นออกมา กระบวนการสะท้อนผลนี้จะนำไปสู่การปรับโครงสร้างทางสมองต่อไป (Brewer, 2004, p. 346; citing Piaget, 1970) ซึ่งเด็กจะใช้ภาพ สัญลักษณ์ แทนสิ่งต่างๆ หรือเพื่อสื่อสารความคิดของเขา ซึ่งแสดงถึงความคิดรวบยอดของเขาต่อวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง และสามารถใช้ประโยคหรือคำเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ได้ และความคิดรวบยอดจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กได้ทำกิจกรรมแล้วสรุปข้อตกลงร่วมกับเพื่อน (Dienes, 1971, pp. 31-36; Smith, 2004, p. 18) ทั้งนี้การสร้างผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้ของเด็กจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ความมั่นใจในความคิด การสื่อสารหรือการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในกลุ่ม หรือผู้ใหญ่ การเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองเกิดจากความรู้สึภายในที่ได้รับการตอบสนองเชิงบวกผ่านสีหน้า ท่าทาง คำชมคำพูดที่แสดงความคิดเห็นที่สอดคล้องกันหรือสนับสนุนกัน คำพูดที่กระตุ้นให้เกิดการคิดต่อยอด คำพูดหรือท่าทางให้กำลังใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กกล้าแสดงออกซึ่งความคิด ผ่านการสนทนาและการกระทำอย่างมีความหมาย สอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีการเสริมแรงทางบวกของสกินเนอร์ ที่กล่าวว่า การกระทำใดๆ ถ้าได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมขึ้นอีก การเสริมแรงจึงเป็นการจูงใจบุคคลให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (จิระพันธ์ พูลพัฒน์ และคณะ, 2553) ดังนั้นรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานใน

การกำหนดให้ชั้นที่ 2 สร้างผลงาน เนื่องจากมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของพัฒนาการและหลักการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงกำหนดกระบวนการในการเรียนรู้ออกเป็น 2 ขั้นตอนโดยเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากขั้นการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้า (Perception) และการทบทวนข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเข้าใจขั้น (Rehearsal) ดังนี้

ขั้นการเรียนรู้ที่ 3 การปฏิบัติกิจกรรม (Action) กระบวนการลงมือปฏิบัติกิจกรรม โดยเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด ผู้เรียนมีบทบาทการเป็นผู้นำ ผู้ตามในการปฏิบัติกิจกรรมประกอบเสียงเล่านิทานด้วยตนเอง โดยพิจารณาตามความเหมาะสม และความต้องการของเด็ก ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก ช่วยเหลือและให้คำปรึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ ไชวรงค์ เนอร์ ที่กล่าวว่า ความสามารถในการรับรู้ของเด็กวัยอนุบาลในชั้น “Symbol System” คือสามารถรับรู้ได้จากสื่อเชิงรูปธรรม เช่น นิทาน เพลง เกม การเคลื่อนไหว ละคร ผ่านสิ่งแวดล้อมที่พร้อม ซึ่งจะนำไปสู่การค้นพบความถนัดหรือความสามารถทางปัญญาเฉพาะแบบของตนเอง ดังนั้นการเคลื่อนไหวประกอบเสียงเล่านิทานจึงเป็นการส่งเสริมความสามารถเฉพาะของเด็กปฐมวัย

ขั้นการเรียนรู้ที่ 4 การเขียน (Write) กระบวนการเขียนภาพ หรือสัญลักษณ์ หรือคำที่สนใจ ความต้องการเกี่ยวกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งตามจินตนาการ เป็นการสรุปความรู้ที่เป็นสาระสำคัญที่ได้จากการทำกิจกรรม โดยครูเป็นผู้มีบทบาท สำคัญในการกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นจากคำถาม “ใคร.....” “อะไร.....” “ทำไม.....” “ที่ไหน.....” “เมื่อไร.....” “อย่างไร.....” เพื่อนำไปสู่การเขียนภาพตามความสนใจ หรือคัดลอกตัวอักษรจากคำ ที่สนใจ ซึ่งการเขียนภาพ หรือสัญลักษณ์ หรือคำ สามารถดำเนินการได้ทั้งในรูปแบบกิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมรายบุคคล เป็นการนำความรู้ไปสร้างสรรค์ผลงานและนำเสนอผลงาน สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่กล่าวว่า เด็กปฐมวัยเรียนรู้จากกิจกรรมและสื่อที่เป็นรูปธรรม โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่นๆ เพื่อพัฒนากระบวนการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิดเพื่อให้เกิด ความสมดุล (Equilibration) ทางโครงสร้างทางสติปัญญา โดยความสมดุลเกิดขึ้นเมื่อเด็กใช้ความสามารถเดิมที่มีอยู่มาปรับใช้ให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่ เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นระหว่างประสบการณ์ใหม่กับการรับรู้

ขั้นที่ 3 สร้างองค์ความรู้

ขั้นการสร้างองค์ความรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กฝึกนำสิ่งที่เรียนรู้แล้วไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือการเชื่อมโยงความรู้เดิมเข้ากับประสบการณ์ใหม่ โดยขั้นสร้างองค์ความรู้ มีพื้นฐานแนวคิดของการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning) ที่กล่าวถึง การนำสิ่งที่เรียนรู้แล้วไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ โดยการถ่ายโยงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความเข้าใจอย่างมีความหมายไม่ใช่ว่าจำ และจะสามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่คล้ายคลึงกัน (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2548, น. 262-263) สอดคล้องกับกฎแห่งการฝึกหัดของธอร์นไดค์ เชื่อว่าการฝึกหัดหรือลงมือกระทำบ่อยๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้มั่นคงถาวร ถ้าไม่กระทำซ้ำบ่อยๆ การเรียนรู้จะไม่คงทนถาวร และในที่สุดก็ลืมได้ (Hergenhahn and Olson, 1993, p. 56) ดังนั้นรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดให้ชั้นที่ 3 สร้างองค์ความรู้ เนื่องจากมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของพัฒนาการและหลักการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงกำหนดกระบวนการในการเรียนรู้ออกเป็น 2 ขั้นตอนโดยเป็นกระบวนการต่อเนื่องจาก

ขั้นการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้า (Perception) การทบทวนข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเข้าใจ (Rehearsal) การลงมือปฏิบัติกิจกรรม (Action) และการเขียน (Writhe) ดังนี้

ขั้นการเรียนรู้ที่ 5 การแสวงหาความรู้ (Inquiry) กระบวนการแสวงหาความรู้จากภาพ ผู้เรียนมีบทบาทในการค้นคว้า ด้วยการสังเกต การตั้งคำถาม การบอกความต้องการ และรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต หรือการสนทนา เพื่อสร้างสรรค์ผลงานให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถดำเนินกิจกรรมได้ทั้งในรูปแบบกิจกรรมกลุ่มย่อย และกิจกรรมรายบุคคล เช่นร่วมกันเรียงลำดับเหตุการณ์จากการเขียนภาพที่ปรากฏ ตั้งคำถามเพื่อเขียนคำที่ต้องการ สนทนาถึงภาพของตนเอง รวมถึงการบอกหรือแนะนำวิธีการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และการแก้ปัญหาในกลุ่ม ซึ่งเป็นพื้นฐานการสร้างความรู้ ด้วยการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสื่อ ครูมีบทบาทเป็นผู้สร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้และเหมาะสมช่วงวัย โดยการตั้งประเด็นคำถาม สนทนา และให้กำลังใจด้วยการสื่อสารเชิงบวก เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมมือสร้างองค์ความรู้ให้สำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎี การเสริมแรงทางบวกของสกินเนอร์ ที่กล่าวว่า การกระทำใดๆ ถ้าได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีก ดังนั้นการเสริมแรงเป็นการจูงใจบุคคลให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยให้อย่างต่อเนื่องทุกครั้งที่แสดงพฤติกรรม เรียกว่า “continuous reinforcement”

ขั้นการเรียนรู้ที่ 6 การถ่ายโยงความรู้ (Transfer of Learning) กระบวนการถ่ายโยงความรู้ กระบวนการนำสิ่งที่เรียนรู้แล้วไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือการเชื่อมโยงความรู้เดิมเข้ากับประสบการณ์ใหม่ การถ่ายโยงจะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนมีความเข้าใจอย่างมีความหมาย ผู้เรียนจะสามารถนำไปใช้ได้ ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน สอดคล้องกับกฎแห่งการฝึกหัดของธอร์นไดร์ ซึ่งเชื่อว่าการที่เด็กได้ฝึกหัดหรือกระทำซ้ำๆ บ่อยๆ ย่อมจะทำให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้อง และเมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้วได้นำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้อยู่เสมอ ก็จะทำให้การเรียนรู้มั่นคงถาวรขึ้น หรือกล่าวได้ว่า เมื่อได้เรียนรู้สิ่งใดแล้วได้นำไปใช้อยู่เป็นประจำ ก็จะทำให้ความรู้คงทนและไม่ลืม ในทางตรงกันข้าม เมื่อผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้แล้ว แต่ไม่ได้นำความรู้ไปใช้หรือไม่เคยใช้ย่อมทำให้การทํากิจกรรมนั้นไม่ดีเท่าที่ควรหรืออาจทำให้ความรู้ที่นั้นลืมนั่นได้ กระบวนการนี้จะสามารถสังเกตได้จากการนำเอาถึง ผลงานของตนเอง หรือของกลุ่มตนเอง หรือผลงานของเพื่อนกลุ่มอื่นในชั้นเรียนหลังการเสร็จสิ้น กระบวนการเรียนรู้ที่ 5 โดยครูมีบทบาทสำคัญในการจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงผลงานของตนเองและเพื่อนได้อย่างสะดวก เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้ถ่ายทอดความรู้ของตนเอง ด้วยการสนทนากับเพื่อน และผู้ปกครอง

6.3 บทบาทของครู

การนำรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ครูมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. ศึกษาแผนการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดของรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างถูกต้อง สามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. ฝึกซ้อมทำโยคะประกอบเสียงเล่านิทาน เพื่อให้เกิดความชำนาญ มั่นใจในการแสดงท่าทาง และเป็นแบบอย่างให้แก่เด็กได้

3. ฝึกซ้อมการถามคำถาม นำไปสู่การคิด และการแสดงพฤติกรรมของเด็กระหว่างดำเนินกิจกรรม

4. จัดเตรียมสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ให้พร้อมใช้งาน และเพียงพอต่อการใช้งานของเด็กในปฏิบัติกิจกรรม

5. จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก สร้างบรรยากาศให้ได้รู้สึกเป็นอิสระ ในการปฏิบัติกิจกรรม และสนทนา แสดงความคิดเห็น โดยเชื่อมั่นในความสามารถของเด็ก ซึ่งเด็กเรียนรู้ได้ผ่านการลงมือทำ อากาศถ่ายเท เสียงสว่างเหมาะสม ไม่มีกลิ่นและเสียงรบกวน

6. จัดกิจกรรมตามแนวคิดของรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

6.1 ขั้นสร้างความสนใจ ครูมีบทบาทในการกระตุ้นความสนใจ ตั้งประเด็นคำถาม เพื่อให้เด็กค้นหาคำตอบ สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียนด้วยบรรยากาศที่เป็นมิตร

6.2 ขั้นสร้างผลงาน ครูมีบทบาทในการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้การปฏิบัติกิจกรรม กระตุ้นให้เด็กคิดและแสดงความคิดเห็น ให้กำลังใจเพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจ ในการแสดงออกผ่านการพูดหรือการลงมือทำ กระตุ้นให้เด็กจัดเรียงข้อมูล และนำผลงานไปใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ในชั้นเรียน และเปิดโอกาสให้เด็กสัมผัสกับผลงานได้ตามความสนใจ

6.3 ขั้นสร้างองค์ความรู้ ครูจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ และประสานงานกับผู้ปกครองในการสร้างสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้เด็กสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ด้วย ความเข้าใจและมีความหมาย

7. บันทึกผลการจัดกิจกรรม เพื่อสะท้อนผลที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรมใน 3 ประเด็น คือ ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ปัญหาในการดำเนินกิจกรรมแต่ละขั้น และแนวทางแก้ไข ซึ่งผลการจัดกิจกรรมจะเป็นแนวทางในการนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

6.4 บทบาทของผู้เรียน

การนำรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ผู้เรียนต้องเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติกิจกรรมและสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย แบ่งเป็น 5 ทักษะ ได้แก่ การสังเกต การสำรวจ การรวบรวมข้อมูล การสื่อสาร การแสดงทัศนคติ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุความมุ่งหมายของรูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT ที่กำหนดไว้ ผู้เรียนจึงมีบทบาทสำคัญในแต่ละขั้นตอนการจัดกิจกรรม ดังนี้

1. เตรียมสภาพร่างกายให้พร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ดื่มน้ำ เข้าห้องน้ำ และไม่มีอาการบาดเจ็บส่วนต่างๆ ของร่างกายที่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวร่างกาย

2. เข้าร่วมกิจกรรมกับเพื่อนด้วยความสนใจ ตั้งแต่เริ่มกิจกรรมจนเสร็จสิ้นกระบวนการทั้ง 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ขั้นสร้างความสนใจ ผู้เรียนมีบทบาทแสดงออกถึงความสนใจ การตั้งคำถาม ตอบคำถาม หรือสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือความรู้เดิมของตนเอง

2.2 ขั้นสร้างผลงาน ผู้เรียนมีบทบาทในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อรับรู้ หรือซึมซับความรู้จากการลงมือทำ ร่วมแสดงความคิดเห็น สรุปข้อมูลกับสมาชิกในกลุ่ม และชั้นเรียน

ร่วมสร้างผลงานที่แสดงถึงการเรียนรู้ และการสังเกตผลงานของตนเองและเพื่อน แสดงความคิดเห็น สรุปข้อมูล และจัดเรียงข้อมูลใหม่ตามคำแนะนำของเพื่อนหรือครู

2.3 ขั้นสร้างองค์ความรู้ ผู้เรียนมีบทบาทในถ่ายโยงความรู้ในสถานการณ์ต่างๆ โดยแสดงท่าทางการอ่านผลงาน หรือการนำผลงานกลับไปปฏิบัติกิจกรรมกับผู้ปกครอง ตามความสนใจ

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. รูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT จากผลการวิจัยเรื่องผลการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ด้วยกิจกรรมโยคะประกอบการเล่านิทาน
2. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560
3. หลักการ/แนวคิด/ทฤษฎี
 - 3.1 หลักการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ของ โคล์ (Kolb's Learning Styles and Experiential Learning Model)
 - 3.2 แนวคิดพหุปัญญา ของการ์ตเนอร์ (Garner's Theory of Multiple Intelligences)
 - 3.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ของกานเย (Gagne)
 - 3.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ของ วิกือทสกี (Vygotsky)

รูปแบบการจัดกิจกรรมแบบ PRAWIT

P (Perception)
R (Rehearsal)
A (Action)
W (Writhe)
I (Inquiry)
T (Transfer of Learning)

ทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1. การสังเกต
2. การสำรวจ
3. การรวบรวมข้อมูล
4. การสื่อสาร
5. การแสดงทัศนคติ

ภาพที่ 2.8 กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย